जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको विकास अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल

Agriculture Journal

मासिक

कृषि जर्नल २०७८ जेष्ठ (krishijournal–2021, May-June)

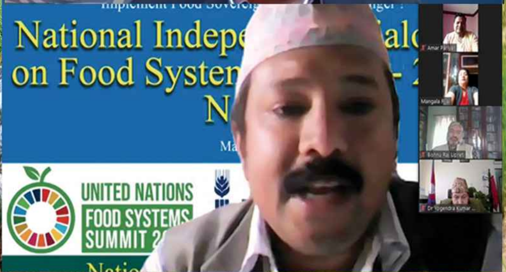

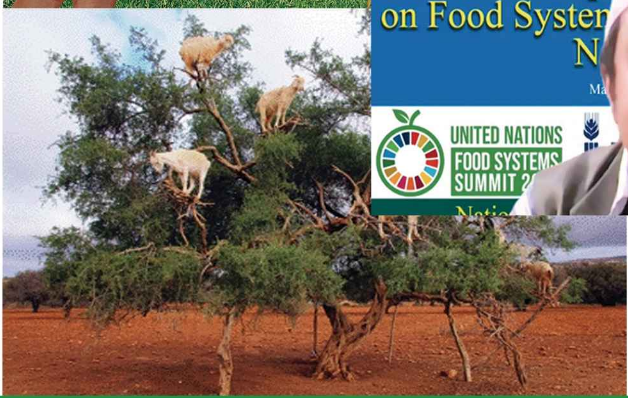

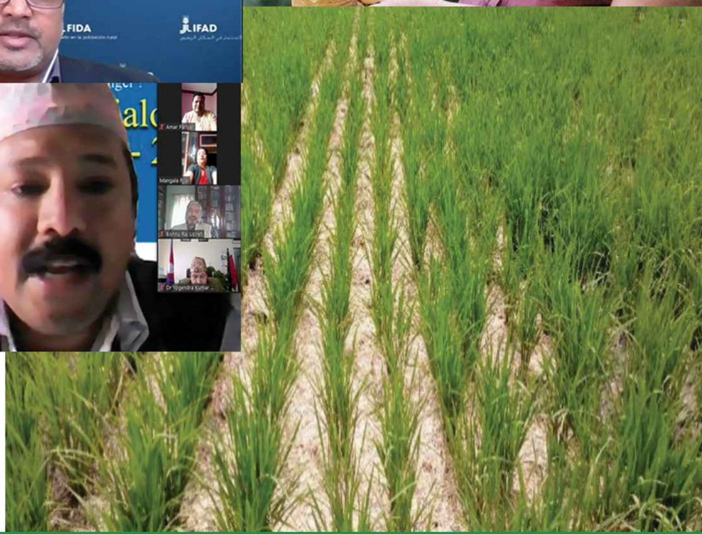

अक्सिजन सिलिण्डर प्रयोग गर्दा सावधानी अपनाऔं
चिकित्सकको परामर्श बिना अक्सिजन दिने वा मात्रा परिवर्तन गर्ने नगर्नुहोस्
सबै अक्सिजन सिलिण्डर ठाडो र सिधा पारेर भण्डार गर्नुहोस्
सिलिण्डरको लेबलिङ् परिवर्तन वा पुनः पेन्ट नगर्नुहोस्
अक्सिजन प्रयोग हुने कक्ष र वरपरका क्षेत्रका झ्याल र ढोका खुल्ला राख्नुहोस्
अक्सिजन सिलिण्डरको छेउमा विद्युतीय उपकरण प्रयोग नगर्नुहोस्
अक्सिजन राखिएको क्षेत्र वा अक्सिजन प्रयोग गर्ने बिरामीको वरपर धूम्रपान नगर्नुहोस्। आगो निभाउने उपकरण तयार अवस्थामा राख्नुहोस्
आपतकालीन सम्पर्क नम्बरहरु सधैं तयार राख्नुहोस्
ग्याँस चुहावटको आवाज आएमा त्यसको वरपर नबस्नुहोस् र सम्बन्धित निकायमा तत्काल खबर गर्नुहोस्
कोरोना संक्रमणबाट बच्नका लागि जनस्वास्थ्यका सबै मापदण्डको पालना गरौं
मास्क लगाऔं
१ मिटर
भौतिक दूरी कायम गरौं
बेलाबेलामा साबुनपानीले हात धोऔं
नेपाल सरकार
सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय
सूचना तथा प्रसारण विभाग

दर्ता नं. का.जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३
जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल
Agriculture Journal
मासिक

काठमाडौं जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३

वर्ष-१७, अङ्क ८४ जेष्ठ २०७८

यस अङ्कमा

१. राष्ट्र संघ खाद्य व्यवस्था शिखर सम्मेलन २०२१ ३
२. किसानका लागि उपयोगी कृषि बुलेटीन ८
३. केन्द्रीय दूध सहकारीको आग्रह १६
४. नेपालको कृषि व्यवस्था : इतिहास १७
५. कृषिको लागि यान्त्रिकीकरण आवश्यक : मन्त्री अर्याल २०
६. कृषिमा आत्मनिर्भर उन्मूख :मन्त्री २१
७. प्रदेश २, कृषि उद्योग र पर्यटन उच्च प्राथमिकता २२
८. कृषि लागि वजेट न्यून्, कार्यान्वयनमा कमजोर :विज्ञ २३
९. कोभिड-१९ बिच विश्व दूध दिवस २५
१०. खडेरी सहने धानको जात २६
११. आलुबखडा खेती प्रविधि २७
11. How to boost agriculture business 28
12. FAO "walks the talk" on climate 29
13. Morocco is a unique, biodiverse system based on the argan tree 30
14. Capitalizing on idle land 32
15. Embedding biodiversity 33
16. Indigenous people live Mau Forest in Kenya 34
17. How innovation is helping tea growers 36

व्यक्तिगत मूल्य रु. ५०/-

प्रकाशक : कृषि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रकाशन प्रा.लि
सल्लाहकार : भोलामान सिंह बस्नेत, कृष्ण कोपिला, डा.गिरीराज त्रिपाठी
प्रबन्ध निर्देशक : श्रीबहादुर खड्का, **प्रधान सम्पादक :** धनबहादुर मगर
मुख्य कार्यालय : बागबजार-२८, **फिल्ड कार्यालय** : टौखेल-मच्छेगाउँ-९, चन्द्रागिरी नगरपालिका,
फोन : ०१४२८८७४३, **मोवाइल :** ९८४१४४५७५३, **मुद्रण :** प्रिन्ट स्काई, भुरुङ्खेल, काठमाडौं ।
Online : www.krishijournal.com.np, **इमेल** : krishijournal@yahoo.com,

मलको अभाव हुन नदिनु

सम्पादकीय

यतिबेला किसानको खेतहरुमा धान रोप्ने बेला आएको छ असार लागेपछि काठमाडौं उपत्यका लगायत देशको विभिन्न भागमा धानको खेती लगाउने चटारो हुन्छ । विगतमा धान रोप्ने बेलामा कृषि मल अभाव जहिले पनि भईरहेको अवस्था हो । यो अवस्थामा कृषिमा मल अभाव हुन नदिन कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले कृषि कम्पनी मार्फत ल्याएको छ । त्यसको साथै साल्ट ट्रेडिङ्ग करपोरेशन मार्फत ल्याउने तयारी गरिरहेको छ । कृषि मल अभाव हुन नदिने प्रतिवद्धता जनाएको अवस्था छ ।

यतिबेला कोभिड-१९ ले नराम्ररी प्रभाव पारेको छ । यातायातको असुविधाको कारण मल मात्र होइन । माछा-मासु, तरकारी फलफूल र दूध लगायत उत्पादन उपभोक्ता सम्म पुग्न समस्या भईरहेको छ । यो अवस्थामा नेपाली किसानले अर्को समस्या झेल्नु परेको अवस्था छ । यस्तो अवस्थालाई सहज बनाउन जरुरी छ ।

तत्कालीन कृषि तथा पशु पन्छी विकास मन्त्री र सचिव कृषि उत्पादन बढाउन मल आवश्यक पर्ने भएकाले सरकारले मल अभाव हुन नदिने वचनवद्धता व्याक्त गर्नु भएको थियो ।

मल आम नागरिकको चाँसो बन्दै आएको मलको अभावलाई कमी हुन नदिने गरि किसानहरूलाई आस्वस्त पार्नु पर्छ । मल आपूर्तिमा चिन्ता गर्नु पर्ने छ । दीर्घकालीन रुपमा सदाको लागि समस्या समाधान गर्न यस आर्थिक वर्षदेखि मल जगेडामा राखेको र केही मल आयत हुने क्रममै रहेको र केही मल मन्त्रालयसँग जगेडा रहेको अवस्था छ । आर्थिक वर्षमा ५ लाख मेट्रिक टनको लागि ११ अर्ब वजेट विनियोजन गरेको, १ लाख ७ हजार मेट्रिक टन मल वितरण गरेको, १ लाख ७२ हजार मेट्रिक टन मल स्टक रहेको २ लाख ७ हजार मेट्रिक टन आउने सुनिस्चित भएको ३ लाख ६९ हजार मेट्रिक टन सरकारसँग रहेको अगामी असारसम्मको लागि मलको अभाव नहुने पनि सरकार प्रतिवद्धता जनाएका थिए ।

गत सालको मल वितरण भएको र अबको मलको अर्को आवमा वितरण गर्ने छ ।

हालै ३ लाख मेट्रिक टन मल आपूति गरिसकेको छ आपूति अनुमानको आधारमा नभई तथ्य र आवश्यकताको आधारमा भएको आएको छ । मन्त्री परिषद्, अर्थ मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालयको समन्वय गर्न सचिवहरूलाई जिम्मेवारी दिइएको छ । वजेट वितरण र मलको प्रकृया मिलाउन मन्त्री परिषद्मा लगेर मल आपूर्ति व्यवस्था मिलाएको छ । कार्यतालिका अनुसार नियमित आपूर्ति गर्दै जाने बताउँदै जति खेर पनि आपूर्ति व्यवस्था मिलाउँछौं भनिरहेको छ । प्रदेश सरकारलाई वजेट पठाउन तयारी गरिरहेको छ ।

मन्त्रालयका सचिव योगेन्द्र कुमार कार्कीले सञ्चारकर्मीहरूलाई मल वितरण गर्दा कहीँ कतै समस्या देखियो भने जानकारी गर्न आग्रह गर्नु भएको थियो । कार्कीले साल्ट ट्रेडिङ्ग कम्पनी, कृषि सामाग्री कम्पनी मार्फत वितरण भएको मलमा कहीँ समस्या आए भने जानकारी गराउनु, सुधार गर्नतिर लाग्छु भनेर अठोट गरेरको थियो ।

मलको व्यवस्थापन अल्प, माध्यम र दीर्घकालीन रुपमा वितरण गरेर ५ लाख मेट्रिक टन मलले प्रर्याप्त हुन्छ । अगामी भाद्रसम्म गहुँ छर्ने बेलासम्मको लागि पुग्छ । जिटुजी मार्फत ग्लोवल डेण्डरमा १ रुपैयाँ सस्तो भएमा पनि कन्सर्न मार्फत वफर स्टेक गरेका मल वितरण । वंगालदेशको मल आइसकेको छ ।

रसायनिक मल प्रयोग गरिरहने होकी जैविक मलतिर पनि लाने हो । प्राङ्गारिक मल र रसायनिक मल एउटै सिक्काका दुईपाटा भएपनि नेपालको सन्दर्भमा धानको लागि चाहिने रासायनिक मल प्रयोग हुँदै आएको छ । नेपालमा जैविक मलको सम्भावनै सम्भावना भएको छ । हामीसँग अरु उपाय नै छैन र रसायनिक मल प्रयोग गर्नु प्राङ्गारिक मलको लागि शत्प्रतिशत वितरण मिलाउन जरुरी छ । भकारो सुधार कार्यक्रम मार्फत प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्नु जरुरी छ ।

वर्षेनी १४-१६ अर्ब जति वजेट मलको लागि वजेट छुट्याएको हुन्छ । कतै मल अभाव हुन नदिन राज्यको पहिलो प्राथमिकता हुन जरुरी छ । यी विषय संवेदशील भएकाले धान रोप्ने बेलामा असारको १५/२० तिर एक पटक तपाईहरूले घच्घच्याउनु पऱ्यो भनेर मन्त्रालय मार्फत सुरकारले आग्रह गरेको छ । मल व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाउन हामी सञ्चारकर्मीहरुको दायित्व पनि हो । मलको गोदाम बनाउन र मल ल्याउन बजेटको विनियोजन भईसकेको छ ।

देशमा मल कारखाना छैन तर पनि मलको व्यवस्थापन गर्नु पर्दा केही कठिनाई भएपनि अर्थ मन्त्रालय मार्फत प्रक्रिया मिलाएर टेण्डर मार्फत काम गर्दा आर्थिक ऐन अनुसार चल्नु पर्ने भएकाले निरन्तरतामा केही समस्या आएको आउने समस्या भएपनि समयमै व्यवस्थापन मिलाउनु जरुरी छ । मन्त्रालयको प्रयासले समयमानै मल आपूर्ति व्यवस्था हुने विश्वास नेपाली कृषकहरुले गरिएको छ ।

मल आपूर्तिलाई जिटुजी मार्फत निरन्तर आपूर्ति कार्य मिलाउने भएपनि गत आवमा ५ लाख मेट्रिक टन मल किन्न ११ अर्व वजेट छुट्याई सकेको छ । ३ लाख मेट्रिक टनमा २ लाख ७ हजार मेट्रिक टन आव २०७८/०७९ को भाद्र असोजसम्म आईपुग्ने गरी स्टक राख्न पनि सरकारले पहल गर्न जरुरी छ । किसानहरूले मल पाईँदैन र तर मन्त्रालयले छ भन्छन् भने कुरा सुन्नमा आउँछ तर अब मलको समस्या हुँदैन भन्ने अश्वास्त पार्न सरकारले बेलैमा पहल गर्नु जरुरी छ ।

नेपालमा प्राङ्गारिक मल नेपालको लागि प्रवल सम्भावना बोकेको देश हो । देशले प्राङ्गारिक मल बिक्री सक्ने नेपालले क्षमता राख्दछ । तर हामी नेपाली किसानहरूले धान लगायत अन्य कृषि बालीमा रासायनिकको प्रयोग गरिरहेको छ । अब नेपालमा रासायनिक मल विस्थापन कसरी गर्ने यसको विकल्प के हो ? भन्नेतिर लाग्न जरुरी छ । हामद्रो देशको माटोको उर्वरा शक्ति कायम गर्न प्राङ्गारिक मलले अहम् भूमिका निभाएको हुन्छ । तर यतिबेला रासायनिक मलको प्रयोगले माटोको उर्वरा अम्लियपनालाई निम्त्याईरहेको अवस्था छ । त्यसकारण पनि प्राङ्गारिक मलको कारखाना स्थापना गरेर नेपाली वनमा खेरा गईरहेको प्राङ्गारिक पदार्थ नेपाली मललाई नेपाली माटोमा उत्पादन गरेर प्रयोग गरेर माटोको उत्पादन बढाउन जरुरी छ । उच्च स्तरको प्राङ्गारिक मल उत्पादन गरेर उच्च गुणस्तरको मल बनाउन क्षमता राख्दछ । यसका लागि नेपाल सरकारले पहल गर्नु जरुरी छ ।

राष्ट्र संघ खाद्य व्यवस्था शिखर सम्मेलन २०२१

कृषिका आधारभूत विषयहरू पूरा गर्न नेपालको विशिष्ट हावापानी,जैविक विविधता, लगायत विषयमा ध्यान दिनसके कृषि र खाद्य प्रणालीमा सुधार हुने बताएको छ । ज्ञावलीले राष्ट्रिय किसान सञ्जालमाफर्त किसानको समस्यालाई किसान सम्म पुऱ्याउन एकीकृत र क्रियाशिल कमिटी बनाएका छौं ।

काठमाडौं, जेठ १७ । राष्ट्रिय किसान सञ्जाल नेपालको आयोजनामा राष्ट्र संघको खाद्य व्यवस्था शिखर सम्मेलन २०२१ को सन्दर्भमा एक दिवसीय राष्ट्रिय स्वतन्त्र अन्तरसंवाद कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

उक्त कार्यक्रममा राष्ट्रिय किसान आयोगका पूर्वअध्यक्ष तथा तथा अखिल नेपाल किसान महासंघ (क्रान्तिकारी केन्द्र)का अध्यक्ष चित्र बहादुर श्रेष्ठले क्रान्तिकारी भूमिसुधार विना नेपालको कृषि क्षेत्रले फड्को मार्न नसक्ने बताए । उक्त कुरा राष्ट्रिय किसान सञ्चालद्वारा आयोजना गरिएको खाद्य र कृषि सम्बन्धी एकदिने सरोकारावालाहरू बिच सम्पन्न अन्तरसंवाद कार्यक्रममा बताएका हुन् ।

श्रेष्ठले सम्बोधनका क्रममा "किसान सञ्जालको गठनपछि खाद्य सम्प्रभुत्ता, कृषि रणनीति र किसानका अधिकारको कुरा अत्यन्तै महत्वका साथ सुरुदेखि उठाउँदै आएको र बहस चलाउँदै आएकाले कतिपय कानूनहरु परित गराउन सफल भएको पनि बताए । भूमि र कृषि एक आपसमा जोडिएको विषय भएकोले खाद्य सुरक्षा जसले खाद्यन्न उत्पादन गर्न सक्दैन उसले खाद्य सुम्प्रभुत्ताको सुनिश्चित हुँदैन । अब त्यसलाई व्यवस्थित गरेर जानु पर्छ । संविधान कार्यन्वयन गर्न नसकिरहेको अवस्था छ । राजनीतिक रुपमा सरकारबाट कठीन परिस्थिति सिर्जना गरिरहेको छ । कृषि विकास रणनीतिबाट हटाएको एफडिआई ल्याएर सरकार आफैले किसान र कृषि क्षेत्रलाई तहसनहस पार्न खोजेको छ । त्यो किसानको हितमा छैन । सबै एकमत छौं । आज सबैको विचार एकै ठाउँमा आएको छ । क्रान्तिकारी भूमि सुधार मार्फत जमीन जोत्नेको स्वामित्वमा ल्याउन नसकेसम्म कृषि क्षेत्रको उन्नति हुन सक्दैन," विचार व्यक्त गरे ।

नेपाल किसान संघका सभापति तथा राष्ट्रिय किसान आयोगमा पूर्व कार्यवाहक अध्यक्ष भानु सिग्देलले स्वतन्त्र बहस कार्यक्रम नेपालको कृषि उत्पादनका सन्दर्भमा राम्रो कामको सुरुवात गरेको ठानेको बताउनु भयो ।

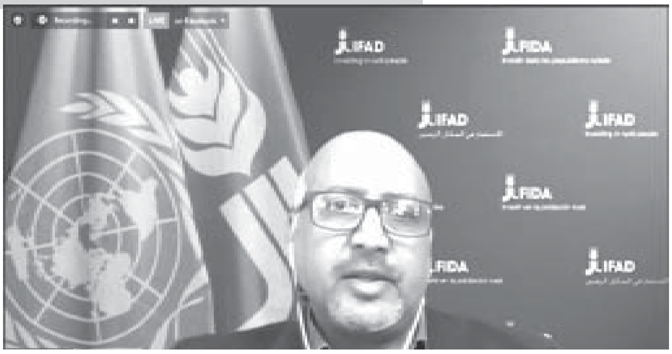

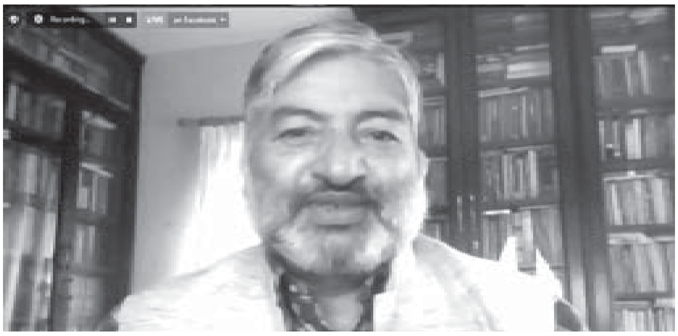

सिग्देलले "किसान आन्दोलन र कृषि विकासका लागि सबै कुरा कानून र किताबमा छन्, कार्यन्वयनमा छैन, जसको कारण कृषिमा वामे सर्न सकिएको छैन । कृषिका केही आधारभूत सिद्धान्तहरू छन् । राज्यले सहयोग नगरेको कुरा छ । सरकारको विल पावर छैन । अत्यन्त ठूलो क्रान्तिकारी नारा बोकेर सरकारमा पुगेको सरकार कृषि देखेर तर्किन खोजिरहेको छ । भूमि उत्पादनको प्रमुख साधन हो । भूमिविना किसानको उन्नति हुँदैन त्यसमा कुनै पनि पार्टी र सरकारको दृढता छैन । एफडीआईको कुरा छ धेरै बहस नचलाई चोर बाटोबाट छिराइएको छ । यतीबेला हाम्रो आन्दोलनले गति लिन नसकिरहेको अवस्था छ । हामीले वृहत रुपमा किसान आन्दोलन उठाउन पर्ने समय आएको छ । बिचमा किसान संघ संगठनहरु पनि अलिकति सरकारको प्रतिनिधि भइदिने गरेकोले पनि किसान आन्दोलनले उचाइ लिन नसकेको अवस्था रहेको छ," भन्ने विचार व्यक्त गरे ।

अखिल नेपाल किसान महासंघका महासचिव तथा राष्ट्रिय सभाका पूर्वसांसद बलराम बास्कोटाले "समाजको विकास क्रमसँगै सामन्तवादी कृषि प्रणाली होस् वा अहिलेको पुँजीवादी कृषि प्रणालीमा किसान नेताको हैसियतले भन्नुपर्दा सरकारले अध्यादेशबाट भरखरै ल्याएको बजेट सतही भएको र भूमिजस्तो प्राकृतिक स्रोत साधनको सम्बोधन हुन नसक्दा सफलताको दिशा उन्मुख बन्न नसक्ने बताएको छ । खाद्य सम्प्रभुत्ता कानुनतः आएको छ । व्यवहारमा कार्यन्वयन हुन सकेको छैन । राष्ट्रिय योजना आयोगले नीतिगत कार्यमा किसानहरुलाई कहिल्यै पनि सहभागी गराइएको छैन," बताए ।

अखिल नेपाल किसान महासंघ (अप्पा)का अध्यक्ष भैरव रेग्मीले भने, "आजको मूल समस्या पहिचान नहुनु हो । उत्पादन गर्ने किसान हुन् । किसान र मानव प्राकृतिक वातावरणसँग सम्बन्ध रहेको छ । किसानले कृषि वस्तु उत्पादन गर्छ । उनीहरु भोकै पर्छ, बढी जमीन नभएका किसानहरु, भूमि नहुने किसानहरु पहिचान गर्न सकिएको छैन ।"

अखिल नेपाल किसान महासंघ (क्रान्तिकारी)का अध्यक्ष सीताराम तामाङले किसानहरुले "कृषि गर्न खोजिएको छ, बजार छैन, बजार हाम्रो हातमा छैन । प्रविधिको कुरा धरै आए पनि नीतिगत कुरा आएन । सरकारले भूमि बैंकको कुरा ल्याएको छ । हामी बहुराष्ट्रिय कम्पनीतिर जानेको एफडीआईतिर जाने, त्यसले साना र मध्यम किसानलाई उखेल्छ । हामी समाजवादतिर जाने हो भने त्यही ढंगले लड्नु पर्छ," भने ।

राष्ट्रिय सहकारी संघका अध्यक्ष मीनराज कँडेलले "किसान सञ्जाल र कृषिसँग सम्बद्ध सहकारी संघ संस्थाहरु बिच सहकार्य गर्दै अगाडि बढ्नसके किसान आन्दोलन सफलतासम्म पुग्न सहज हने" बताए । कृषिमा सरकारको ध्यान दिन नपुगेका कुराहरू

आएका छन्। ७३ लाख घरपरिवारमा मध्ये ६३ प्रतिशत महिलाहरू सहकारीमा आवद्ध छन्। १९ वटा सहकारी संघ मध्ये १२ वटा कृषि सहकारी संघ आवद्ध छन्। चिया सहकारी संघ, दूध सहकारी संघ, र १२ हजार सहकारीहरु कृषिसँग सम्वद्ध छन्। राष्ट्र संघ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार सन् २०३० सम्म आत्मनिर्भर पुग्न सक्छौं। १० लाख घर परिवार सहकारी मार्फत जोडिएको छ। कोभिडको कारण किसानहरू ठूलो संख्यामा पलायन भईरहेको छ। यस्तो अवस्थामा विदेश जान लागेका युवाहरुलाई रोक्न किसान संघ संगठनमा आवद्धहरु संस्थाहरूले ध्यान दिनु पर्छ। १६५० दुग्ध उत्पादक सहकारीहरूमा काम गरिरहेको छ। चिया खेतीमा ३० हजार घरपरिवार लागेको छ। राष्ट्रिय सञ्जाल मार्फत सँगै लान सके र अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा किसान घटे पनि उत्पादकत्व बढेको अवस्था छ।

नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानका अध्यक्ष डा.विष्णुराज उप्रेतीले नेपाल सरकार विश्व खाद्य समिट सम्बन्धमा सवाल योजना आयोग र कृषि सम्बन्धी संघ-संगठनहरू बिच समन्वय नहुँदा वास्तविक विषयवस्तु आउनु नसकेको बताउँदै नीति निर्माण गर्न कठीनाइ भएको बताए।

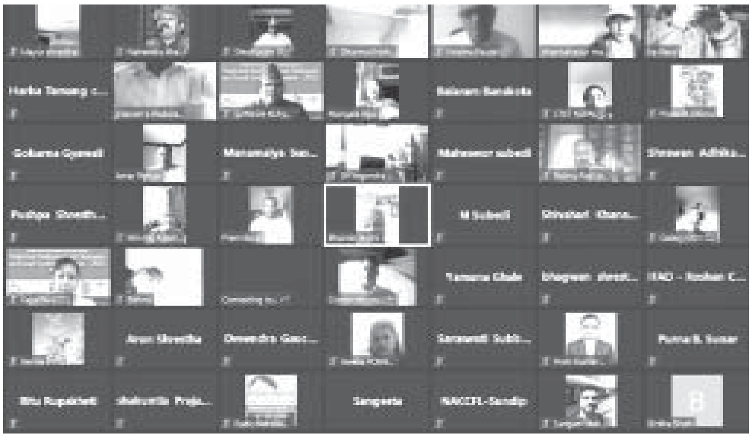

उप्रेतीले नीति अनुसन्धानका लागि प्रमुख सरोकारवालाहरू सहभागी हुनु र नहुनुको विषय फेला परेको थियो। अर्थपूर्ण सहभागीता नहुनु के रहेछ भन्ने जुन अभ्यास र चिन्तन प्रणाली छ। के रहेछ भनेर वर्ड फुड समिटको सवालमा २ वटा अवजरवेशन छ। हो रहेछ यो कसरी छलफल गर्ने ?

१. नेपालको खाद्य र कृषि प्रणालीमा अवसर आएको थियो। किसान महासंघ ठूला संघ-संगठनहरू भएका कारण आएका छन्। यू एन र कृषि मन्त्रालयले साना किसानहरूसँग सहकार्य गर्ने हो भने राम्रो अवसर आउने थियो। राष्ट्रिय योजना आयोगले एउटै स्थलमा अन्तर वहस चलाउन कुरामा भने म कन्फ्यूजमा छु। नेपाल सरकार र राष्ट्रिय किसान सञ्जाल बीच कसरी सहकार्य गर्ने भन्ने छ। आएका समस्याहरू गएका छैनन्। एकै ठाउँमा बसेर समस्या समाधान गर्न विकल्प खोज्ने हो कि ? राष्ट्रिय वहस चलाउने गरी नीति अनुसन्धान प्रतिस्थान यस्तो ठूला मुद्दामा टोटल ट्रान्सफर्मेशन गर्न सक्ने हुन सक्छ। अड्डामूखी नभईकन गर्ने हो भने ठूलो अवसर आएको छ।

कृषि विकास मन्त्रालयका सचिव डा.योगेन्द्र कुमार कार्कीले भने "सन २०२१ मा हुन गइरहेको खाद्य सम्बन्धी शिखर सम्मेलन कतिपय कमिटमेन्टहरु कृषि विकास मन्त्रालयको तर्फबाट पूरा गर्न नसकेको बताउँदै सरकारले हालै ल्याएको बजेटमा पनि कृषिका लागि धेरै कुरा गर्न खोजेको बताए। साथै एडीएस लगायत नीति तथा कार्यक्रमहरु परिमार्जन गर्न बाँकी रहेकोले केही कठिनाइहरु आइपरेको बताए। कृषि क्षेत्रको विकासका लागि नयाँ कार्यक्रमहरु दातृ निकायका सहयोगमा समेत भइरहेको बताए।

कार्कीले खाद्य सम्प्रभुत्ताका खाद्य सम्बन्धी मुद्दाहरू सँग-सँगै लान सके कार्यन्वयन गर्न सहज हुने बताए। "वर्क आउट गर्न धेरै बाँकी छ।" भोकमरी, खाद्य सुरक्षा, कृषि प्रणाली उत्पादनमा मात्र नभई स्वास्थ्य सम्बन्धी सरोकार राख्दछ। विभिन्न निकायबाट आएको सुझावहरु पूरा गर्न राज्यको दायित्व भित्र आएको छ। विगतको ६० प्रतिशत उत्पादनमा २.६ प्रतिशत वृद्धि भएको छ। २ किसिमको कृषि वस्तु वृद्धि भएको छ। भोकमरीका हिसावले खाद्यान्न वृद्धिका कारण १०७ औं स्थानबाट ७३ औं स्थानमा झरेको छ। उत्पादन प्रणलीमा लाग्नु पर्छ। भौगोलिक बनौटका कारण प्राङ्गारिक खेतीमा जान विशेष जोड दिइएको छ। रासायनिक मल प्रयोग गर्ने विषयमा वाध्यत्मक स्थितिमा छ। चिया, कफी, अलैंची लगायत वस्तुहरू प्रागारिक प्रक्रियाबाट उत्पादन गरी विश्व बजारमा जान सकिन्छ। खाद्य प्रविधि, गुणस्तर सुधार, संविधानले खाद्य प्रणालीको कुरा गरिरहँदा प्रदेश र संघीय सरकार बीच समन्वय गरी अन्तराष्ट्रिय रुपमा सहभागीता जनाउनु ध्यान दिनुपर्छ। कृषि नीति परिमार्जन गर्न जरुरी छ। यसको लागि कृषि अनुसन्धान परिषद्लाई सक्षम बनाउनु छ।

जैविक मलको कारखाना खोल्न ५० प्रतिशत अनुदानको कुरा ल्याइएको छ। कृषि नीति अनुसन्धान डिजाइन गरि अगाडि बढ्ने विषयहरूमा जोडदिइएका छौं। विषादी र रासायनिक मल घटाउने विषयमा मन्त्रालयले ध्यान दिएको छ। हामी खाद्य प्रणालीको उत्पादनमा मात्र नभई बजारीकरण गर्न जरुरी छ। राष्ट्रिय योजना आयोग र मन्त्रालय बीच छलफल गरेर अगाडि बढ्ने छ। यूरोपियन यूनियनको सहयोगमा कोभिड सेल वजेट बनाउने तयारीमा लागेको छ। यसको लागि किसान-२ परियोजनालाई यूरोपियन यूनियनबाट सहयोग प्राप्त भएको छ।

सहकारी विभागका उपरजिस्ट्रार निर्देशक सुरेन्द्रराज पौडेलले "दूध, चिया लगायत कृषि उत्पादन र बजारीकरणमा सहकारीको महत्वपूर्ण योगदान रहेको बताउँदै राष्ट्रिय

स्वतन्त्र बहसको कार्यक्रममा सहकारीको सहभागिता नभएको बताए।"

सहकारी र कृषि एक अर्काका पूरक भएको बताउँदै देशभर ३० सहकारीहरू छन्। यही आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ मा गरिबी निवारण कोषबाट सञ्चालित परियोजनामा संलग्न संघ संस्थाहरू अब सहकारीमा परिणत हुने बताए। त्यसले थप सहकारीको संख्या बढ्ने छ। किसानले लागत मूल्य नपाई रहेको र उपभोक्ता चर्को मूल्य तिरेर कृषि वस्तु उपभोग गर्नु परेको अवस्थामा बिचको समस्या समाधान गर्नु पर्ने बताए। देशभर १० हजार कृषि सम्बन्धी संघ-संस्था छन्। सहकारीमा सहभागी कृषकहरू उत्पादन देखि बजारीकरण सम्म छन्। मूल्य श्रृँखलामा कृषिसँग सरोकारवाला सम्बन्धित सबैलाई सँगै लैजानु पर्दछ। अहिलेको वजेटले उत्पादनशील अर्थतन्त्र निर्माणको लागि सहकारीलाई अगाडि बढाउने भनेको छ। यसकारण पनि सँगै सहकार्य गर्न सके गरीबी निवारणको लागि योगदान दिन सक्ने गरी सँगै-सँगै अगाडि बढ्नु पर्छ।

खाद्यका लागि कृषि अभियानका अध्यक्ष उद्धव अधिकारीले ५४ लाख घरधुरीमा ३८ लाख घरधुरी कृषिमा नै निर्भर रहेको र कृषिमा महिला र साना किसानले महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको बताउँदै किसानले जहिले पनि बजार खोज्नुपर्ने अवस्थाको अत्य नभएको बताए। अधिकारीका अनुसार हिमाली क्षेत्रका ग्रास रुट लेभलको कृषकहरु स्थानीय खाने कुरा खानु पर्छ। कुल ग्राहस्थ उत्पादनको योगदानमा पारिवारिक हिसावले आ-आफ्नै योगदान छ। नीति बनाउँदा सरोकारवालाहरुलाई सहभागी गराइँदैन। किसानहरू जहिले पनि प्राकृतिक प्रकोप झेल्नु परेको हुन्छ। किसानहरूलाई राज्यले जवर्जस्ती बाहिर निकाल्दा कृषि पछाडि परेको छ।

सामुदासयक वन उपभोक्ता महासंघका महासचिव महासचिव बिर्खबहादुर शाहीले वन क्षेत्रले कृषि वन भित्र रहेर खाद्य प्रणालीलाई सहयोग पुऱ्याइरहेको बताउँदै कार्यक्रमा आउँदा कृषि वनलाई छुटाउन नहुने सुझाव प्रस्तुत गरे। कृषि प्रति मेरो अबजरवेशन छ। दिगो खाद्य प्रणालीको कुरा मात्र आयो। अहिले पनि ६१ प्रतिशत किसानहरू वनमा कार्यरत छन्। डाइभरसिटीको कुराहरू आइरहेको छ। वनका वन्य खाद्य पदार्थहरू छन्। आदिवासी र सीमान्तकृत जनजातिहरू कुसुन्दा, चेपाङ्ग, जिरेलहरूका कुराहरू आइरहेको छन्। कृषि खाद्यलाई वन खाद्यमा समावेश गर्नु पर्छ। जडिबुटीको कुरा खाद्य प्रणालीमा समावेश गर्नु पर्छ। नीतिहरू दराजमा थन्किएका छन्। तिनी विषयहरूमा आफै पनि एडभोकसी हुन जरुरी छ। भारतीय

खाद्य समस्या समाधानका लागि साना स्केलको कृषि उत्पादन बढाउने, भविष्यमा साना कोषहरू स्थापना गर्ने बालबच्चाहरुको स्वास्थ्य, महिलाहरुलाई सशक्तिकरण गर्ने, क्षमता अभिवृद्धि गर्ने लगायत छन्। सम्बन्धित तथ्याङ्कहरुको १२ वटा समाधान दिइएको छ जसमा स्वास्थ्य र दिगो हुनुपर्छ भन्ने छ।

सँस्कृतिले प्रभावित पारेको छ। स्थानीय स्तरमा उत्पादन भएको कारण कर्णालीलाई धेरै पछि पाऱ्यो। हिमाल बचाउ अभियान वन मात्र होइन।

भूमि अधिकार कर्मी जगत वस्नेतले खाद्य प्रणालीमा भूमि र कृषिको कुरा राख्न सकेनौं भने किसानलाई बचाउन नसक्ने बताउनु भयो। बस्नेतले कृषि प्रणालीमा भूमि र कृषिको कुरा राख्न सकेनौं भने १० वर्षमा १३.८ प्रतिशत युवा विदेश पलायन हुने थिएन।

किसानलाई बचाउन :

१. किसानको लागि भूमि चाहिन्छ। अनि उत्पादनमा ल्याउने हो। जमीन भएन भने किसानको डेथ हुँदै जान्छ। त्यसले नेपालको आदिवासी खाद्य प्रणालीमा प्रहार गर्छ।

२. भूमि अधिकार, कृषि सँस्कृतिको नियन्त्रण, किसानले जमीन किन्न सक्दैनन्।

३. करार खेती गर्ने र जमिन्दारलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्छ।

४. खाद्य सम्मेलन विकासेहरूमा मात्र सीमित हुन्छ कि किसानहरू पनि। किसानहरू उत्पादनसित मात्र गासिएको हुन्छ। किसानहरुको सहभागीता कसरी गर्न सकिन्छ ? कोभिडको बेलामा हजारौं किसानहरू तारिख भोगिरहेको छ। किसानहरूलाई आगामी दिनमा खाद्य सम्मेलनका कसरी सहभागीता गराउने ?

एसिया प्रशान्त किसान कार्यक्रमका कार्यक्रम संयोजक डा.गोकर्ण ज्ञावलीले आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्ने क्रममा किसान र कृषिका मुद्धालाई एकीकृत ढंगले सम्वोधन गर्नु पर्ने बताउँदै कृषिका आधारभूत विषयहरू पूरा गर्न नेपालको विशिष्ट हावापानी,जैविक विविधता, लगायत विषयमा ध्यान दिनसके कृषि र खाद्य प्रणालीमा सुधार हुने बताएको छ।

ज्ञावलीले राष्ट्रिय किसान सञ्जालमार्फत किसानको समस्यालाई किसान सम्म पुऱ्याउन एकीकृत र क्रियाशिल कमिटी बनाएका छौं। २० वर्षमा किसानसँग सम्बन्धित विषयमा धेरै काम गरेका छन्। सञ्जालमा ५० लाख किसान सदस्य संलग्न छन्। फेगोफन, कृषि सहकारी, संघ-संस्थाहरु लगायत संलग्नता छन्। यसले उठाएको खाद्य अधिकार, राष्ट्रि किसान आयोग बनाउन खेलेको भूमि महत्वपूर्ण छ। २० वर्षे कृषि रणनीति बनाउन खेलको भूमिका र खाद्य सम्प्रभुत्ता ऐन २०७५ ल्याउन राष्ट्रिय किसान सञ्जालको महत्वपूर्ण योगदान छ।

राष्ट्रिय किसन सञ्जाल मार्फत गतिविधि अगाडि बढाउन खाद्य सम्मेलन प्रणाली सम्मेलन कार्यक्रम अगाडि बढाईरहेका छौं। खाद्य प्रणालीमामाथि असर पार्नासाथ मानिसको जीवनस्तरमा असर पार्छ। र कोभिड-१९को समयमा झन् असर गरिरहेको अवस्थामा खाद्य प्रणालीबाट लक्ष्य हासिल गर्न सम्मेलनको आयोजना गरिएको हो। जनताले खाद्य सम्बन्धी समस्या विषयमा उठाइएको अन्तरसम्वाद अगाडि बढाएको छ। सन् २०३० सम्म अब्टेनवल गोल सम्म पुग्न सकिन्छ भन्ने विश्वास लिएको छ।

यसका केही बुँदागत कम्पोनेन्टहरू मध्ये १२ वटा एक्सन ट्र्याकबाट ६ वटा एक्सन ट्र्याक अगाडि सारिएको छ। जसका पहिला २५ वटा एक्सन ट्र्याकहरु थिए। १३० वटा सोल्यूसनमा ५९ वटा सोल्यूसन कायम गरियो। जसमा पोषणयुक्त खाने कुरा पुऱ्याउने, भोकमरी घटाउने, खाद्य समस्या समाधानका लागि साना स्केलको कृषि उत्पादन बढाउने, भविष्यमा साना कोषहरू स्थापना गर्ने बालबच्चाहरुको स्वास्थ्य, महिलाहरुलाई सशक्तिकरण गर्ने, क्षमता अभिवृद्धि गर्ने लगायत छन्। सम्बन्धित तथ्याङ्कहरुको १२ वटा समाधान दिइएको छ जसमा स्वास्थ्य र दिगो हुनुपर्छ भन्ने छ। खाद्य वस्तुको सहयोग र पिउने पानीको व्यवस्थापन, जीवन धान्नको लागि खाद्यन्नको पद्धति बढाउने, एक्शन ट्र्याक ५ मा गेम चेञ्जर सोल्यूसन नेपालको सन्दर्भमा के हुन सक्छ भनेर समस्याको समाधान खोज्ने रहेको छ।

राष्ट्रिय किसान सञ्जालले सारिएको विषयमा सरकारबाट कार्यन्वयन भयो भने पूरा हुन सक्छ।

कृषि भूमि, वन र माछा पालन, वनले आफै खाद्य उत्पादन गर्छ आफ्नो जीवनयापन पूरा गर्ने सक्छ भन्ने हो । हाम्रो हाम्रो मिशनमा ५ वटा डाइमेनसन कायम गरिएको छ ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गर्नेको कुरा छ । नेपालमा एडीएसलाई स्थानीय स्तरमा पुऱ्याउने पर्छ भन्ने छ । खाद्य र पोषणको सुरक्षालाई स्थानीय स्तरसम्म पुऱ्याउनु रहेको छ । एनपीसीले यसलाई अस्वीकार गर्दछ । आफ्नै ढंगले अगाडि बढ्नु पर्छ भन्ने धारणा छ ।

खाद्यन्न सम्बन्धित विषयलाई मौलिक अधिकारको रुपमा समावेश गर्न सके समाधान हुने विश्वास गराउन प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यको अधिकारसँग बचाउनु पर्छ भन्ने संविधानमा जे कुरा गरिएको छ पूरा गर्न सकिन्छ भन्ने धारणा छ ।

नीतिहरू कार्यन्वयन भएका छन् कि छैनन् । खाद्यान्नमा गुणस्तरही खाद्यान्न मिश्रण भएको देखिन्छ । खाद्यान्न उपलब्धता हुन सकेको छ कि छैनन्, आर्थिक प्रभाव र भ्रष्टाचार मौलाएका छन् । उपभोग्य वस्तुमा उपभोक्ता ठगिएका छन् ।

गुणस्तरयुक्त खाना उपलब्ध गराउने कुरामा खाद्यन्न उत्पादन गर्न किसानहरुको सहभागीता, कृषि मजदुर सहभागीता, स्थानीय बीउ विजनहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन, वौद्धिक सम्पत्तीको सुरक्षा र संरक्षण, अर्गानिक खाद्यको कुरा गर्छ । तीनै तहको सरकारसँग अगाडि बढाउनु पर्छ । व्यक्ति समूहहरु, भोकमरी र गरिवीको अवस्थामा रहेकाहरुलाई तीन तहको सरकारले अगाडि बढाउनु पर्छ भन्ने हो । एडीएस स्थानीय स्तरमा कानूनी रुपमा स्थापित गर्न सकियो भने किसानको समस्या स्थानीय स्तरमा नै समाधान गर्न सकिन्छ । अहिले सम्म किसानहरुले कार्यन्वयन राम्ररी नगर्नका कारण समस्या हुँदै आएको छ । प्रविधिमैत्री बनाउने, भौगोलिक रुपमा गरिएको उत्पादन, वातावरणीय सम्बन्धी मुद्दालाई अगाडि सारिएको छ । जुन कुरा चुनौतीको विषया बनेको छ । यसमा सरकारले सम्वोधन गर्नु पर्छ ।

वैज्ञानिक भूमि सुधार बढाउन, भूमि बैंक खारेज गर्नु पर्छ । सहकारी मार्फन कृषि उद्योगलाई अगाडि बढाउनु पऱ्यो । १५ औं योजनामा किसानसँग सम्बन्धित तीनै तहको सरकारसँग समन्वय गर्दा समस्याको समाधान हुने छ । किसानको तालिम, क्षमता अभिवृद्धि, प्राविधिको प्रयोग, बिउ विजन उत्पादन गर्नु पर्छ र त्यसका लागि वायो डाइभरसिटीलाई ध्यान दिँदै कार्यन्वयन गर्नु पर्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय कृषि विकास कोषका नेपाल राष्ट्र निर्देशक रोशन कुकले कृषि प्रणालीलाई राष्ट्रिय सरोकारवालासम्म वहसको विषय बनाएर लान सके नेपालको तमाम कृषि क्षेत्रले भोग्नु परेको समस्या समाधान हुनसक्ने बताए ।

कुकले जलवायू परिवर्तनले खाद्य प्रणालीमा पार्ने असर त्यसलाई न्यूनिकरण गर्ने मुख्य विषय छ । यी बुँदागत अन्तर वहस भईरहेको एक्सन ट्याकहरूले समुदाय विशेषगरी किसानहरू बीचमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सहयोग पुऱ्याउँछ । साधारणतया उनीहरूका बीचमा अन्तरवहसको जरुरी छ । सरकार र राष्ट्रिय स्तरका किसान संघहरू लगायत सबै तहका यस्ता वहसहरू चलाउन जरुरी छ । यसले ५० औं लाख किसानहरू समुदायहरुको विचार पनि बाहिर ल्याउन पनि सहयोग पुऱ्याउँछ ।

विश्व खाद्य कार्यक्रमका नेपाल राष्ट्र निर्देशक जेन पिएर्सले विश्व खाद्य कार्यक्रमले राष्ट्र संघको विश्व खाद्य कृषि प्रणालीलाई अघि बढाउन ५ वटा कम्पोनेन्टहरु सिर्जना गरिएको बताए । उत्पादन, प्रशोधन, वितरण र बजारीकरणमा अझै व्यवस्थित बन्न नसक्दा नेपालको खाद्य प्रणालीमा समस्य आइरहेको औँल्याउँदै किसानसँग सम्वद्ध कार्यक्रमहरूले नीति निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने बताए ।

पियर्सले विश्व खाद्य कार्यक्रमले ग्रामीण क्षेत्रका गरिवीमा परेका र खाद्य प्रणालीलीमा पहुँच कम भएका समुदाय र विशेष गरी विद्यार्थी, जो कुपोषणबाट मुक्त हुन सकेको छैन उनीहरूलाई खाजा तथा खाद्यान्न वितरण लगायत धेरै कामहरू गर्दै आएका छन् । यतिबेला देशमा घटीरहेको कृषि उत्पादनले खाद्य प्रणालीमा नराम्ररी असर गरिरहेको छ । खाद्य प्रणालीको वितरण, मूल्य श्रृँखला, वातावरणले पारेको असर, जैविक विविधता, जोखिममा परेको समुदायका बारेमा यस्तो किसिमको अन्तर वहसले पुनर्विचार गर्ने सहयोग पुऱ्याउँछ । खाद्य प्रणाली किन बिग्रीयो भनेर विचार विमर्श गर्न सरकारलाई नीति निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । जलवायू परिवर्तनका कारण उत्पादन प्रणालीमा चुनौती आएको छ । मलाई विश्वास छ ५ औं एक्टन ट्याकमार्फत युवा पुस्ता र सम्बन्धित सरोकारवाला बीचमा जनचेतनाको जगाउन जरुरी छ । यी विषय समुदाय र संघ-संगठनहरूको स्तरमा उठान भई एक्सन ट्याक कार्यन्वयन गर्न सकिन्छ ।

खाद्य तथा कृषि संगठनका डा.मुध सुवेदीले आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्ने क्रममा नेपाल लगायत विश्वको खाद्य सुरक्षा र किसानको सम्बन्धमा प्रगति भइरहेको बताए । विगतमा पनि एफएओ र सिराडको पहलमा त्यस्ता कार्यक्रमको आयोजना भएको र खाद्य प्रणालीको सुरक्षा गर्ने के कुरा हुनु पर्ला भनेर गरिएका बताए ।

सुवेदीले खाद्य सुरक्षा र कुपोषण सम्बन्धमा प्रगति भइरहेको छ । खाद्य प्रणालीलाई असर गर्ने केके विषय हुन्, वातावरणीय प्रभाव कसरी परिरहेको छ, विश्वव्यापी भोकमरी, पोषणका समस्याहरू देखिन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रभाव केले पारिरहेको छ । सरकारको नीति के के हुन ? नीतिहरू कार्यन्वयन भएका छन् कि छैनन् । खाद्यान्नमा गुणस्तरही खाद्यान्न मिश्रण भएको देखिन्छ । खाद्यान्न उपलब्धता हुन सकेको छ कि छैनन्, आर्थिक प्रभाव र भ्रष्टाचार मौलाएका छन् । उपभोग्य वस्तुमा उपभोक्ता ठगिएका छन् । उत्पादन गरेका वस्तु सिंहदरवारमै आएर बेच्नु पर्ने स्थिति छ । नीति नभएको होइन नीति कार्यन्वयनमा कठिनाई आएको छ । भनेको बेला बीउ विजन र अनुदान लगायत समस्यको रुमा आएको छ । वातावरणीय प्रभाव बढ्नाले सुख्खा सिजन बढेको छ । अर्कोतिर चक्रावत वर्षा बढेको छ । रैथाने बालीहरु नष्ट भईरहेको छ । कर्णालीमा समेत बाहिरबाट ल्याइएका बीउहरू प्रयोगमा ल्याइएको छ । सीमित स्थानी बीउहरु छन् भौतिक संरचना बनेपनि वातावरणीय प्रभाव परेको छ ।

जहाँ व्यापारिक हिसाबले उत्पादन भएको छ । त्यहाँ कीरा मार्न प्रतिवन्धित रासायनिक औषधीहरु बढी प्रयोग भईरहेको पाइन्छ । र पानीबाट खाद्य पदार्थमा अत्याधिक विषादी फलफूल र अन्नबालीमा दिइएको छ । संरचनाको अभाव छ । जसले किसानहरू एउटा पेशाबाट अर्को पेशामा स्थान्तरण र विशेषगरी विदेशिक रोजगारको लागि कटार, यू ए ई, साउदी अरब जानु परेको छ । भारत गएकाहरुको तथ्याङ्क आएको छैन । दैनिक उपभोगमा क्षेत्रिय प्रकारका खाद्य प्रणाली छ । उनीहरू ठाउँ विशेषको खाद्यन्न उपभोग गर्दछ । कही बढी खर्च गर्नसक्ने फ्रेन्चाईज अवस्थामा आयशक्ति बढेको छ । जमीन चक्लावन्दीलाई व्यापारिक दृष्टिकोण

बनाइएका जस्ता विषयहरू कार्यपत्रमा उठाइएको छ।

राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघका किसान कार्यक्रम संयोजक केदार कोइरालाले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै त्यस्तो आयोजित कार्यक्रमहरूमा महिला तथा भूमिहिन किसानको सहभागिता हुनुसके दिगो कृषि विकासमा योगदान पुग्ने कार्यपत्रममा उल्लेख गरिएको छ।

कोइरालाले दिगो कृषि उत्पादन गर्न स्थानीय सरकारलाई माध्यम बनाउनु पर्छ। ५ वटा एक्सन ट्र्याक कार्यन्वयन गर्न नेपालको सन्दर्भमा खाद्य सम्प्रभुत्ता ऐनलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यन्वयन गर्नु पर्छ। ऐन अन्तर्गत विभिन्न मेकानिज्मलाई तयार गरी सहभागीताको आधारमा साना किसानलाई बलियो बनाउनु पर्छ। त्यसको बलियो धरातल भनेको स्थानीय तह नै हो। फुड गोभर्न्यान्सको कुरा अगाडि आएको छ। नीतिलाई कसरी सहभागीतामूलक बनाउने ? किसानहरूको आवाजलाई कसरी प्रभावकारी बनाउने ? भन्ने नै हो। प्रस्तुत कार्यपत्रमा उल्लेख छ। कृषि विज्ञ डा.कृष्ण प्रसाद पौडेलले आफ्नो कार्यपत्र प्राकृतिक स्रोत मैत्री कृषिमा जोड दिइएको छ। आफ्नो कार्यपत्रमा उल्लेख गरिए अनुसार प्राकृतिक प्रेमी र वातावरणमैत्री कृषिलाई जोड दिने सरकारलाई सुझाएको छ।

कृषि विज्ञ पौडेलले खानाको लागि खेतीपाती गर्न, गैरसरकारी क्षेत्र नागरिक अभियन्तालाई उठाएको छ। विषाक्त खाना, नीतिगत वहस र दवाव, जनचेतनाको प्रतिरोध आन्दोलन हातेमालो र सञ्जाल, कोभिड खाना र खेती रासायनिक मल नपुंशक बीउ र जिएमओ, कृषि अनुदान, कृषि नीति निर्माण परिमाण, खाद्य सम्प्रभुत्ता नीति २०७५, कृषि ऐन २०७६, दिगो खाना र दिगो जीवन प्रतिरोध खेतीम, प्रतिगमन भएको छ। हमी आफूलाई देश द्रोही प्रमाणित गरिएको छ। प्रकृतिमैत्री कृषि र खाद्य प्रणालीको पुन:स्थापन, खेतीपातीमा विवेक फर्काउन सत्वुद्धि पालाउनु पर्छ। खानपानको लागि साँस्कृतिक अभियानको जरुरी छ। वातावरण र खाने कुरामा शुद्धता हुनुपर्छ। हामी कृत्रिमा मानिस बन्दैछ। किसिम किसिम कृषि मिशन बन्दै छ। ठूलो ढुंगा फोर्ने आगो लगाएर फोर्नु पर्थ्यो।

राष्ट्रिय योजना आयोगका कार्यक्रम निर्देशक महेश खरेलले राष्ट्रिय योजना आयोगले पनि कृषि खाद्य प्रणालीलाई सम्मेलनको रुपमा लिएको बताउँदै। योजना आयोगको तर्फबाट पनि कृषि संगठनहरुको सम्बन्धलाई निरन्तरता दिन जरुरी भएको बताइएको छ।

खरेलले राष्ट्र संघीय खाद्य प्रणालीको ५ वुँदे एक्सन ट्र्याक कोभिडको कारण तयार गर्न भ्याइएको छैन। मे २१ सम्म गर्ने तयारी गरेको थियो। कोभिडको कारण अगाडि बढाउन सकेनौं। राष्ट्रिय स्वतन्त्र वहस संघीय र स्थानीय तहमा गर्ने छ। खाद्य प्रणालीलाई कम्भेनरको रुपमा लिएको छ। तयारीका लागि यू एन एजेन्सी, टेक्निकल कमिटी (योथ ग्रुप) ले अन्तरसम्वाद विज्ञहरु सित बसेर गरिसकेको छ। टेक्निकल कमिटी गठन गरी११ जगनु जेठ ३१ सम्ममा गर्ने छ। यसमा ७ वटै प्रदेशमा क्रियाकलाप गर्छौं। स्थानीय नेतत्व सम्म वहस गर्दै आधार अवस्थामा कसरी जान सकिन्छ। छलफल गर्छौं।

राष्ट्रिय सहकारी संघका कार्यबाहक महाप्रबन्धक मीना पोखरेलले युएन खाद्य प्रणाली र राष्ट्रिय स्वतन्त्र वहसको विषयमा केन्द्रीय रहेर कार्यपत्र प्रस्तु गर्नु भएको थियो। कार्यपत्रमा नेपालको कृषि प्रणाली, किसानले भोग्नु परेको समस्या, बजारीकरणमा देखिएको कमजोर व्यवस्थापन र उपभोक्ताले कृषि वस्तुमा भोग्नु परेको महंगाई, मूल्या श्रृँखला कार्यपत्रका प्रस्तुत प्रमुख विषयहरु छन्।

पोखरेलले इन्टरनेशनल फेमिली फार्मीङ्गको अवस्था उनीहरू पुऱ्याएको प्रासेसिङ्ग युनिफाइड एक्सन के हो ?भन्ने हो। नीतिगत लेवलमा अब्जेक्भिटभ, समुदाय लेवलमा फेमिली फार्मिङ्ग बाट गर्न सकिन्छ भन्ने हो। गाइडलाइन हरु तयार गर्ने एक्सनमा गए पनि प्रतिफल पाएको छ कि छैन,। फार्मिङ्ग प्रोडक्टभिटी कम बढ्यो कि बढेन।

साना किसानहरुको उत्पादन बजारमा आउन नपाउँदै फाल्नु पर्ने अवस्था र साना किसानको हकहीतमा छ कि छैन,। नीति सम्वोधन भएको छ कि छैन, संवैधानिक रुपमा भएपनि सम्वोधन भएको छ कि छैन, कार्यविधि लागु भएको छ कि छैन, मल्टी स्टेक होल्डरसँग स्थानीय स्तरमा छलफल भएको छ कि छैन। कृषि भूमि प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने मापण गर्न जरुरी प्रस्तुत कार्यपत्रमा उल्लेख छ।

राष्ट्रिय किसान सञ्जालका संयोजक नहेन्द्र खड्काले राष्ट्रिय रुपमा स्वतन्त्र अन्तरसंवाद कार्यक्रम र औचित्यको विषयमा आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै कृषि क्षेत्रको विकासका लागि कृषि कोष स्थापना गर्न राष्ट्र संघ अन्तर्गतका निकाय अन्तर्राष्ट्रिय कृषि विकास कोषलाई थप उर्जाशील बनाउन प्रस्ताव पेश गरिएको छ। कार्यपत्रमा नेपाल सरकार र सरोकारवाला निकायले कार्यक्रमलाई जनस्तरसम्म पुऱ्याउन पर्ने, राष्ट्रिय स्वतन्त्र अन्तरसंवाद कार्यक्रममा राष्ट्र संघको कृषि सम्बन्धी नीति र क्रियाकलापमा के भइरहेको छ भनेर सरोकारवालाहरु, किसानहरु र आम जनतालाई राष्ट्र संघीय खाद्य व्यवस्था शिखर सम्मेलनबारे सबैलाई थाहा दिने उद्देश्य रहेको कार्यपत्रमा उल्लेख गरेका छन्।

खड्काले अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा खाद्य सम्बन्धी कार्यक्रम अगाडि बढाई रहेको छ। स्वतन्त्र रुपमा राष्ट्रिय अन्तरसम्वाद गर्ने कार्यक्रम अगाडि ल्याइएको छ। त्यसकारण हामीले पनि त्यस प्रकारको कार्यक्रम आयोजना गर्न लागिएको हो। आम जनतालाई राष्ट्र संघीय खाद्य प्रणाली सम्मेलनको बारेमा थाहा छैन। त्यसकारण आम कृषक र जनतासम्म पुऱ्याउन र राष्ट्रिय रुपमा भइरहेको कार्यक्रमबाट सरकारलाई झक्झक्याउनुको लागि पनि हो। यसको उद्देश्य किसानहरूको जागरुक बनाउनु पनि कार्यक्रमलाई अगाडि ल्याइएको हो। नेपाल सरकार सम्बन्धित निकायबाट धारणाहरु लिने काम, आम किसानसम्म पुऱ्याउन यू एन फुड सिस्टमहरु सरकारी संघ-संस्था र संगठन बीच आजको कार्यक्रम बुझी दिनु अनुरोध पनि गर्न चाहन्छु।

खड्काले राजनीतिक इच्छा शक्तिको कमी भएको देखिन्छ। खाद्य प्रणाली व्यवस्थित नगरीकन खाद्य सम्प्रभुत्ता ऐन कार्यन्वयन गर्न सकिदैन। किसान संघ-संगठनहरूको हीतको लागि आईफाड मार्फत कोष बनाउने प्रस्ताव राखिएको छ। त्यसका लागि ५० करोड डलर बराबरको कोष खडा गर्न सके कृषि क्षेत्रमा पारेको असरका बारेमा क्षतिपूर्ति स्वरुप किसानहरू सहयोग पुग्ने छ।

१.यस कोषले किसानहरुको संस्थाहरूको वृद्धि गर्ने छ। प्रकृति प्रकोपबाट खाद्यमा पारेको प्रभाव सँग जुझ्न सक्ने छ। किसानको लागि नीति निर्माण गर्ने सक्छ।

२. कृषि सहकारी तथा कृषि उद्यमीहरुरु महिला किसानहरुलाई पुन:पूर्ति व्यवस्थापन गर्ने छ।

३.राष्ट्र संघीय सहकार्यमा किसान संघ-संगठनहरु र आम कृषकको पीडा कम गरुन् भन्ने हो।

४.यस मामिलामा राजनीतिक पाटी र संसदहहरुसँग छलफल गऱ्यौं।

बाँकी .... १५ पृष्ठ

किसानका लागि उपयोगी कृषि बुलेटीन

सुख्खा छरुवा धानमा झारपात व्यवस्थापनको लागि पेन्डीमिथेलिएन (Pendimethalin 30 Ü EC) २५ लि. पानीमा १५० एम.एल.को दरले एक रोपनीमा वा १७ लि पानीमा १०२ एम.एल.को दरले एक कट्ठामा धान छरेको १-५ दिनभर घाम लागेको दिनमा मसिनो हल्का चिस्यान भएको अवस्थामा फ्लोरिनफेन नोजलको प्रयोगले स्प्रे गनर्सहोस् ।

कृषि सारांश :

◆ धान खेतीमा लागत न्यूनीकरण गर्न यान्त्रीकरण प्रविधिहरु जस्तै राइस ट्रान्सप्लान, ड्रम सिड, सख्खा छरुवा धान खेती प्रयोग गर्नुहास् ।

◆ धानको लागत प्रति रोपनी २५ वर्गमीटर वा प्रति कट्ठा १७ वर्गीमिटर क्षेत्रफलको हिले ब्याडको निमित्त राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट मल ३-५

डोका प्रति १० वर्गमा बारीका मिलाई राम्ररी धानलाई ब्याड तयारी गर्नहोस् । यसरी तयार गरिएको ब्याडमा २.५ के.जी. प्रति रोपनी वा १.६ के.जी.

बीउ प्रति कट्ठाका दरले प्रयोग गर्नहोस् ।

◆ सुख्खा छरुवा धानमा झारपात व्यवस्थापनको लागी धान छरेको १ देखि ५ दिनभर पेन्डीमिथालिन प्रति कट्ठामा १७ लिटर पानीमा १०२ एम.एल.को

दरले घाम लागेको दिनमा मिलाई हल्का चिस्यान भएको अवस्थामा फ्लोरिफेन नोजलको प्रयोगले स्प्रे गर्नुहोस् ।

◆ कोदोबाली राम्रो उत्पादन लिन आफूले लगाउने ठाउँ अनुसारको लागि सिफारिस गरिएका कोदोका जातहरूको ब्याड राख्न शरु गर्नुहोस् ।

◆ विशेष गरि प्रदेश नं.-१ प्रदेश नं.-२ का जिल्लाहरुमा लगाइएको गहुँबालीमा बत्तीको पासो राखी गवारोको अनुगमन गर्नुहोस । यसको व्यवस्थापनको लागि गवारो लागेको बोटहरु उखेली जलाईदिने, पानी निकासको व्यवस्था गर्ने, कीराको प्रकोप देखिन थालेपछि नाईट्रोजनयुक्त मलहरुको प्रयोग गर्ने, साथै परजीवी कीरा ट्राईकोग्रामाको प्रयोग गर्नहोस् ।

◆ कीर्ना भाइरसको महामारीले निम्ट्याएको विशेष परिस्थितिका कारण बजारीकरण गर्न नसकिएको कृषि उपज वा पशजुन्य उत्पादनलाई उत्पादनोमुखी प्रविधि अपनाई आदि, गन्द्रुक, सिन्की, केच-अप, सस, चिप्स, घ्यू मिलाई जस्ता परिकाहरू बनाई खेर जानुबाट जोगाउनहोस् ।

◆ वर्षायाम शरु हुनुभन्दा अगाडी ६ महिनाभन्दा बढी उमेरका गाई, भैंसीलाई पिकेरोग विरुद्ध खोप लगाउनहोस् ।

◆ हाल पन्छीहरुमा बर्डफ्यलूको उच्च जोखिम रहेकोले फार्ममा एकै पटकमा धेरै हाँस, कुखुरा हाँस लगायत अन्य पशुपंक्षीहरुमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगको लक्षण

देखिएमा, मृत्य बढी भएमा वा बर्डफ्यलू रोगको शंका लागेमा फार्ममा जैविक सुरक्षा अपनाई नजिकैको भेटरीनरी अस्पताल तथा पशुसेवा विज्ञ केन्द्रमा सम्पर्क राख्नहोस् ।

◆ साताको मध्य तथा अन्त्यमा प्रदेश नां-१, प्रदेश नां-२, बाग्मती, गण्डकी, लुम्बिनी प्रदेशका केही स्थानहरूमा हल्का देखि मध्यम वर्ग एक-दुई स्थानहरुमा भारी वर्षाको सम्भावना भएकोले माछापालनमा धमिलो पानी मिसिन नदिनुहोस् । साथै, माछा बिग्रन जान नदिन निकासीमा माछाको साइज अनुसारको जाली लगाउनहोस् ।

◆ मध्यपहाडका जिल्लाहरुमा कमनकार्प तथा तराईका जिल्लाहरुमा ग्रास कार्प जातका माछाका भ्रुण नजिकका सिकारी केन्द्र, मत्स्य विकास केन्द्र निजी मत्स्य ह्याचरी/ नर्सरीहरुबाट बिहान वा बेलुकाको समय (सितल समय) मा ढुवानी गर्नुहोस् । माछाको भ्रुण ढुवानी गर्नु अघि २४ घण्टादेखि भोको भएको यकिन गरी किन्नुहोस् ।

खाद्यन्नबाली :

◆ चैते धानमा पोतारो कीरा (Rice gundhi bug) लाग्नेसमय भएकोले नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । नोक्सानी कम गर्नुहोस् । भिर तथा विपिको झारपात गोडमेल गरी पोतरोको वैकल्पिक आश्रय नष्ट गर्ने प्रकाश पासोको प्रयोग गरी वयस्क कीरालाई मार्नुहोस् । साथै, वयस्क कीरा व्यवस्थापनको लागि स्थानीय रुपमा ट्रयाप (गाई, भैंसीको ताजा पिसावमा कपडा वा भिजाईको बीउलाई भिजाएर एउटा लट्टीको छेउमा बाँध्ने उक्त लट्टीलाई धानखेतको बीचमा लगेर गाड्ने, ट्रयापमा आकर्षित भएका पोतारोहरुलाई बर्षा प्लाष्टिकको झोलालेछोपी संकलन गरी मार्न प्रयोग गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा मालाथियन ५०% ई.सी. वा साइपिमेथ्रीन २५% ई.सी., २.० एम.एल. प्रति लि पानीका दरले बाँकी राम्ररी भिज्नेगरि साँझको समयमा छर्नुहोस् ।

◆ धानबाली राम्रो उत्पादन लिने आफुले लगाउन चाहेको ठाउँ अनुसारको लागि सिफारिस गरिएका धानका उन्नत जातहरुको छनौंट गरि ब्याड राख्नहोस् ।

तराई, मधेस, तल्लो पहाडी बेंशीका सिचित क्षेत्रको लागि बहुगुणी धान-१, बहुगणी धान-२, हर्दिनाथ-३, मिथिला, मन्सुली, सावरी, रामधान तथा अधिकांश क्षेत्रको लागि सुख्खा धान-१, सुख्खा धान-२, सुख्खा धान-३, सुख्खा धान-४, सुख्खा धान-५, सुख्खा धान-६, तिहार-१ हर्दनाथ-२ घैया धानको लागि घैया-१, घैया-२ विन्देश्वरी बाढीग्रस्त क्षेत्रका लागि स्वर्ण सव-१ सिम्बा, मन्सुली सव-१, मध्यपहाडि क्षेत्रका लागि खुमल-४, खुमल-

८, खुमल-१०, खुमल-११ खुमल-१३, छरुवा धानखेतीको लागि तराई तथा मधेशमा सुख्खा धान-१, सुख्खा धान-२, सुख्खा धान-३, तराई-१, हर्दिनाथ-२, घैया-२, राधा-४, विन्देश्वरी तथा मध्य पहाडमा खुमल-४, खुमल-८, खुमल-१०,

◆ धानको ब्याड तयारीको लागि राम्ररी पाकेको गोबरमल/कम्पोष्ट मल २०-२५ डोको प्रति कट्ठा वा ३०-३५ डोको प्रति रोपनीका दरले माटोमा राम्ररी मिलाई १.६ के.जी. बीउ प्रति कट्ठा वा २.५ के.जी. बीउ प्रति रोपनीका दरले-१० वर्गमिटरमा १ के.जी. बीउका दरले प्रयोग गर्नुहोस्।

◆ एक रोपनी जमीनमा धान खेती गर्न २५ वर्गमिटर क्षेत्रफलको वा एक कट्ठाको लागि १७ वर्गममिटर क्षेत्रफलको ब्याड तयारी गर्दा ३-५ डोको राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट मल प्रति १० वर्ग मिटरका दरले ब्याडको माटोमिलाई राम्ररी मिलाई ब्याड तयारी गनूहहोस्।

◆ धानको बीउलाई ब्याडमा राख्न वा सिधै छरुवा बिधिबाट खेतमा छर्नुहोस् अनसूची-२ मा दिईएको बीउ छान्ने विधिद्वारा बीउलाई छानेर रामो प्रयोग गर्नुहोस्।

◆ सिँचाई पानीको निकासी राम्रो भएको खेतमा सुख्खा तथा हिलेछरुवा धान खेती गरी धानखेतीको लागत मिलाउनु होस्।

यी प्रविधिहरुबाट विस्तृत जानकारी क्रमशः अनसूची-३, ४ मा दिईएको छ।

◆ राईस ट्रान्सप्लान्टबाट धान रोप्नका लागि बेर्ना तयारी गर्दा विशेष ध्यान दिनहोस्।

◆ धानबालीमा हरियो मलको रुपमा ढैँचा खेतीको व्यवस्थापनबाट अनुसूची-६ मा विस्तृत मा दिईएको छ।

चैते धानको पोतारो :

◆ सुख्खा छरुवा धानमा झारपात व्यवस्थापनको लागि पेन्डीमिथेलिएन (Pendimethalin 30 Ü EC) २५ लि. पानीमा १५० एम.एल.को दरले एक रोपनीमा वा १७ लि पानीमा १०२ एम.एल.को दरले एक कट्ठामा धान छरेको १-५ दिनभर घाम लागेको दिनमा मसिनो हल्का चिस्यान भएको अवस्थामा फ्लोरिनफेन नोजलको प्रयोगले स्प्रे गनर्सहोस्।

◆ गहुँलाई २-३ दिन घाममा सुकाएपछि (दानामा चिस्यानमा १०-१२ प्रतिशत नहुन्जेल) हावा नछिर्नेभाँडा जस्तै- सीड बिन, प्रो-ब्याग, घ्याम्पो आदिमा भण्डारण गर्नुहोस। भण्डारण गरेको बीउलाई कीराहरुबाट जोगाउन भकारीको माथिल्लो भागको बीउ माथि ४-५ ईन्च जति छहारीमा सुकाएको सुकिलो निम, बकाइनो, तितेपाति जस्ता विरुवाको पातहरु राख्ने वा सेलफसको प्रयोग गरेमा कीराहरु लाग्ने संभावना कम हुन्छ।

◆ मकै छरेको २५-३० दिनपछि गोडमेल गरेर उकेरा लगाई छिटो पाक्ने मकैमा यूरिया ४.१ के.जी. प्रति रोपनी वा २.७ के.जी. प्रति कट्ठा वर्णशकर मकैमा यूरिया ४.९ के.जी. प्रति रोपनी वा ३.३ के.जी. प्रति कट्ठाका टपड्रेस गर्नुहोस्।

◆ मकैमा झारपात व्यवस्थापनको लागि मकै रोपेको २०-३० दिनभर रेम्बोट्राइन (Tembotrione 75Ü SC) २५ लि.पानीमा

१५ मिललिटर दरले प्रति रोपनीमा (वा १७ धोलि पानीमा १० मिलिलिटरको दरले प्रति कट्ठामा) मिलाई हल्का चिस्यान भएको अवस्थामा फ्लोरेफेन नोजलको प्रयोगले स्प्रे गर्नुहोस्।

◆ मकैमा अमेरिकी फौजी कीरा (Spodoptera frugiperda) को प्रकोप देखिएकोले नियमित अनगुमन गर्नुहोस्। कीराको संख्या आकँलन गर्न वयस्कको लागि शत्ति फेरामिन पासोको तथा लार्भाको लागि खाल्डो पासोको प्रयोग गर्नुहोस। प्रकोप ज्यादा भएमा नोक्सानी कम गर्न इमामेशकनि बेन्जोए ५% एस.जी., ०.४ ग्राम वा शस्पनोस्याड ४५%

एस.सी., ०.३ मिलिलिटर वा स्पाइनोसिम ११.७ % एस.सी., ०.५ मिलिलिटर प्रति धोलि पानीको दरले भिज्नेगरि ७ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्नुहोस्। एउटै विषादी निम्ति प्रयोग नगरि आलोपालो गरि प्रयोग गर्नुहोस् तथा घोगा लागि सकेपछि विषादी प्रयोग नगर्नुहोस्।

◆ कोदो बालीबाट राम्रो उत्पादन लिन आफुले लगाउने ठाउँ अनुसारको लागि सिफारिस गरिएका कोदोका जातहरुको छनौंट गरि ब्याड राख्नुहोस्। तराई तथा मध्य पहाडका लागि डल्ले-१ मध्य तथा उच्च पहाडका लागि ओख्ले-१, मध्य पहाडका लागि काब्रेकोदो-१, मध्य पहाड (७००-१८०० मि)का लागि काब्रेकोदो-२, मध्य तथा उच्च पहाड (१३००-३००० मि) का लागि शैलुङ कोदो-१।

◆ कोदोको ब्याड राख्दा छरुवा तरिकाको लागि ५०० ग्राम प्रति रोपनी वा ३५० ग्राम प्रति कट्ठाको दरले बेर्ना रोप्दा ३४० ग्राम प्रति रोपनी वा २२५ ग्राम प्रति कट्ठाका दरलेबीउको प्रयोग गर्नुहोस्।

◆ विशेषगरि प्रदेश नं.-१, प्रदेश नं-२ का जिल्लाहरुमा लगाइएको उखुबालीमा प्लासी गवारोले (Plassey borer) प्रत्येक बिउ क्षती पुऱ्याउने भएकोले विशेष सावधानी अपनाउनुहोस्। यसको लार्भाले उखुको एउटा अन्तिम गाठँमा ८ देखि १० विटासम्म

प्वाल/सुरुङ्ग बनाई क्षति पुऱ्याउँछ। यस्तो उखुको पात सुक्दछ डाठँ सजिलै भाँचिन्छ। यसको किरा परजीवि कीरा, कोसिया फ्ल्याभीपसे किरा : प्लासी गवारोको वयस्क कीरा प्लासी गवारोको लार्भा व्यवस्थापनको लागि गवारो लागेको बीउहरु उखेली जलाईदिनु पानी निकासको व्यवस्था गर्ने, कीराको प्रकोप देखिन थालेपछि नाईट्रोजनयुक्त मलहरुको प्रयोग नगर्ने, परजीवि कीरा ट्राईकोग्रामा (Trichogramma) को प्रयोग गर्ने परजीवि

कीरा- कोटेशिया फ्ल्याभीपेस (Cotesia flavipes) को संख्या बढाउन सम्बन्धी गर्नुहोस्। साथै बत्तीको पासो राखी कीराको अनुगमन/अवलोकन गर्नुहोस् बढी संख्यामा पुतली आएको बेला प्रकोप बढी हुने क्षतिमा क्लोनिट्रानिलीप्रोल ०.४% जी. वा

प्रोफेनिल ०.३% जी., ०.७५ देखि १ के.जी. प्रति कट्ठाको दरले उखुको ड्याङमा हाली माटोलेमा हलुका सिँचाई गर्नुहोस्।

◆ उखुबालीमा क्षति पुऱ्याउने विभिन्न गवारो कीराहरुको व्यवस्थापनको लागि उखु रोपेको

एक महिनापछि ट्राइकोग्रामा (Trichogramma) परजीवि कीरा १००,००० (१० हे ५ से.मी.को पाँचविगाह ट्राइको-कार्ड) प्रति हेक्टरका दरले १० दिनको अन्तरालमा ४-५ पटक छोड्नुहोस् (ट्राइको-कार्डको लागि नजिकको चिनी मिल वा कृषि सम्बन्धी कार्यालयहरुमा
सम्पर्क गर्नुहोस्) ।

फलफूल बाली :

◆ साताको मध्य तथा अन्यमा प्रदेश नं-१, प्रदेश नं-२, बाग्मती, गण्डकी, लुम्बनी प्रदेशका केही स्थानहरूमा हल्का देखि मध्यम वर्षा एक-दई स्थानहरुमा भारी वर्षाको सम्भावना भएकोले फलफूलको नर्सरी तथा बगैंचामा पानी निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् ।

◆ केराको वाली ओइलाउने (पानामा रोग) देखिएमा रोग लागेको बोट विरुवा उखेली हाल्ने, नयाँ विरुवा सार्नको लागि रोग नलागेको क्षेत्रबाट ल्याउने तथा काबेन्डाशजम (बेभिष्टिन) १ लि. पानीमा २ ग्राम घोली बोटको फेद भिजाउने तथा पातमा छर्नुहोस् वा कपि अक्सक्लोराइड २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा घोली बोट भिज्ने गरि छर्नुहोस् ।

◆ केरामा लाग्ने कीराका लागि अनुकूल मौसम रहेकोले नियमित अनुगमन गरि व्यवस्थापनको लागि बेलुकाको समयमा गाईको गहुँत (१ भाग गहुँत ४ भाग पानी मिसाईएको झोल) वा कुनै नीम जन्य विषादी (५ एम.एल. प्रति लिटर पानीमा मिसाई) लक्षण देखिएको ठाउँमा छर्कनुहोस् । प्रकोप धेरै भएमा साइपरमेथ्रिन
१०) % ई.सी.) २ एम. एल. प्रति लि पानीमा मिसाएर हप्ता दिनको फरकमा ३
पटकसम्म केराको थाम भिज्नेगरी साँझपख छर्कनुहोस् ।

◆ सुन्तलाजात फलफूलमा फल कुहाउने औंसाले आर्थिक नोक्सानी हुने भएकोले नियमित अनुगमन गरि प्रोषिनको चारो वा पासोको प्रयोग गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा व्यवस्थापनको लागि ग्रीन फ्रट फ्लाई वेट (Great fruit fly bait) १ भागलाई
२ भाग पानीमा मिसाई पत्येक ३ बोटमध्ये १ बोटमा पातको तल्लोपट्टि ५० वर्ग से.मी. क्षेत्रफलमा पर्नेगरि साउन महिना सम्म प्रत्येक हप्ता स्प्रेगर्नुहोस् ।

◆ सुन्तलाजात फलफूल बालीको फल झर्ने पछि गएर फल फुट्नेसमस्या बोट जोगाउन प्लानोषफक्स वा प्लानोप्लेक्स १ एम.एल. प्रति लि पानीमा घोली पात फल भिज्नेगरि छर्नुहोस् । साथै सक्ष्म खाद्यतत्वको व्यवस्थापनका लागि दाना लागिसकेपछि १ पटक मल्टिप्लेक्स २.५ ग्राम प्रति लि पानीमा घोली पात लपक्क भिज्नेगरि छर्नुहोस् ।

◆ स्याउमा लाग्नेभुवादारी लाही कीराको व्यवस्थापनको लागि नियमित अनुगमन गरि एकीकृत व्यवस्थापन विधि अपनाउनुहोस् । लाही कीराबाट संक्रमित हाँगा, मुनाहरु नष्ट गर्नुहोस् । लजालु स्वभावका परजीवि कीराहरुले यसलाई नोक्सानी पञ्याउँछ । परजीवि कीरा एफिलिनस मार्ली (Aphelinus mali) को प्रयोग गर्नुहोस् । खनिज तेल
(Mineral oil) १०-१५ एम.एल. प्रति लि. पानीमा मिसाई भुवादारी लाही लागेको स्थानमा भिज्नेगरि सात-सात दिनको अन्तरालमा तीनपटक छर्कनहोस् ।

कफी बाली :

◆ कफीको सेतो गवारोले आक्रमण गरेका बालीहरु उखेली जलाउनुहोस् । वयस्कले फुल पार्ने समय भएकोले मुख्य काण्डमा १०% को बोर्डोपेष्ट बनाई लेप लगाउनुहोस् ।

◆ नयाँ कफी रोपणको लागि १.५ कफी गहिराई चौडाई भएको डिलमा माथिल्लो तहको
माटा र मल मिलाएर डिल भर्नहोस् । उपयुक्त चिस्यान भएको बेलामा बेर्ना सार्नुहोस्
अस्थायी छहारी दिनुहोस् ।

◆ हलुवावेदको ब्याडमा सलाईको काटी आकारको बेर्नालाई बालुवा:मल-मिलाई (१:२:३) को
अनुपातमा मिलाए (६ वाई ८) ईन्चको पोलिब्यागमा भिज्नेगरी सार्नुहोस् ।

◆ पानी नपरेको समयमा १% को बोर्डोपेष्ट मिश्रण गरी कफीको सम्पूर्ण पातमा पनेगरि छर्कनुहोस् ।

तरकारी बाली :

◆ मध्यपहाडमा नखनेको आलुलाई अध्याँरोमा, सुख्खा चिसो (१०-१५ डिग्री सेल्सियस तापक्रम) ठाउँमा काठका बाकस, प्लाष्टिकका क्रेट वा ज्याकमा फिंजाएर ३ तहसम्म मिलाएर दुई हप्तासम्म राख्नुहोस् । यसरी राख्दा दुई तहको बीचमा परिकार
ओछयाएर राख्नुहोस् । बोक्रा बाक्लो भएको, राम्रोसँग ओभाएको, चोट नलागेको, नकुहिएको रोग नलागेको, २५ देखि ५० ग्राम तौल भएको आलुलाई बीउको रूपमा छनौट गरि पातलो बोरामा प्याकिङ्ग गर्नुहोस् । प्याकिङ्ग गर्दा बोराको भित्र बााहिर नाम, जात, बीउको स्तरीता वा बीउ को प्रयोजनको लागि हो छुट्टिनेगरि लेवल लगाएर कोल्डस्टोरमा भण्डारण
गर्नुहोस् । बीउ आलुलाई फ्रिजमा वा डिफ्रिजमा, अन्य फलफूलको नजिक भण्डारण गर्नुहुँदैन भण्डारण गर्नु ठीक अघि पानीले पखाल्नुपनि हुँदैन ।

◆ उच्चपहाडमा बीउको लागि लगाएको आलुबालीमा बेजातका या रोगी, भाइरस संक्रमित (पात बटारिने, रोपेर) बोट देखिएमा (उखेली नष्ट गर्नेकाम) गर्नुहोस ।

◆ उच्चपहाडमा लगाइएको आलुबालीको डढुवा रोगको नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । प्रकोप देखिएमा रोग व्यवस्थापनको लागि २ ग्राम प्रति लि पानीमा मिसाई ८-१० दिनको फरकमा २-३ पटक सम्पूर्णबोट भिज्नेगरि पानी नपरेको समयमा साँझपख छर्नुहोस् ।

◆ बेर्ना सारेको तरकारी बालीहरुमा रिङ्ग बनाई १०-१५ ग्राम यूरिया प्रति बोटको दरले ३५-४० दिनमा साताको मध्य तथा अन्यमा दोश्रो टपड्रेस गर्नुहोस् ।

◆ फर्सी समुहको तरकारी बालीमा लाग्नेगम निस्कने डढुवा रोगको व्यवस्थापनको लागि
रोगी बीउ, रोग लागेका पूराना बालीका ठुटाहरू नष्ट गर्नुहोस् । साथै, रोगको प्रकोप बढी
देखिएमा मेन्कोजेबयुक्त विषादी वा क्लारालोनिल २ ग्राम प्रति लि पानीमा मिसाएर सम्पूर्ण बोट भिज्नेगरि ८-१० दिनको फरकमा ३-४ पटकसम्म छर्केर उपचार गर्नुहोस् ।

◆ काँक्रो, फर्सी समूहको लहरे बालीमा १० ग्राम यूरियाका दरले १५-२०, ४०-४५, ६०-६५ दिनमा मौसमको अवस्था टपड्रेस गर्नुहोस् ।

◆ काँक्रो, फर्सी समूहको लहरे बालीलाई फल कुहाउने औंसाबाट जोगाउनको लागि क्युल्युर युक्त बोटल ट्र्याप प्रति रोपनी ६-८ वटाको दरले राख्नुहोस् । यस्तै फलफूल बालीमा मिथायल ईशजनल युक्त बोटल ट्र्याप प्रति कट्ठा १०-१२ वटाको
दरमा फर्सी समुहमा गम निस्कने डढुवा रोगको लक्षण चिर: कफीको मूख्य काण्डमा १०%
को बोर्डो मिश्रणको लेप लगाई कोड राख्नुहोस् । साथै पत्येक २ हप्तामा नयाँ ल्युरयुक्त झोल फेर्नुहोस् । मालाथियन ५०% ई.सी., २ एम.एल. प्रति लि २ ग्राम चिनी (भेली) पानीमा मिसाएर प्रति हेक्टर २०-२५ ठाँउमा फूल फुल्नुअगाडि १५-१५ दिनको

फरकमा छर्नुहोस् ।

◆ भण्टाको डाँठ तथा फलको गवारो व्यवस्थापनको लागि गवारोको कारण ओईलाएको मुनि, पात तथा फल किवि १ फुट गहिरो खाडलमा पुर्ने वा जलाउने गर्नुहोस् । क्लोरानट्रानिलिप्रोल (कोराजेन) १८.५ एस.सी., ०.२ एम.एल. प्रति लि पानीमा मिसाई साँझपख छर्नुहोस् ।

◆ विभिन्न बालीहरुमा सेतो झिंगाले आर्थक नोक्सानी गर्नुका साथैभाइरस रोगहरु सार्नेहुँदा नीमजन्य विषादी ५ एम.एल. वा तेल (Simpolo) २ एम.एल. प्रति लि पानीको दरले पातको पछाडिको भाग भिज्नेगरि स्प्रे गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा स्पारोमाइसिफेन (Oberon) २२.९ एस.सी. १ एम.एल. प्रति लि पानीको दरले छर्कनुहोस ।

◆ फल दिनेबाली गोलभैंडा, भण्टालाई अरु बाली भन्दा अलि बढि खाद्यतत्वको आवश्यकता हुने भएकोले पहिलो बाली पसाएको रहेको १५-२० दिनको फरकमा यूरिया मल १० ग्राम प्रति बोटको दरले टपड्रेस गर्नुहोस् । यस्तैगरि सुक्ष्म खाद्यतत्व जस्तै- मल्टिप्लेक्स/ट्रिप्लेक्स/एग्रोमिन २ एम.एल. प्रति लि पानीमा घोलेर बोटमा स्प्रे गर्नुहोस् ।

◆ गोलभेडाको लाग्नेपरजीवि-जुका (Rootknot nematode) व्यवस्थापनको लागि निम्न विधिहरु अपनाउनुहोस् । तरकारी वालीमा पिना २५०-३०० ग्राम प्रति वर्ग मीटर क्षेत्रफलका दरले खनजोत गर्ने बेला माटोमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

काँचो गाइवस्तुको मलमहरु वा बायो ग्याँस २ के.जी. प्रति वर्ग मिमा २ के.जी. प्रति वर्ग मि क्षेत्रफलका दरले खनजोत गर्ने बेलामा माटोमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

बेर्ना रोप्नुभन्दा अगाडि २० ग्राम रायोको बीउ प्रति बोटका दरले माटोमा मिसाउनुहोस् । बालीका टिपी सकेपछि रोग लागेको जलाई खनजोत गरि संकलन गरि खाल्डोमा पुरिदिनुहोस् वा सुकाएर जलाईदिनुहोस् ।

ग्रसित खेतबारीमा काम गरिसकेपछि हात,खुट्टा तथा कृषि औजारमा टाँसिएको माटो सफा गरे अन्य ठाउँमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

अन्य :

◆ कोरोना भाइरसको महामारीले निम्त्याएको विषम परिस्थितिका कारण बजारिकरण गर्न नसकिएको कृषि उपज वा पशुजन्य उत्पादनलाई उत्पादनोमूखी प्रविधि अपनाई अचार, गुन्द्रक, सिन्की, केच-अप, सस, चिप्स,

हाल नेपालका विभिन्न स्थानहरुका घरपालुवा कुखुराहरुमा रानीखेत रोगसँग मिल्दोजुल्दो लक्षण देखिने धमिरामा कुखुराहरु समेत मनग्गे पाईएको छ । यस्तो अवस्थामा नजिकैको पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशालामा नमूना जाँच गरी सोरोग एभियन इन्फ्लूएन्जा (बर्ड फ्लू) भए नभएको यकिन गर्नुहोस् । यदि रानीखेत रोग हो भन्नेशंका लागेमा, यस्ता संक्रमित फार्महरुमा पशुपन्धीजन्य पदार्थहरु ओसारप्रसार नगर्नुहोस् । कुखुरा फार्ममा जैविक सुरक्षाका उपायहरु कडाईका साथ अपनाउनुहोस्

घ्य, जस्ता परिकारहरू बनाई खेराजानुबाट जोगाउनुहोस् ।

◆ देशको पूर्वी तराईमा जुटबालीमा झुसिलकीराको प्रकोपले गुणस्तरहीन उत्पादनमा ह्रास हुने हुँदा व्यवस्थापनको लागि क्लोरोपाइपाइरिस (१६% ई.सी.) २.५ एम.एल. प्रति लि पानीमा मिसाई १५-२० दिनको फरकमा प्रकोप हेरि ३-४ पटकसम्म साँझपख छर्नुहोस् । जुटको झुसिलकीराको वयस्क लार्भा जुटको झुसिलकीरा जुकाको आक्रमणले गोलभैंडाको जरामा परेका गाँठाहरु उपचार गर्नु पर्दछ ।

◆ तरकारी बाली काट्ने फलहरु टिप्ने अवस्थामा रोग तथा कीराहरु लागेमा यिनीहरुबाट आर्थक क्षति थौरै हुने भएकोले विषादी प्रयोग नगर्नुहोस् । यो अवस्थामा विषादी प्रयोग गरेमा विषादीको अवशेष बालीमा रहन गई मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणमा नकारात्मक असर पुग्दछ ।

◆ माटोमा घमिरा रोग, सलुसलु भएनभएको नियमित अवलोकन गर्नुहोस् । तापक्रम प्राय:जसो उतार-चढाव भइरहेको हुनाले यस्तो बेलामा मौरीको छाउरा कुहिने रोग (Foul brood disease) लाग्नेसम्भावना हुने भएकोले मौरी घारको नियमित अनुगमन गर्नुहोस् ।

लाही कीरा (एफीड) :

◆ लाही कीराको प्रकोप बढ्दै जानेहुनाले कोसेबाली गर्दा व्यवस्थापनका लागि एक भाग गाईको गहँतु ४ भाग पानीमा मिसाएर रातभरि लाही लागेको ठाउँमा भिज्नेगरि भोलीपल्ट छर्कनुहोस् खुर्सानीको धूलो लाही कीरा लागेको ठाँउमा बिहानीपख छर्कनहोस । प्रकोप ज्यादा भएमा डाइमेथोएट ३०% ई.सी., १.५ एम.एल. प्रति लिको दरले पानीमा मिसाई लाही लागेको ठाउँमा भिज्नेगरि छर्कनुहोस् ।

पशुपालन :

गाई, भैंसी, भेडा, बाखा

◆ वर्षायाम शुरु हुनुभन्दा अगाडी ६ महिनाभन्दा बढी उमेरका गाई, भैंसीलाई पटके रोग विरुद्ध खोप लगाउनुहोस् ।

◆ पशुवस्तुहरुलाई भिज्नेबारी जोगाउनुहोस् । बाच्छा-बाच्छी पाठा-पाठीहरुमा चिसोले रुघाखोकी लाग्ने, ज्वरो आउने लक्षण देखिन सक्छ । साथै, गाई-गोठमा भुसना, लामखुट्टे किर्नाको समस्या बढि भई जिवाणु तथा विषाणुबाट लाग्ने रोगहरु फैलिने सम्भावना बढि हुनेहुदा, गोठ यसको वरिपरि पानी जम्न नदिन निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् । साथै वाह्य परजीवि नियन्त्रणका लागि बुक्स २ एम.एल. प्रति लि पानीमा मिसाई भिज्नेगरि नुहाईदिनुहोस् ।

◆ काटिएको गहुँको भुसा दलहन बाली जस्तै- मसुरो, अरिहरि मासका कोसाहरु पनि पशुहरूलाई खुवाउनुको लागि राम्रो हुनेहुँदा उचित रुपमा भण्डारण गरि राख्नुहोस् ।

कुखुरा, हाँस, बँगुर :

◆ हाल नेपालका विभिन्न स्थानहरुका घरपालुवा कुखुराहरुमा रानीखेत रोगसँग मिल्दोजुल्दो लक्षण देखिने धमिरामा कुखुराहरु समेत मनग्गे पाईएको छ । यस्तो अवस्थामा नजिकैको पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशालामा नमूना जाँच गरी सोरोग एभियन इन्फ्लुएन्जा (बर्ड फ्लू) भए नभएको यकिन गर्नुहोस् । यदि रानीखेत रोग हो भन्नेशंका लागेमा, यस्ता संक्रमित फार्महरुमा पशुपन्धीजन्य पदार्थहरु ओसारप्रसार नगर्नुहोस् । कुखुरा फार्ममा जैविक सुरक्षाका उपायहरु कडाईका साथ अपनाउनुहोस् ।

कुखुराहरुको रोगसँग लड्न सक्ने क्षमता बढाउन विभिन्न AD3ECl सेलेनियमलाई पानीमा मिसाई ५ दिनसम्म राख्न दिनुहोस् । जिवाणुजन्य संक्रमणहरुबाट कुखुरालाई जोगाउन उपलब्धता अनुसार अक्सिट्रासाईक्लिन, निओमाइसिन) डक्साइक्लिन सल्फोनामाइड्स जस्ता प्रति- जैविक औषधीहरु ५ दिनसम्म प्रयोग गर्नुहोस् रोगको शुरुवाती अवस्था भएमा एनडी एफ १ (ND F1 vaccine) एक थोपा प्रति एम एलका दरले नाक वा आँखामा हाल्नुहोस् ।

◆ यो समयमा पन्छीहरुमा बर्डफ्यलूको उच्च जोखिम रहेकोले फार्ममा जैविक सुरक्षा अपनाउनुहोस् । फार्ममा एकैपटकमा धेरै हाँस, कुखुरा, अन्य पंक्षीहरुमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगको लक्षण देखिएमा, मृत्यु बढी

भएमा वा बर्डफ्यलूको शंका लागेमा विशेष सतर्कता अपनाई नजिकैको भेटरीरनरी अस्पताल तथा पशुसेवा विज्ञ केन्द्रमा सम्पर्क राख्नुहोस् ।

◆ गर्मी मौसममा देखिने लक्षणहरु जस्तै- चाँडो-चाँडो सास फेर्ने, पानी धेरैखाने, दाना कम खाने, बस्ने, अण्डा उत्पादनमा कमी आउने, काममा कुखुराहरुको मृत्युहुने आदी भएमा पर्याप्त भेन्टिलेसन प्रदान गने, कुखुराको न्विकम गर्ने, तापक्रम अधिक रहेका बेला (दिउँसो १२-३ बजेसम्म) दाना नदिने, पर्याप्त मात्रामा सफा, चिसो पानीको व्यवस्था गर्नुहोस् । साथै, इलेक्ट्रोलाईट मल्टिभिमीन पानीमा मिलाई दिनुहोस् ।

◆ गर्मी मौसममा कुखुराको भालेको प्रजनन् क्षमतामा कमी आउने हुनाले ब्रिडिङ्ग सकिएमा भालेको संख्या बढाएर १२-१५% सम्म राख्नुहोस् । साथै, दानामा भिटामिन-ई तथा सेलेनियमको मारा बढाउनुहोस् ।

मत्स्यापालन :

◆ सिल्भर बिगहेड कार्प माछाको प्रजनन् समय भएको हुँदा परिपक्व माउ माछा प्रति हप्ता माउप छनौंट गरि करिव २४ घण्टा भ्रुण होल्डिङ्ग ट्याङ्कीमा अनुकुलन गरि प्रजनन् गर्नुहोस् ।

◆ शारीरिक तौलका आधारितमा ओभराईड (Ovatide) हर्मोन सिल्भि कार्प जातका छनौंट भाले पोथी माउ माछालाई क्रमश : ०.४, ०.८ मिलिलिटर प्रति किलोग्राम तथा विगहेड कार्प जातका छनौंट भाले पोथी माउ माछालाई क्रमश : ०.२५, ०.५ मिलि लि प्रति किलोग्रामका दरलेदिई पोथीको दोब्बर संख्यामा भाले हुनेगरि स्पिनिङ्गका लागि छाड्नुहोस् ।

◆ ह्याचरीको पानीको तापक्रम २४-२६ डिग्री सेल्सियस भएको अवस्थामा १४-१६ घण्टा पछि अण्डालाई निशेचन पुर्णतया बाटोमा गर्नुहोस् । निशेचन भएको अण्डा २०-३० घण्टा पछि कोरलिन्छ ।

◆ भुरा कोरलिएको पाँचौं दिनबाट भुरालाई ल्याक्टोजेन दुध पाउडर वा उसिनेको अन्ण्डाको पहेँलो भागको झोल बनाई दिनुहोस् ।

◆ साताको मध्य तथा अन्त्यमा प्रदेश नं-१, प्रदेश नं-२, बाग्मती, गण्डकी लुम्बिनी प्रदेशका केही स्थानहरूमा हल्का देखी मध्यम वर्षा एकदुई स्थानहरुमा-भारी वर्षाको सम्भावना भएकोले माछापानीमा धमिलो पानी मिसिन नदिनुहोस् । साथै, माछा बगेर जान नदिन निकास द्वारमा माछाको साइज अनुसारको जाली लगाई उचित व्यवस्था मिलाउनुहोस् ।

◆ यो समयमा माछालाई खुवाउने दानालाई सफा ओभानो ठाउँमा भण्डारण गर्नुहोस् । चिसो ठाउँमा भण्डारण गरेको दानामा ढुसीको संक्रमण हुनुसक्ने यस्तो दाना खुवाउँदा कलेजो सुन्निने रोग (हेपारोमा) लाग्नसक्ने भएकोले बेला-बेलामा निरिक्षण गर्नुहोस् ।

◆ स्थानीय कार्प राहु, नैनी, माछाको प्रजनन् समय नजिकिएको हुँदा प्रजनन् योग्य माउ माछा छनौंट गरि पोषणयुक्त दाना (२४% प्रोटिन) शारिरीक तौलको २-३%को दरले पानीमा दिनुहोस् ।

◆ मध्यपहाडका जिल्लाहरुमा कमनकार्प तराईका जिल्लाहरुमा ग्रास कार्प भुरा उपलब्ध हुनेहुँदा नजिकको सिकाई केन्द्र, मत्स्य विकास केन्द्र नीज मत्स्य ह्याचरी/नर्सरीहरुबाट आफूलाई चाहिने भुरा बिहान वा बेलुकाको समय (सितल समय) मा ढुवानी गर्नुहोस् । माछाको भुरा ढुवानी गर्नुअघि २४ घण्टा देखि भोको भएको यकिन गरेर किन्नुहोस् । भुरालाई पोखरीमा छोडेपछि ३-४ घण्टासम्म दाना नदिनुहोस् । केही बेर (१०-१५ मिनेट) भुराको प्याकलाई पोखरीको पानीमा मिलाई वातावरणसँग घुलमिल भएपछि तापक्रमको फरक १-२ डिग्रि सेल्सियस भएपछि पोखरीमा भुरा छाड्नुहोस् । ढुवानी गरिएको माछा भुरालाई सोझैपोखरीमा निम्त्याउनहोस् ।

घाँसेबाली :

◆ तराई तथा मध्य पहाडी क्षेत्रमा बदामेघाँस लगाउनेसमय भएकोले तयार पारिएको जमीनमा १५ देखि २० के.जी. प्रति हेक्टरको दरले २.५ से.मी. गहिराईमा बीउ रोप्नुहोस् । हाँगाको रोप्दा करिब १० देखि १५ से.मी.को टुक्रा पानीमा प्रशस्त चिस्यान भएको माटोमा आधा भाग जमीन भरि पर्नेगरि ५० से.मी.को फरकमा रोप्नुहोस् ।

◆तराई तथा मध्य पहाडी क्षेत्रमा मुल घाँसको बिरुवा सार्नेसमय भएकोले ४५-६० दिनका बिरुवा नर्सरीबाट उखेल्नासाथ (सकेसम्म छिटो) रोप्नुहोस् ।

◆ तराई तथा मध्य पहाडी क्षेत्रमा सुरु वा खोरिया घाँसको ब्याड राख्नेसमय भएकोले जमीनलाई राम्ररी २-३ पटक खनजोत गरि पर्याप्त चिस्यान भएको ब्याडमा छर्नुहोस् । सुख्खा मौसममा ब्याड राख्दा बीउलाई १.५ से.मी. गहिराईको कुलेसोमा छर्नुहोस् ।

◆ पहाडी भेगमा सुडान घाँसको बीउ लगाउनेसमय भएकोले बारीमा सोझै छर्दा १.५ के.जी., हलोको सियोमा लगाउँदा १.२५ के.जी. लाइनमा लगाउँदा ०.५-०.७५ के.जी. बीउ प्रति रोपनीका दरले छर्नुहोस् ।

◆ उच्च पहाडी क्षेत्रमा लसुर्न घाँस लगाउनेसमय भएको छरुवा विधिबाट १-१.२५ के.जी. लाइनमा लगाउँदा ६००-७५० ग्राम प्रति रोपनी बीउको दरलेछर्नुहोस् । यो घाँसको खेती गर्दा ६.५ के.जी. डि.ए.पी. प्रति रोपनीका दरले प्रयोग गर्नुहोस् । पहिलो पटक यो घाँसको बीउ छर्दा राइजोविम कल्चिबाट बीउको उपचार गर्नुहोस् ।

◆ लेकाली क्षेत्रमा सेतो क्लोभि घाँसको बीउ छर्नेसमय भएकोले सामान्य खनजोत गरि २५० ग्राम प्रति रोपनीको दरले बीउ छर्नुहोस् । लाहीबाट पनि यस घाँसको विस्तारित गर्नसकिन्छ ।

◆ सिँचाईको सुविधा भएको ठाउँमा टियोसेन्टी (मकै) घाँसको बीउ १.७५-२ के.जी. प्रति रोपनीको दरले छर्नुहोस् । लाइनमा बीउ लगाउँदा १-१.२५ के.जी. प्रति रोपनीको दरले छर्नुहोस् ।

◆ घाँस लगाउने उपयुक्त समय भएकोले निम्न अनुसारको घाँसेबालीहरु लगाउनुहोस् ।

घाँस सिफारिस क्षेत्र घाँसको जातहरु बीउको रहेका मलको मात्र रहेछन् तरिका मकै तराई तथा मध्य पहाड मनकामना, देउती, अरुण ३०-३५ के. जी ८०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी जनेलो तराई तथा मध्य पहाडसम्म लगाउने, स्थानीय, स्विस साग २५-३० के.जी ८०:६०:४० मकै छरेजस्तैगरि छर्कने टियोसेन्टी तराई तथा मध्य पहाड ३५-४० के.जी ८०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी सुडान तराई तथा मध्य पहाड पिपि स्वीस सुडान १०-१५ के.जी ८०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी बाज्रा तराई तथा मध्य पहाड जोड्न बाज्रा १०-१२ के. जी ८०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी बोडी तराई तथा मध्य पहाड कात्तिके बोडी, आकाश, प्रकाश, सूर्य ४०-५० के. जी २०:६०:४० मकै छरेजस्तैगरि छर्ने मास तराई ३०-३५ के.जी २०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी मध्य पहाड लुम्ले, सेती, पूजा मस्याङ तराई तथा मध्य पहाड स्थानीय २०-३० के. जी २०:६०:४० लाईनमा अथवा हलोको पछाडी कृषि-मौसम सल्लाह बुलेटिन तयारी गर्ने विशेषाज्ञ समूह क्र.सं

नेपालको मौसम पूर्वानुमानमा प्रयोग हुने शब्दावलि :

Terms used in Weather Forecasting in Nepal

बादलको अवस्था (Cloud condition) सफा (Fair) No cloud in the sky
मख्यतया सफा (Mainly fair) 1-8 to 2-8 -25Ü-sky covered by cloud
आंशिक बदली (Partly cloudy-3-8-26Ü-to 4-8-50Ü-sky covered by cloud
साधारणतया बदली (Generally cloudy-5-8-51Ü-to 6-8-75Ü-sky covered by cloud
अधिकांश बदली (Mostly cloudy-6-8-76Ü-to 7-8 -88Ü-sky covered by cloud
पूर्ण बदली -Cloudy-8-8-100Ü-or all sky covered by cloud
वर्षाको प्रकृति
-Nature of Rain_ Temporary or Brief (क्षणिक वर्षा) Weather phenomena occur for short span of time usually less than two hour
Continuous (लगातारको वर्षा) Weather phenomena occurring regularly and more often throughout the time duration Intermittent -आवधिक हुने वर्षा) Rain occurring and reoccurring at certain intervals Widespread (व्यापक वर्षा) Weather phenomena extensively throughout an area during specified time duration

वर्षाको सम्भाव्यता यसको क्षेत्र :
(Rainfall probability in percentage and its coverage) None used Isolated at one or two places (एक-दुई स्थानमा)
१०-१०% Slight Chance Widely Scattered at a few places (थोरै स्थानमा)
१०-१०% Chance÷possible Scattered at a some places (केही स्थानमा) १०-८% Likely Fairly widespread at many places (धेरै स्थानमा) १८०% More likely Widespread at most places (अधिकांश स्थानमा) सम्भवत वर्षाको मात्रा (%) = आंकलन हे क्षेत्र, जहाँ आंकलन भन्नाले कुनै स्थानमा वर्षा हुन सक्ने सम्भावना (%) जनाउँदछ भने क्षेत्र भन्नाले तोकिएको स्थानको वर्षा हुनु सक्ने सम्भवत भू-भाग (%) जनाउँदछ। उदाहरणका लागि कुनैस्थानको ८0% क्षेत्रमा ५0% वर्षाको आंकलन गरेको अवस्थामा सो स्थानको सम्भवत वर्षाको मारा (%) = ०.५ हे ०.८ =४0% हुनु आउँछ।

वर्षाको मात्रा :
(Rainfall amount based on total accumulated rainfall during 24 hrs) Light rain (हल्का वर्षा) less than 10 mm
Moderate rain (मध्यम वर्षा) 10 mm or more but less than 50 mm
Heavy rain (भारी वर्षा) 50 mm or more but less than 100 mm
Very heavy rain (धेरै भारी वर्षा) 100 mm or more but less than 200 mm Extremely heavy rain (अति भारी वर्षा) 200 mm or more

समयसिमा :
-Time Period)
Today (आज) 6 AM to 6 PM
Morning (बिहान) 6 AM to Noon
Afternoon (अपरान्ह) Noon to 6 PM
Late afternoon (अपरान्हको उत्तरार्ध) 3 PM to 6 PM Evening (साँझ) 6 PM to 9 PM Night (राती) 6 PM to 6 AM -Next day)

अनुसूची २: धानको बीउ छान्ने विधि

◆ तीन लि पानीमा मसिनो धानको लागि लगभग ५०० ग्राम मोटो धानको लागि ६०० ग्राम नुन एउटा बालुवामा राम्ररी घोल्ने।

◆ घोलिएको नुन-पानीमा एक किलोग्राम जति धानको बीउ खन्याउने, एकै छिन चलाउने १-३ मिनेट जति बीउलाई तैरन थिग्रन दिने।

◆ तैरिएको थिग्रिएको बीउलाई अलग-अलग भिकेर छाँट्नु बाँकी बीउलाई यसरी नै सोही नुन-पानीको घोल प्रयोग गर्दै छुट्याउने।

◆ बीउको मात्रा धेरै वा थोरै भए सोही अनुरुप नुन-पानीको घोलको मात्रालाई बढाउन वा मिसाउन सकिन्छ।

◆ थिग्रिएको बीउलाई सफा पानीले २ पटक सफा गरी ब्याड राख्ने।

◆ छरुवा धान भए सिधैछर्ने यसरी छानेको बीउलाई सोही दिन ब्याड नराख्ने वा नछर्नेभए बीउलाई पानीले पखाली छहारीमा राम्ररी सुकाएर राख्न सकिन्छ।

◆ तैरिएको बीउलाई पनि पानीले पखालेर सुकाएर अन्य प्रयोजनमा ल्याउन सकिन्छ। नुन-पानीको घोललाई गाईभैंसीको कुँडो बनाउँदा प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ।

रु बीउलाई सफा, सफा वा बेभिष्टिनले ३.० ग्राम प्रति के.जी.को दरले मिसाएर बन्द भाँडोमा वा बशालनमा सबै दानामा लाग्नेगरी उपचार गर्ने उपचार गरेको ३-४ दिनभर ब्याडमा बीउ राख्ने।

नुन-पानीको घोलमा थिग्रेर तैरिएका धानको बीउ सख्खा छरुवा धानखेती प्रविधि

मेशिनबाट सुख्खा धान छर्ने तरिका : जोतेर तयारी पारिएको खेतमा मेशिनहरुबाट सुख्खा बीउ लगाउन सकिन्छ। स्वाचालिट चल्ने सिडड्रिलबाट बीउ छर्नुभन्दा अगाडी खेतमा मलहरु (डि.ए.पी., यूरिया पोटास) हातैले छर्नुपर्दछ युरिया बीउ मात्र मेशिनबाट छरिन्छ। यस मेशिनले एकै पटकमा जोताई गर्दै ६ लाइनमा समान गहिराईमा बीउ छर्कनुका साथै

सँग-सँगै माटो सम्याउदै जान्छ। ट्र्याक बाहिर चल्ने राइस ग्रेन प्लान्टिङ्ग वा सिड कम फर्टिलाइज ड्रिलहरुबाट पनि बीउ छर्नुभन्दा अगाडी यूरिया, पोटास हातैले छर्नु पर्दछ। बीउ डि.ए.पी.मल मेशिनको सहायताले समान गहिराइमा एकनासले छरिन्छ। यसपछि बीउ छोप्नेगरी माटो सम्याउनु पर्दछ। मेशिनबाट छरुवा धान लगाउन खेत समतल हुन

आवश्यक छ, खेतको सतह समतल पार्न पाटो लगाउन (सम्याउन) अथवा लेभलिङ्गको प्रयोग गर्न सकिन्छ।

बीचको गहिराई: पावर टीलर जिरो टिलेज सिड कम फर्टीलाइज ड्रिल दुईमेशिनबाट धानको बीउ छर्दा १-१.५ ईन्च मात्र गहिराई हुनु पर्दछ। यी दुई मेशिनमा गहिराई मिलाउने सुविधा हुन्छ। धेरै गहिरो बीउ मिलाउँदैमा बीउ उम्रिदैन। बीउ जमीनको सतहमा नै भएपनि उम्रिनेसंख्या ढिलो हुँदै जान्छ तथा चलाई दिनेसमस्या पनि आउन सक्दछ।

चिस्यान : यी दुईमेशिनबाट बीउ छर्दाखेत हिल्याइएको हुनुहुँदैन ति माटोमा प्रशस्त चिस्यान हुनुपर्दछ। चक्का नचिप्लने गरी माटोमा चिस्यान भएमा बीउ राम्ररी उम्रन्छ। छरुवा धान लगाउने समय: मनसुन वर्षा शुरु हुनुअघि अथवा जेठ महिना भरिमा धानको बीउ छरिसक्न पर्दछ।

खेति, पाती

पानी जमेको अवस्थामा अत्यधिक हिलो भएको अवस्थामा मेशिनहरुबाट बीउ छर्नसकिदैन ।

धानको बीउ दिन मेशिनबाट बीउ छर्दा कम बीउको आवश्यकता पर्दछ । एक कठ्ठा जग्गाको लागि सामान्यतया ७०० ग्राम देखि १ के.जी. सम्म राम्रो उमारशक्ति भएको शुद्ध बीउ भए पुग्दछ । मसिनो दाना भएको धानको बीउ कम माटोमा दाना भएको बीउ अधिक चाहिन्छ । मल्टिक्रप सिड जसमा क्रप सिमित हुन्छ,यसबाट बीउ छर्दा बीउको दाना फुट्ने सम्भावना हुँदैन, जबकी फ्लुड लिवलबाट बीउ छर्दा केही दाना फुट्नेभएको हुँदा २५% बीउको दर बढाउनु ठीक हुन्छ । यसबाट विस्तृत जानकारी तथा प्राविधिक सल्लाहको लागि कृषि औजार अनुसन्धान केन्द्र धानबोट गांज तथा विशेष कृषि-इन्जिनियरिङ्ग अनुसन्धान केन्द्रमा सम्पर्क गर्नुहोस् ।

हिले छरुवा धान खेती प्रविधि (ड्रम सीड) धान रोप्नेबेला ज्यामीको अभाव, समय बढी लाग्ने तथा परम्परागत तरिकाको कारण बढ्दो लागत कम घटाउन ड्रम सिडको प्रयोग गरी लाईनमा धान लगाउन सकिन्छ । यस मेशिनको प्रयोगले १ हेक्टर जमीनमा धान छर्न २ जना ज्यामीलाई ८ घन्टा लाग्छ । ति यस प्रविधिको प्रयोग गर्दा सिँचाई निकासको उचित व्यवस्था हुनुपर्छ । यो मेशिन मल तथा प्लाष्टिक दुबैमा उपलब्ध छ । यस मेशिनमा २६ सेन्टी मि लामा ४ वटा ड्रमहरु (१५ से.मी. व्यासका) हुन्छन् । जसलाई घुमाउन एउटा पांग्रा (Wheel) हुन्छ । पत्येक ड्रमको छेउमा दुई लाईन प्वालहरु (६-७ मिलिमि व्यास) हुन्छन् । यसको तौल करीब १८ के.जी. हुनेहुँदा किसानले सजिलै एकतिरबाट अर्कोतर्फमा लैजान सक्छन् ।

ड्रमसिडको प्रयोग विधि :

- धानको बीउ २४ घण्टासम्म पानीमा भिजाई अंकुरणको लागि थप ३६-४८ घण्टासम्म छोपेर राख्नपर्दछ ।
- फुसाएको बीउलाई चारैतिर ड्रमहरुमा आधा भन्दा अलि बढी हुनेगरि राख्नुपर्दछ ।
- खेतलाई हिल्याई पानी लगाउनु पर्दछ ।
- बीउ छर्नेबेलामा खेतमा पानीको गहिराई २-३ सेन्टिमिटर मात्र कायम राख्न पर्दछ । साथै, धानको प्रकार (माटो वा मसिनो) अनुसार एउटा लाईनको प्वालहरुलाई राइस बिन वा ढकानीले छोप्नुपर्दछ ।
- बीउ छरेको खेतमा २-३ दिनसम्म सिँचाई गर्नुहुँदैन । साथैपानी परेमा निकासको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।
- सिँचाई गर्दा माटो भिज्नेगरि पानी राख्नुपर्दछ । बीउ छर्ने समय: धानको लागि बेर्ना उमार्न ब्याड राख्नेबेला (जेठ १५-३०) मा नहिल्याएका खेतमा ड्रम सीडबाट बीउ छर्नुपर्दछ । पानी जम्नेखेतमा मनसुनी वर्षा शुरु हुनुअगाडी नै बीउ छर्न उपयुक्त हुन्छ । झारपात नियन्त्रण: बीउ छरेको ३ दिनभित्र प्रलिक्लाई २.५ एम.एल. प्रति लि पानीमा मिसाई (१२५० एम.एल. प्रति रहेको (दरले) छर्नुपर्दछ । लाईनमा लगाइने हुनाले औजारको प्रयोग गरि झारपात व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ ।

राईस ट्रान्सप्लान्टका लागि बेर्ना राख्ने खेतीका आवश्यक पर्ने सामाग्रीहरु

- बीउ
- प्लाष्टिक सिसि
- माटो छान्ने जाली
- गोबर मल
- विजुको बोट हजारी
- ३/४ ईन्चको स्क्वाइबाट

विधि :

धान रोप्ने मेशिनको ट्रेको आकार मेशिनको किसिम अनुसार फरक पर्ने हुन्छ ।

ट्रेको आकार अनुसार बेर्ना व्यवस्थापन गर्नुहोस् । यहाँ ४ लाईनको बीउ मिलाउने मेशिन (Walk Behind Type) का लागि बेर्ना तयारी पार्ने विधि उल्लेख गरिएको छ ।

- धानको बीउलाई २४ घण्टासम्म पानीमा भिजाउनुहोस् ।
- भिजाई सकेको धानलाई छानेर १२ घण्टासम्म विजुको बोटमा राख्नुहोस् ।

यसले धानमा टुसा आउन सहयोग गर्दछ ।

- यसपछि २२ ईन्च ८ ११ ईन्चको ट्रेमा ४ भाग छानेको माटोमा १ भाग गोबर मल मिलाई मिश्रणलाई एकनासले लेभल मिलाई टुसा आईसकेको धान प्रति ट्रे करिब १००-११० ग्राम बीउ मिलाएर राख्नुहोस् । (प्रति कट्ठा यस्ता ८-१० वटा ट्रे आवश्यक पर्छ)
- चराले बीउ जोगाउन ट्रेमा बीउ राखिसकेपछि माटोलेहल्का छोप्नुहोस् ।
- ट्रे को चिस्यान नियमित अनुमान गरी हजारीको प्रयोगले नियमित पानी छर्कनुहोस् ।
- बीउ छरेको १ हप्ता पछि २/३ दिन बिराएर ०.५% यूरिया पानीमा मिलाई छर्नुहोस् ।
- बीउ उम्रेपछि ट्रे मा हल्का पानी जमाएर सिँचाई कार्य गर्नुहोस् ।
- धान रोप्नुभन्दा २/३ दिन अगाडी बेर्नामा पानी दिन बन्द गर्नुहोस् ।
- धान रोप्ने मेसिनको लागि १५-२० दिनको बेर्ना रोप्नेयोग्य हुनेगर्दछ ।

ट्रे उपलब्ध नहुने अवस्थामा ३/४ ईन्चको स्क्वाई बोटलाई मेशिनको ट्रे साईज अनुसार फ्रेम बनाई पनि बेर्ना तयारी गर्न सकिन्छ । यसरी बनाईएको ट्रेलाई साधारण प्लाष्टिकमा साना साना प्वाल पारी प्लाष्टिक माथि राखि माथि उल्लेख गरिएको विधिबाट बेर्ना तयारी गर्न सकिन्छ ।

धानबालीमा हरियो मलको रुपमा ढैंचा खेतीको व्यवस्थापन हरियो मलको रुपमा ढैंचा प्रयोग गर्दा माटोमा नाईट्रोजन स्थरिकरण गर्नुका साथैमाटोमा प्राङगारिक पदार्थको मात्रा थप्ने गर्दछ । विभिन्न अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजा अनुसार ढैंचा खेती गरेको खण्डमा बालीलाई आवश्यक पर्ने नाईट्रोजनको २५% भाग परिपूर्ति हुनेहुनाले नेपालमा पाईने ढैंचाका जातहरु सेस्बानिया रोस्ट्रेट (Sesbania rostrata) सेस्बानिया क्यानाबिना (Sesbania cannabina) धान खेती गर्नुभन्दा ४५ दिन अगाडि धान लगाउने खेतमा ४० के.जी. प्रति हेक्टरका दरले खनजोत गरि लगाउर्नुहोस् । यी मध्ये सेस्बानिया रोस्ट्रेटमा त झन् काण्ड विजमा समेत वायमुण्डलीय नाईट्रोजन सोसेर लिन सक्ने राईजोबियम ब्याक्टोरिया भएको हाँगाहरु मौजुद हुन्छन् जसले नाईट्रोजन स्थरिकरणको मात्रा बढाउँछ ।

ढैंचा :

लगाएको ६-७ हप्ता (फूल फुल्ने अवस्था) पछि खेतमा पानी राखी बोटलाई जोत्न सजिलो हुनेगरि काट्ने जोतेर धान माटोमा सडाउनुहोस् । यसरी सडाएर हरियो मल ढैंचाले ८०-१५० के.जी. नाईट्रोजन प्रति हेक्टर स्थरीकरण गर्नसक्ने पाईएको छ ।

कृषि उपजको उत्पादनोप्रान्त व्यवस्थापन :

कोभिड-१९ को अवस्थामा कृषि उपजहरु खेतीमा जानेगरेको छ । यो समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न तल उल्लेखित केही उपादनोप्रान्त प्रविधिहरुको अभ्यास गर्न सकिन्छ ।

- पानी परेको बेला वा मध्य घाममा तरकारी टिप्नु, बिहान वा बेलुका टिप्नुपर्छ । टिपेको तरकारीलाई चुली बनाएर राख्दा चाँडो बिग्रिनेहुँदा छाँयामा फिजाएर राख्नुपर्छ । साथै, बिग्रिन लागेको तरकारीलाई राम्रो

तरकारीबाली छुट्याउन पर्छ। तरकारीलाई बोटमा भन्दा क्याल्सियम लामो समयसम्म राख्न सकिन्छ। बजारमा पठाउने माटोमा हरियो मल लामो समयसम्म बिग्रिदैन।

◆ तरकारीहरूलाई ब्लान्चिङ (३-५% नुन पानीमा १०-१५ मिनेट वा उम्लेको पानीमा ३-५ मिनेटसम्म तरकारी पानी डुबाउने) गरि सुकाएर पनि पुन: प्रयोग गर्न सकिन्छ। यसपछि पानी तर्काएर तरकारी (भाँचिने) नभएसम्म घाममा सुकाउनु पर्छ। यसरी सुकाएको तरकारीलाई खकुलोसँग बिर्को लगाएर टुक्रा पार्दा सानो, ठुलो भएको तरकारीको राम्ररी सुकाउन) १-२ दिन सुकाई हावा नछिर्ने गरि प्लाष्टिक वा बिममा प्याक गर्नुपर्छ। यसरी राम्रोसँग प्याक गरेको सुकेको तरकारी २-३ महिनासम्म भण्डारण गर्न सकिन्छ। यो तरकारीलाई तातोपानीमा ३-५ मिनेट डुबाएर फेरि ताजा तरकारी जस्तै पकाएर खान सकिन्छ साथै, माटोको सुकेको टुक्रालाई धुलो बनाएर पछि प्रयोग गर्न सकिन्छ।

◆ सागलाई परम्परागत प्रविधि प्रयोग गरेर गुन्द्रक बनाउन सकिन्छ। यस्तै मुलालाई सिन्की बनाएर, तथा कुभिन्डो, पिडाँलु अन्य तरकारी काटेर मासको दालसँग मिसाएर मस्यौरा बनाउन सकिन्छ। साथै, तरकारीको अमिलो अचार किन्चन प्रविधि (घरेलु प्रविधि) बाट बनाउन सकिन्छ।

◆ माटोको पेष्ट बनाउन ब्लिन्चिङ गरिएको मस्यौरालाई निचोरी छानी आएको सलाई ४ भागको १ भाग नहुञ्जेल सम्म पकाएर तयारी पारिएको पेस्टलाई तातो पानीले पगालेको सिसाको बोटलमा हावा नछिनेगरि प्याक गर्नुपर्दछ।

◆ आलुसुकएर चिप्स बनाउन सकिन्छ। आलुको चिप्स बनाउनको लागि छिप्पिएका, मझौला आकारको आलु (४-६ से.मी ब्यास)लाई ताछेर तुरुन्तै हुन नदिन चाना पार्नेवितिकै ३% नुन पानीमा १५-३० मिनेट राख्नु पर्दछ। यसपछि आलुलाई उम्लिएको पानीमा मलमलको कपडामा राखी ३ मिनेट डुबाएपछि सेलाउन दिनुपर्छ। सेलाएको आलुलाई घाम, वा ड्रायरमा सुकाएर भाँचिने खालको हुनेगरि सुकाउनुपर्छ। सुकेको आलुलाई हावा नछिर्ने गरी प्लाष्टिकमा प्याक गरि चाहिएको बेलामा तेलमा तारेर खान सकिन्छ।

◆ आलुको बजारीकरण असहज भएको अवस्थामा साना, मसिना आलुलाई मस्यौरा बनाई पछि प्रयोग गर्न सकिन्छ। यस्ता आलुलाई उसिन्ने हातले वा आलुमा किच्नेवा मिच्नेक्रममा नुन पनि हाल्दै जानपुर्छ। स्वाद अनुसार मुलाको केस्रा वा प्याजको टुक्रा पनि हाल्न सकिन्छ। यसरी मोलेको आलुलाई डल्लो बनाएर नाङ्लोमा राखेर घाममा सुकाउनु पर्दछ। राम्ररी घाम लागेको छ। भनेर एक दिन घाम कम लागेको छ भने २-३ दिनसम्म सुकाएर तयारी गरिएको आलुको मस्यौरालाई पछि तरकारी, अचार वा दालको सामान पकाएर खान सकिन्छ।

◆ बढि भएको दूधको पनिर बनाई ६-७ दिनसम्म खान सकिन्छ। उमालेको दूध हल्का सेलाएपछि (तातोमै) कागतीको रस वा हााइट्रीक एसिड (१%) को घोल दूध फाट्न शुरु नभएसम्म विस्तारै हाल्नपुर्छ। फाट्न शुरु भएपछि १० मिनेनटसम्म छोडेर पछि मलमलको कपडाले छानेर आएको ठोस पदार्थलाई चाहिने वस्तुले ४-५ घण्टा थिचोमिचो पनि तयारी गर्नसकिन्छ। त्यारी गरिएको पनिरलाई चिसोमा वा पानीमा डुबाएर राख्न सकिन्छ। यस्तै, दूधलाई धेरैबेर सम्म पकाएर वा बनाई २-३ महिनासम्म प्रयोग गर्न सकिन्छ भने दूधको ति (छाली) बोट घिउ बनाएर राम्रोसँग हावा नछिर्नेगरि प्याक गरेर ६ महिनासम्म राख्न सकिन्छ।

◆ मासुको सुकुटी बनाएर लामो समयसम्म प्रयोग गर्नसकिन्छ। मासुलाई लामो सुकुटी बनाएर घाममा वा अगेनो छेउमा झुण्डाएर ३-१० दिनसम्म सुकाएर सुकुटी बनाउन सकिन्छ। राम्रोसँग सुकेको सुकुटीलाई हावा नछिर्नेगरि प्याक गरि २-३ महिनासम्म प्रयोग गर्न सकिन्छ।

नोट : उत्पादन गरेको बस्तुलाई सोचेअनुरुप लामो समयसम्म संञ्चित गरि प्रयोग गर्न व्यक्तिगत सरसफाई तथा प्रयोग हुनेसामान प्रशोधन गर्ने ठाँउको सरसफाईमा ध्यान दिनुपर्छ।

राष्ट्र संघ ....

संघीय परिस्थिति अनुरुप कार्यन्वयन गरेर दिगो विकासको लक्ष्यसम्म पुग्न सहयो हुनेछ। कार्यक्रममा किसानहरूको तर्फबाट धर्म जोशीले खाद्य प्रणालीमा विर्सन नहुने कुरा भू-स्वामित्वको कुरा राख्नु भएको छ। पशुपालकहरूको पर्वद्धनमा के गर्न सकिन्छ। बाँकेका कृषक पूर्ण सुनुवारले आफू विषादीरहित कृषिमा लागेको छु। सबैभन्दा ठूलो समस्या बजारीकरणको छ। राइट टु फुडका अध्यक्ष डा.केशव खड्काले खाद्य प्रणाली हेर्ने तरिका धेरै छन् खाद्य अधिकार ऐन आएको छ। स्वास्थकर खान पाउने के गर्न सकिन्छ। पत्रकार महासंघ काठमाडौंका कोषाध्यक्ष अजीत अधिकारीले कृषकहरूका लागि नगद अनुदान भन्दा पूँजीगत व्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्छ। अनुदान २५.८ प्रतिशतबाट ३२.७ प्रतिशत कसरी पुऱ्याउने ? कृषिमा कृषकहरूको जनसंख्या घट्दो छ हिजो सरकारले कृषकको जनशक्ति अन्य क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्नुपर्छ भनिएको थियो। कृषिमा जनशक्ति घटिरहेको अवस्थामा जनशक्ति थप्नु पर्छ भनिरहेको छ। यो अवस्थामा जनशक्तिलाई कृषिमा ल्याउन के गर्नु पर्छ ? अप्पाको किसान नेता शिवहरी खनालले भूमिहीन साना किसानहरूको संरक्षण कसरी गर्ने ? जमीनको चक्लाबन्दी सहकारी मार्फत गर्ने, बजारीकरण स्थानीय तहलाई दिनुपर्छ, प्रविधि हस्तान्तरणमा जोडदिनु पर्छ, कोभिडको कारण किसान धेरै मारमा परेका छन् क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गर्नु पर्छ। किसान नेता प्रेम बरालले किसानको सुरक्षा जटिल बन्दै गएको छ। किसान सुरक्षा गौण बन्दै आएको छ। आन्दोलन मिटिङ्गमा मात्र सीमित भएको छ। सरकारलाई दबाव दिने कार्यक्रम अगाडि बढाउनु पऱ्यो। मूल्य निर्धारण गर्ने कार्यक्रम अगाडि बढायौं भने किसान सुरक्षित हुन्छ।

कार्यक्रममा राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चका अध्यक्ष सरस्वती सुब्बाले सबैलाई धन्यवाद ज्ञापन भएको थियो। सहभागीहरूले कार्यक्रममा भूमि सम्बन्धी कुरा उठाउनु भएको छ। नागरिक समाज पनि सँगै भएकोले कार्यन्वयनमा लान सकिन्छ। कुरा उठ्दा भूमिहीन किसानलाई मात्र चाहिन्छ कि भन्ने थियो। तर अहिले भूमिको विषय उठेको छ।

राजनीतिक दलहरुसँग आबद्ध किसान संगठनहरु, स्वतन्त्र, वर्गी र सामुदायिक किसान संगठनहरु र सहकारीहरुको साझा मञ्चका रुपमा रहेको राष्ट्रिय किसान संजालको आयोजनामा गरिएको संयुक्त राष्ट्र संघ खाद्य व्यवस्था शिखर सम्मेलनका सन्दर्भमा आयोजित स्वतन्त्र अन्तरसंवाद कार्यक्रमको मोडरेटरको रुपमा अध्यक्षता र सञ्चालन राष्ट्रिय किसान सञ्जाल, राष्ट्रिय कार्यान्वयन समितिका संयोजक नहेन्द्र खड्काबाट भएको थियो। कार्यक्रममा सरकारी निकायहरु, नागरिक समाज, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरुका साथै किसानहरु, कृषि विज्ञहरु र सञ्चारकर्मीहरुको समेत बृहत् उपस्थिति रहेको थियो।

केन्द्रीय दूध सहकारीको आग्रह

केन्द्रीय दूध सहकारी संघ लिमिटेडले एक काठमडौं बैशाख ३१ गते केन्द्रीय दूध सहकारी संस्था लिमिटेडले एक प्रेस विज्ञाप्ति प्रकाशित गरि सरकारलाई ध्यानाकर्षण गरिएको छ ।

माननीय मन्त्री ज्यू
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

विषय : प्रेस विज्ञाप्ति

प्रस्तुत विषयमा विश्वव्यापी रुपमा फैलिएको कोभिड १९ को महामारीको दोस्रो लहर व्यापक रुपमा फैलदै गएको यथार्थता सर्वविद्धितै छ । दोस्रो लहरको भेरियन्ट अझै जोखिम पूर्ण रहेको वर्तमान परिप्रेक्षमा नेपाल सरकारले तोकेको स्वास्थ्य सम्बन्धी सतर्कता अपनाएर सम्पूर्ण दूध उत्पादन सहकारी संघ/संस्थाहरुले सेवा प्रवाह गर्नु पर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ । हरेक दिन हजारौं संख्यामा मृत्युदर बढ्दै गएकोले सजकता र सुरक्षाका मापदण्ड अपनाएर दुग्ध तथा दुग्धजन्य वस्तुको, संकलन बजारीकरण गर्नु पर्ने स्थिति रहेको हुनाले यस विश्वव्यापी रुपमा फैलिएको कोभिड १९ महामारीको दोस्रो लहरबाट सृजित यावत समस्याका कारण सम्पूर्ण दग्ध उत्पादक सहकारी संघ/संस्था किसानहरुको दैनिक कामकाज प्रभावित भएको हुँदा सम्पूर्ण दुग्ध उत्पादक सहकारी संघ/सस्था किसानहरु विक्षिप्त रहेको जानकारी गर्दछौं ।

विगत २०७६ साल चैत्र ११ गते देखि कोभिड-१९ पहिलो लहरबाट नै लकडाउन भई कृषकहरुले उत्पादन गरेको दुग्ध बिक्री नभै कैयौं दिन दूध विदा गर्नु परेको र र पशु आहार औषधी समेत उपलब्ध नभई पशुवस्तुहरु अनुत्पादक समेत भएको र विभिन्न क्षेत्रमा ४ महिना देखि उद्योगमा बिक्री गरेको दुग्धको समेत भुक्तानी नपाई किसानहरु ठूलो मारमा भएको विभिन्न क्षेत्रमा कोभिडको समयमा क्षति भएको राहत पाएको तर, दूध उत्पादन कृषकहरुले आजसम्म कुनै राहत समेत नपाएको र यस पेशा प्रति आकर्षण बढ्नु परेमा निरुत्साहित भएको अवस्था छ । यस संघले पटक-पटक डेलिगेशन पत्राचार समेत गरेकोमा कुनै पनि सेवा नपाएको हुँदा यो पेशालाई निरन्तरता दिन र देशलाई दुग्ध क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बनाई, दूध क्षेत्रलाई आत्मनिर्भर बनाई आयत मुखी बनाउन कृषकहरुको मनोवल उच्च राख्न

पशु आहार औषधी समेत उपलब्ध नभई पशुवस्तुहरु अनुत्पादक समेत भएको र विभिन्न क्षेत्रमा ४ महिना देखि उद्योगमा बिक्री गरेको दुग्धको समेत भुक्तानी नपाई किसानहरु ठूलो मारमा भएको विभिन्न क्षेत्रमा कोभिडको समयमा क्षति भएको राहत पाएको तर, दूध उत्पादन कृषकहरुले आजसम्म कुनै राहत समेत नपाएको र यस पेशा प्रति आकर्षण बढ्नु परेमा निरुत्साहित भएको अवस्था छ ।

क्षेतिमा केही राहत समेत महशुस गराउन दूध सहकारी संघ/संस्था मार्फत कृषकहरुको सोझै खातामा राहतको रकम जानेगरी उपलब्धता साथै यस विश्वव्यापी रुपमा फैलिएको कोभिड-१९ महामारीको दोस्रो लहरले सृजित समस्याका कारण दूधको उचित व्यवस्थापन तथा किसानहरुको व्याज मिनाह गराई गरिव किसानहरुको मनोवललाई यो पेशामा उच्च बनाउनको निमित्त आवश्यक राहत उपलब्ध गराई दिनु हुन माननीय मन्त्रीज्युमा हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

सम्पूर्ण दुग्ध उत्पादक सहकारी संघ-संस्थाहरुले कोभिडको-१९ दोस्रो भेरियन्टबाट सिर्जित महामारीको रोकथामका लागि उक्त विषम परिस्थितिमा सदस्याहरुको साथै जनसमुदायहरुकै सेवाको लागि विविध गतिविधिहरु सञ्चालन गर्दै विषम संकटको घडीमा दुई संकल्पका साथ अग्र पंक्तिमा उभिएर प्रभावित जनसमुदाय र सदस्यहरुलाई अपूर्व सेवा पुर्‍याउँदै आएको प्रति यस केन्द्रीय दुध सहकारी हार्दिक सहायता व्यक्त गर्दछ ।

वोधार्थ :
श्रीमान् सचिवज्यू कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, सिंहदरवार
राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड हरिहरभवन ललितपुर
श्री रामप्रसाद आचार्य
महासचिव

जेठ महिनाको कृषि कर्म

खेतीपाती :
-धानको सिफारिस भएको जातको व्याड राख्ने
-मध्य पहाडमा मकै वाली भित्र कोदो रोप्ने ।
-फलफूल बगैचाँका बोटबाट अनावश्यक सकरहरू/चोर हाँगाहरू हटाउने ।
-सदावहार फलफूलका बोटहरूमा ढुसी रोगनाशक विषादी छर्ने ।
-चैते धानमा पतेरो कीरा लाग्ने सम्भावना हुने भएकाले नियन्त्रण गर्न आवश्यक प्रकृया अपनाउने ।
-पहाडी क्षेत्रमा हिल, सेती, रेन्सम र लुम्ले-१, जातको उन्नत भटमास रोप्ने ।
-जुनार, सुन्तलाको फेद कुहिने रोग नियन्त्रण गर्न बोर्डोपेष्ट लगाउने ।
-गाईवस्तुलाई खोरेत रोग विरुद्ध खोप लगाउने ।
-गाई वस्तुलाई आन्तरिक परजीविबाट बचाउन जुकाको औषधी खुवाउने ।

पशुपालन
-तराई तथा मध्य पहाडमा वहुवर्षीय घाँसको बीउ छर्ने ।

कृषि जर्नल मासिकद्धारा जनहितको लागि समर्पित सूचना

मिर्गौला जस्ता प्राणघातक रोगबाट बच्ननिम्न कुराहरूको पालना गरौं । अरुलाई बचाऔं, आफू पनि वाचौं ।

१. धुम्रपान, मध्यपान नगरौं ।
२. फ्रिजमा राखिएको, साँधिएको खानेकुराहरू नखाऔं ।
३. शुद्ध, ताजा खानपिनमा ध्यान दिऔं
४. समयमा सुतौं, अनिदो नबसौं ।

विचारी चाम्लिङ
अध्यक्ष
मिर्गौला डाइलासिस् तथा प्रत्यारोपण समाज, काठमाडौं
मोवाइल नं :९८६९२४२०८७

नेपालको कृषि व्यवस्था : इतिहास

एगृ इन्जिनियर :- कृषि विभागमा पहिले देखि नै एगृ इन्जिनियर थियो तापनि यसको काम गर्ने सेक्सन २०१० सालमा मात्र विधिवत स्थापित भयो। यही सालमा विश्व खाद्य संघका नेपालको निमित्त प्रतिनिधी श्री ई. राउतले वर्कसप सम्बन्धी थोरै हाते औजारहरु कृषि विभागलाई प्रदान गर्नु भयो। २०१० सालमा नै इन्जिनियरिङ्ग विषयलाई लिएर अमेरिकी सहायता प्राप्त भएपछि सिंहदरबारमा एक सानु कृषि औजार निर्माण कारखानाहरूको स्थापना भयो।

परिच्छेद १२

कृषि विकासको प्रगति :

६) पशु चिकित्सा विकास :- गाईवस्तुलाई पनि स्वस्थ अवस्थामा राख्न सकिएमा कृषि व्यवसायको जग बलियो हुन्छ भने काम र कुरामा पहिले देखिनै सरकारको दृष्टि गएको हो। शुरु शुरुमा यस तर्फको काम होमियो पद्धतिद्धार सुनधारा छेउको एक सरकारी टहरामा गरिन्थ्यो देशव्यापी कार्यक्रम बनाउने मिलिसियाका जवानहरुबाट यहाँबाट नै तालिम दिई जिल्ला जिल्लामा समेत खटाई पठाउने प्रबन्ध थियो। १९९४ सालमा एलोपेथिक पद्धतिद्वारा गाईवस्तुमा औषधी उपचार गर्ने गरी त्रिपुरेश्वरमा भेटरीनरी अस्पतालको स्थापना भयो। यसै अन्तर्गत बखत-बखतमा ठाउँ-ठाउँमा २/वटा डिस्पेन्सरी दुईथरीको औषधी उपचार गर्नु व्यवस्थालाई २०१० सालमा समाप्त गरी होमियो औषधीद्धारा उपचारको अन्त्य हुन आयोग। आज पशु चिकित्सकको निमित्त देश भरमा अस्पताल र डिस्पेन्सरी ११ वटा छन् तापनि त्रिवर्षीय योजना भित्र ३२ वटा बनाई यस सेवालाई देशव्यापी बनाउने लक्ष्य राखिएको छ।

अमेरिकी सरकारबाट सहायता प्राप्त भएपछि गाउँ-घरमा पशु चिकित्साको सेवा पुऱ्याउन निकै सेवा पुऱ्याउने निकै प्रयत्नहरु भए जो टीभी (Goat Tissue Vaccine) यहाँ नै तयार हुन थाल्यो र रेण्डर पेष्ट जस्तो पशुमा आउने संक्रमक रोगबाट हजारौं पशुहरुको रक्षा गरियो। २०१७ सालको मध्य तिर आएर श्री ५ को सरकार र भारत सरकारले सम्फौता अनुसार यस सेवाको विकासको निमित्त भारतीय सहायता नियोग अन्तर्गत नेपाललाई सहायता प्राप्त हुने भएका र एक सम्फौता अन्तर्गत आज पशु चिकित्सा तर्फ काम हुँदै गरेको छ।

७) बाल संरक्षण :- बोट बिरुवा अनाजलाई रोग लाग्ने कीराले विगार्न सक्छ। १५ देखि २० प्रतिशत अन्न बाली खेत मै, र सञ्चय गरिएकोमा २० देखि ४० प्रतिशतसम्म कीराले नोक्सानी पारेको छ। रोगहरुले छ। ८० प्रतिशतसम्म पनि नोक्सान पारेको हुँदा यसको रोगथाम गर्न बाली संरक्षण विकास कार्यलाई स्थान दिइएको छ।

८) माटो :- माटो नभै खेतै नहुने हुँदा यस तर्फ पनि श्री ५ को सरकारको दृष्टि गएको छ। हुन त कृषि विकासको निमित्त जुन किसिमको माटोको अध्ययन गर्नु पर्ने हो त्यो गर्न सबै समाधान यस कामको निमित्त प्राप्त भएको छैन। तापनि प्राथमिक सरसामानहरु जुटीसकेको हुँदा कृषि उत्पादनको वृद्धिमा यसको अध्ययनद्वारा आवश्यक फाइदा हुनेछ।

९) एगृ इन्जिनियर :- कृषि विभागमा पहिले देखि नै एगृ इन्जिनियर थियो तापनि यसको काम गर्ने सेक्सन २०१० सालमा मात्र विधिवत स्थापित भयो। यही सालमा विश्व खाद्य संघका नेपालको निमित्त प्रतिनिधी श्री ई. राउतले वर्कसप सम्बन्धी थोरै हाते औजारहरु कृषि विभागलाई प्रदान गर्नु भयो। २०१० सालमा नै इन्जिनियरिङ्ग विषयलाई लिएर अमेरिकी सहायता प्राप्त भएपछि सिंहदरबारमा एक सानु कृषि औजार निर्माण कारखानाहरूको स्थापना भयो। शुरु शुरुमा कारखानाबाट विशेष गरी कृषि विभागका अरु शाखाहरुको विकासलाई चाहिने स्थानीय वस्तुहरुबाट बन्नसक्ने अनेक सामानहरु बनाई दिने तथा मर्मतका कामहरुकै ज्यादा गरिए। कालान्तरमा कृषि औजार तर्फ अध्ययन तथा निर्माण समेत गर्नु गराउनु पर्ने आवश्यकता देखिए अनुसार यसलाई दुईभाग बनाई एक भाग काठमाडौंमा राखी औजार सम्बन्धी अध्ययन र मर्मत गर्ने फाँट विरगञ्जमा राखिएको छ। यसरी कार्य विभाजन भएपछि विरगञ्ज शाखाले देश सुहाउँदो हलोहरु र अरु औजारहरुको आविष्कार गर्न सफल भएको छ।

१०. एगृ इकोनोमिक्स : कृषि अर्थ शास्त्र बारे निकै पहिले देखि चर्चा भएको भएता पनि कृषि विभागको यो शाखा साह्रै सानु उमेरका छ। उमेर सानु भएता पनि यसबाट भद्रपुर, सप्तरी, विराटनगर, इलाकाको पाटको बजार धरानको सुन्तला बजार बुटोलको घ्यू बजार इत्यादिमा विकास ल्याउन अध्ययनहरु गरिसकेको छ।

११) होम साइन्स : कृषकले राम्रो बीज विजकको प्रयोगले, राम्रो जमीन छानी सबै तरिका पुऱ्याई खेती गरेर मात्र देश विकास हुँदैन यसरी उत्पादन भएकोलाई कसरी स्याहार गरेर राख्ने ? कसरी पकाउने कसरी कृषक परिवारको जीवनमा सुख शान्ति र समृद्धि ल्याउने हो भन्ने तर्फ पनि जोड दिनु पर्दछ। यसको निमित्त कृषि विभाग अन्तर्गत होम साइन्स सेक्सन भरखरै खुलेको छ।

देशमा कृषि विकास ल्याउन कृषि विभाग अन्तर्गत अरु २ मुख्य अङ्गहरु छन्। यिनीहरुको सञ्चालनको नमित्त अनुसन्धानहरुको आवश्यकता पर्दैन। तर उपरोक्त कृषिका विभिन्न अध्ययनहरुलाई गाउँ-गाउँमा पुऱ्याउने खास काम यिनै दुई अङ्गबाट हुन्छ। यसमा सर्वप्रथम आउँछ। कृषि स्कुलले अनि प्रसार।

१२) कृषि स्कुल : अनुसन्धानबाट सिक्ने कुराहरु केके छन्। कृषिमा कार्य र विकास कसरी ल्याउनु पर्दछ भन्ने मुख्य कुरा कृषि स्कुलमा सिकाइन्छ। हुनत फण्डै फण्डै यही ध्येय राखेर टेक्निकल स्कुल अन्तर्गत कृषिको तालिम दिइएको बारेमा पहिले उल्लेख भैसकेको छ। तापनि अमेरिकी सरकारको सहायताबाट शुरु गरिएको यस स्कुलमा पहिलेको भन्दा शिक्षाको स्तर माथि राखिएको छ। अहिलेलाई यो

स्कुलले कुनै व्यक्तिलाई खास किसान हुन शिक्षा दिएको छैन । यहाँबाट जति निम्नस्तरका प्राविधिकहरु (जुनियर टेक्निकल एसिष्टेन) तालिम पाएर जान्छन् प्रत्येकले गाउँघरमा गै कृषि विकास कसरी गर्ने हो भन्ने प्रचार र प्रसार गर्नु पर्दछ । अथवा कृषि विभागका अनुसन्धानशालाहरुमा काम गर्नु पर्दछ । यस स्कुलबाट आज एगृ इन्जिनियरिङ्गको सफल तालिम दिइदैछ ।

१३) कृषि प्रसार: - कृषि अनुसन्धानबाट प्राप्त ज्ञानलाई कृषि विज्ञानमा तालिम पाएका व्यक्तिद्धारा गाउँ-गाउँमा पुर्‍याउने तथा कृषकहरुको समस्या हल गर्ने र गाह्रो समस्याहरु अनुसन्धानमा ल्याउने ध्येयले कृषि प्रसारको निकै धरै पहिले देखी चर्चा भएको हो । तापनि २००४ सालमा आएर मात्र श्री ५ को सरकारले कृषि प्रसार अफिसर (एगृ एक्सटेन्सन अफिसर)को नियुक्त गर्न स्वीकृति दियो । तदनुसार श्री कृष्ण वम मल्ल) (हाल उद्योग तथा वाणिज्य सचिव) सर्वप्रथम कृषि प्रसार अफिसरमा नियुक्त हुनु भयो ।

२००७ साल पछि अमेरिकी सरकारको सहायता नेपाललाई प्राप्त हुने वित्तिकै कृषि प्रसारमा काम गर्ने योजना बने तापनि सबै काम कृषि विभागबाट झिकी त्रिभुवन ग्राम विकास विभाग मार्फत गराउन निर्णय भएकाले कुनै कृषि प्रसार अफिसरको नियुक्ति कृषि विभागमा भए गरेको काममा निकै शिथिलता र अव्यवस्थितपना आईरह्यो । २०१६/१७ को आर्थिक सालदेखि कृषि विभागमा कृषि प्रसारको सेक्सननै खडा भयो । यो सेक्सन खडा भएपछि कृषि विकास ल्याउन पूर्णतया प्रसार सिद्धान्त र दर्शनको आधारमा देशव्यापी रुप दिन योजना २०१६ सालमा पेश हुन आयोग यसै योजना वमोजिम श्री ५ को सरकारको जिल्ला तथा अञ्चल विभाजन नीतिमा मेल खाने गरी अञ्चल कृषि प्रसार अफिसरहरुको नियुक्तिद्धारा सरकारीस्तरमा गरिने कृषि कार्यलाई व्यवसायिक रुप दिँदै गाउँ-गाउँमा पुर्‍याउने प्रयत्न हुँदैछ ।

१४) सिँचाईमा विकास :- नेपालमा नेपाल तरिकाको नहर कुलो इत्यादि बारेमा धेरै कुरा परिच्छेद ८ मा बताई सकिएको छ । यस परिच्छेदमा यसको विकास निमित्त भएका केही पूराना कुराहरु देखि लिएर आजसम्म भएका कामहरुको छोटकरी वर्णन गरिने छ । सन् १८५० मा जङ्गबहादुरको यूरोपको यत्रो एक राजनैतिक मात्र नभै देशलाई समृद्धशाली

श्री चन्द्र शम्सेरको शासन शुरु भएपछि १९८३ -८४ तिर सप्तरीमा प्रथम आधुनिक नहर योजना (चन्द्र नहर)को निर्माण हुन आयो । फेवातालबाट यिनैको शासनमा पार्थ वाँधको निर्माण भै पोखरा उपत्यकाको निकै भागमा पानीको प्रबन्ध हुन आयो । यसपछि १९९४ मा कृषि विभागको स्थापना भएपछि १९९८-९९ तिर सिँचाईको राम्रो विकास होस भन्ने ध्येयले कृषि विभाग अन्तर्गत कनाल शाखाको स्थापना मालपोतको २ प्रतिशत यस कनालाई छुट्याउने निकाशा पनि भयो ।

बनाउने अंग्रेजहरुले के कसो गरेका रहेछन भन्ने जानकारी गर्नको निमित्त पनि गरिएको थियो । उहाँ फर्किदा केही कृषि सम्बन्धी इन्जिजियरको सौगात प्राप्त भएको थियो भन्ने कुरा श्री पी लाइनले उल्लेख गर्नु भएको छ । पोखराको फेवा तालबाट पम्पद्धारा पानी उठाई सिँचाई गरी वार्षिक ३०/४० हजार पौण्ड आम्दानी गर्ने योजना पनि तयार पारिएको थियो । तर यूरोपियन इञ्जिनियर नभै काम नहुने हुँदा यो काम स्थगित राखिएको हो भन्ने कुरा समेत श्री लाण्डनले उल्लेख गर्नु भएकोले यिनै सौगातका इञ्जिनियर उपयोगमा ल्याउने प्रयत्न गरिएको हो कि भन्न सकिन्छ । योजना कार्यन्वित हुन नसके तापनि आधुनिक तरिकाबाट सिँचाई गर्ने प्रयत्न भएको यहाँ पाइन्छ ।

श्री चन्द्र शम्सेरको शासन शुरु भएपछि १९८३ -८४ तिर सप्तरीमा प्रथम आधुनिक नहर योजना (चन्द्र नहर)को निर्माण हुन आयो । फेवातालबाट यिनैको शासनमा पार्थ वाँधको निर्माण भै पोखरा उपत्यकाको निकै भागमा पानीको प्रबन्ध हुन आयो । यसपछि १९९४ मा कृषि विभागको स्थापना भएपछि १९९८-९९ तिर सिँचाईको राम्रो विकास होस भन्ने ध्येयले कृषि विभाग अन्तर्गत कनाल शाखाको स्थापना मालपोतको २ प्रतिशत यस कनालाई छुट्याउने निकाशा पनि भयो । यसबाट मनुस्मारा नदीमा बाँध लगाई जुद्ध नहरको निर्माण हुन आयो । जगदीशपुर रिजभ्वायर पनि यसै बचतको निकाशा हो ।

२००३ सालमा आएर पं १ मा वट्टार तथा पोखरा विजयपुर योजनाहरु तथा सिरसिया, कियासोत, दुधोरा इत्यीद योजनाहरुको रुपरेखा बने यसबाट आएको हजारौं रोपनी तथा विगाहा जमीनमा सिँचाई भईरहेको छ । वट्टार योजना सफल हुन सकेन । यसै सिलसिलामा प.१ नं. देखि पश्चिम पाल्पासम्मका अनेक टारहरु तथा खेर गैरहेको जग्गामा सिँचाई उत्पादन बढाउन प्रयत्न तर्फ कारवाई गर्ने सर्भे दल गै एक विस्तृत रिपोर्ट पेश गरेको पनि पाइन्छ ।

देशमा प्रजातान्त्रिक व्यवस्था आए पछि नहर शाखा छुट्टीएर एक विभाग बन्न आयो । नेपालको सिँचाई विभागको निमित्त अमेरिकन सरकारबाट पनि सहायता प्राप्त हुन थाल्यो । भारत सरकार तथा विश्व खाद्य संस्थाको पनि आर्थिक तथा प्राविधिक सहायताहरु प्रर्यात हुन थाले । पहिले बनिसकेको फेवाताल सिँचाई बाँध बैकम्मा भएको तथा जुद्धनहर तथा चन्द्र नहरको पनि पुन: निर्माण गर्नपर्ने अवस्था आईसकेका थिए । सबै काम पञ्चवर्षीय योजना अन्तर्गत राखी प्रथम पञ्चम वर्षीय योजना अवधिको अन्त्यसम्ममा जमीनमा आधुनिक तरिकाबाट सिँचाईका प्रबन्ध गरी यसको अतिरिक्त ३,३१,००० एकडमा सिँचाई व्यवस्था गर्न पनि काम भएको देखिन्छ ।

त्रिवर्षीय योजना अन्तर्गत आएर ठूलठूला नदीहरुबाट सिँचाईको प्रबन्ध गर्न स्वशासित संस्थाहरु खडा गर्ने र सिँचाई र सिचाईंको कार्यक्रम कृषि तथा उद्योगको कार्यक्रमहरुसित मिलानमा लाग्ने समेत उल्लेख भएको छ ।

श्री ५ को सरकारद्धारा सिँचाई विभागको निमित्त एउटा छुट्टै विभाग खडा गरिए तापनि किसान आफ्नै शक्ति तथा धनले साना साना जल स्रोतहरुद्धारा साना साना फाँटहरुमा सिँचाई प्रबन्ध गर्न सक्ने तर प्रावधिक सहायता नपाएमा जलस्रोतको भने जस्तो उपयोग हुन नसक्ने भएकाले यसको पूर्तिको लागि कृषि विभाग अन्तर्गत लघु सिँचाई योजनाको काम शुरु गरिएको छ ।

श्री पी. पी. करनको अनुमान अनुसार यसको देशको ५५ प्रतिशत आवादी जमीनमा धान खेती गरिएको छ । यस मध्ये पाँच भागको १ भाग अर्थात् ११ प्रतिशत आवादीमा मात्र सिँचाई प्रबन्ध छ । कोशी कर्णाली जस्तो नदीको सिँचाई सहितको वहुमुखी योजना अरु नहर विभागबाट निर्माण हुने र भएका सिँचाई व्यवस्था र सबभन्दा पहिला सानु खालका कृषि विभागबाट बनाइने वा बनाउन लगाउने सिँचाई योजनाद्धारा अवश्य नै देशको कृषि उन्नतिमा ठूलो मद्दत आउने पूर्ण आशा गर्न सकिन्छ ।

१५) बसोवासको योजना : १९८२ मा नै चितवन हेटौडामा अमलेखगञ्जमा गरिएका रैतीहरुलाई बसोवास गराउने योजनाको उल्लेख र तात्कालीन सरकारले दिएको सहुलियत बारे लेखिसकिएको छ । यसै सालमा भारत सरकारका डाक्टर फिलिप्स भन्ने एकजना डाक्टर यस क्षेत्रको औंलो र कालाजारको अध्ययन गरी आवश्यक आवश्यक सुझाव समेत पेश गराउनको निमित्त झिकाएको देखिन्छ । एस बेला आजभोली औंलो निवारण तथा उन्मूलन गर्ने औषधी र साधन नभएकाले यो योजना सफल हुन सकेन । साथै भीमशम्शेरको शासन शुरु हुने वित्तिकै यो योजना स्थापित गरी विराटनगरको झोरा योजना चालु गरियो । जुद्धशम्शेरको शासनमा यहाँ रैतीहरु बसेको हुँदा शिकार विग्रन गएको हो भन्ने भै तहाँ बसेका २/४ गाउँलाई विल्कुल हटाई दिनु भन्ने हुकुम समेत दिएको बुझिन्छ तर जे होस् भूमिहीन किसानहरुको वृद्धि इत्यादि अनेक कारणले गर्दा २००२ सालमा हेटौडा वरपरको केडेष्टल सर्भे र २००६/७ सालतिर आएर हवाई जहाजबाट समेत तस्वीर खिँचिएका थियो ।

अमेरिकी सरकारसँगको चतुर्लक्ष्य कार्यक्रम अन्तर्गत सहायता नेपाललाई प्राप्त भएपछि यस उपत्यकाको नेपाली तथा अमेरिकी विशेषज्ञहरु द्धारा सर्वप्रथम सर्भे भयो । २०१३ सालमा प्रादेशिक विकास योजनाहरु कार्यान्वित गर्ने ऐन श्री ५को सरकारले जारी गरेपछि हेटैडाको बसोवास योजनाको परिधी फेरि 'पूर्वपट्टी हर्नामाडी, गोदाममार डाडाँ, दक्षिणपट्टी सानो तथा ठूलो चुरिया अम्वुवाकौकी सोमेश्वर पर्वत नारायणीको किनासम्म, उत्तरपट्टी गोठदामार डाँडा सुपारीटार भैरवडाँडो र अरु महाभारतको दक्षिण शाखाको पारवाहरु र नारायणगढ र मस्याङ्ग पश्चिम पट्टी नारायणी, नारायणी राप्तीको सगमसम्म भन्ने ४ किल्ला निर्धारित हुन आयो । यस उपत्यकाको क्षेत्रफल करीब ३०० वर्गमील जति छ ।

औंलोको एक मुख्य स्थान तथा बाटोघाटो केही नभएको हुँदा यस्तो इलाकामा बसोवास गराउन स्वास्थ, कृषि, शिक्षा, सहकारीता, ईत्यादि सबै कुराको एक साथ कार्यक्रम नचलाई नहुने हुँदा यसरी सबै विभागको कार्यक्रमहरु समेत गर्नेगरी ''राप्तिदून वहुमुखी योजना'' कार्यन्वित गर्न राप्तीदून विकास विभागको स्थापना २०११ सालमा भयो ।

२०११ सालमा नेपालमा भयानक बाढी आएकाले धैरै किसानहरुको घरवार विहिन हुन आयो तथा यस योजनाले झन् । प्राथमिकता पायो । नेपाल बाढी पीडितहरु सहायतार्थ अमेरिकी सरकारबाट प्राप्त भएको माल सामानहरु मध्ये ठूला ठूलो ट्रेक्टरहरु र कृषि औजारहरु यही विकास योजनामा लगाउने समेत निर्णय भै यस विकास योजनालाई ठूलो मद्दत हुन आयो । औंलो उन्मूलन गर्ने काम २००६/७ देखिनै यहाँ चालु भैसकेकको थियो । तापनि ठूलो ट्रेक्टरहरु आएपछि मात्र यहाँको काममा राम्रो प्रगति हुने आयो ।

२०१२ सालको पौष महिनातिर हेटौडा बजारबाट नारायणघाट जाने मार्गको निर्माण हेटैडाबाट शुरु हुन गयो । २०१३ सालमा श्री ५ महाराज धिराजको सवारी यस उपत्यकामा भयो । तथा यस योजनाको मुख्य मुकाम भरतपुरदेखि ३ माइल पश्चिमको कचपचे भन्ने गाउँमा श्री ५ महाराजधिराजबाट शाश्त्रोक्त विधिबाट यज्ञादी गरी यिनै ट्रेक्टरद्धारा सर्वप्रथम राप्तीदून भित्रको जमीन जोत्ने कामको उद्घाटन गरी बक्सियो तथा यस कचपचेको नाम यज्ञपुरी हुन आयो त्यस पुण्य तिथिदेखि पञ्चवर्षीय योजना अवधिको अन्त्यसम्म यस ठाउँमा ५,००० भन्दा बढी किसान परिवारका वसोवास गरी २०,००० विगाह जमीन किसान परिवारमा वितरण गरी सकेपछि २०१९ सालको पौष महिनामा यस विभागलाई विघटन गरिएको छ ।

त्रि-वर्षीय योजना कार्यक्रम अन्तर्गत ''कृषि उत्पादन बढाउन तथा योजनावद्ध तरिकाबाट बसोवासको कार्यक्रम चलाउन (Programme of Rehabilitation) अनुसन्धानको रुपमा एक स्वशासित संस्थाबाट पुनर्वासको एक योजना चलाइने छ'' भन्ने कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ ।

बिरुवामा टप वकिङ किन गरिन्छ ?

नेपालमा टप वकिङ्ग केही वर्ष अगाडि कार्य सञ्चालन भएको थियो । त्यो पनि अहिले आएर गरेकै छैन । लोकल बिरुवालाई उन्नत जात गर्नुलाई नै टप वकिङ्ग भनिन्छ । कुनै

जिल्लामा प्रशस्त मात्रामा लोकल जातको भोटे मयल, जङ्गली मयल, लोकल आरु, आलुबखडा छ भने त्यस्तो बोटमा फागुनको चौथौं हप्तामा साइड वाई साइडमा हाँगाहरु राखी ग्राफिट्ङ्ग गर्न सकिन्छ । यसरी कलमी गर्दा रुटस्तट नेपाली बिरुवा उत्पादन गर्न नपर्ने हुन्छ । । सोझै कलमी गर्न सकिन्छ ।

कलमी गर्ने तरिकाहरु :

१. रुटस्टक बिरुवा (स्थानीय) छनौंट गर्नु

२. कलमी गर्दा मूल हाँगा काट्नु

३. साइनास्टिक बनाउनु

४. एकापट्टी चिर्नु

५. काट्दा छड्के पारेर काट्नु

६. एउटा हाँगमा ३ वटा हाँगाहरु गाड्नु

७. कलमी गरेको हाँगालाई मैन या प्लाष्टिकले राम्ररी बाँध्नु ।

यसरी कलमी गरेर उन्नत जात बिरुवा उत्पादन हुने र उन्नत जातको फल फली आर्थिक स्रोत बढ्नुका साथै बोटमा २ वर्षमै फल उत्पादन भै राम्रो हुने र वातावरण समेत हराभरा भै बोट पनि सानै देख्ने गरिन्छ । एउटा बोटमा ३,४ किसिमको जात एउटै बोट फलाउँदा कुनै खाने बेला हुन्छ भने कुनै फल २० देखि ३० दिनको फरकमा फल खाने हुन्छ । जस्तो बोटमा महिना दिन सम्म एउटै बोटबाट फल दिई खान सकिने र हेर्दा पनि अचम्म हुने यी कारणबाट बगैंचा सुधार गर्न सकिने छ । यस्तै एउटै नेपाली लोकल आरु बोटमा एउटा हाँगामा आलु बखडा एउटा हाँगामा आरु राख्ने एउटा हाँगामा प्रुन्स राखी वैशाख देखि साउनसम्म खान हुने आरु राख्ने सकिन्छ भने आलु बखडा जेठ महिना देखि साउनसम्म खान हुने आलु बखडा विभिन्न जातको राख्ने सकिन्छ । पतझड बिरुवालाई यसरी सुधार गरी उन्नत बिरुवा उत्पादन गर्नु नै ताजा फल उत्पादन भै मानिसहरूलाई चाहिने मिनरल उपलब्ध हुनुका साथै फल उत्पादन भै आर्थिक स्रोत बढ्ने नै ठूलो उपलब्धी मान्नु पर्छ ।

कृषिको लागि यान्त्रिकीकरण आवश्यक : मन्त्री अर्याल

काठमाडौं जेठ ३ गते । कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री पद्माकुमारी अर्यालले कृषि क्षेत्रको विकासका निम्ति यान्त्रिकीकरण प्रयोग आवश्यक रहेको बताउनुभयो ।

एशोसिएशन अफ नेपाली एग्रिकल्चरल जर्नालिस्टस् (अनाज) आयोजना गरेको 'कृषि यान्त्रिकरण: आवश्यकता, अवसर र चुनौती' विषयक भर्चुअल संवाद कार्यक्रममा उहाँले कृषिमा यान्त्रिकीकरणलाई आवश्यक वस्तुको रुपमा राख्नुपर्ने बताउनुभयो । कृषि प्रसारणमा २० प्रतिशत र यान्त्रिकीकरणमा २०-२५ प्रतिशत किसानको पहुँच रहेको बताउँदै मन्त्री अर्यालले कृषि प्रधान देशमा यो प्रतिशत निकै कम रहेको उहाँले बताउनुभयो । उहाँले परम्परागत खेतीलाई आधुनिकीकरण र कृषि आधुनिकीकरणमा विशेष जोड दिनुपर्ने बताउनुभयो ।

क्रममा कृषि यान्त्रिकीरकणका लागि सरकारले नीति बनाई सकेको छ र त्यो अनुसार काम अगाडी बढी सकेको बताउँदै उहाँले सरकारले डिजिटल नेपालको कल्पना गरेको र त्यो अनुसार काम भइरहेको बताउनुभयो । अब माटो मापन घरबाट नै गर्न सकिने प्रविधिको विकास भएको छ । कृषि मन्त्रालयले माटो मापनका लागि विद्युतीय नक्सा सार्वजनिक गरेको बताउँदै उहाँले कृषि क्षेत्रमा यो एउटा क्रान्ति नै भएको उहाँले बताउनुभयो । कुन माटोमा के तत्व छ, किसानले आफै जानकारी लिएर खेतीपाती गर्दा उत्पादनमा पक्कै पनि वृद्धि हुने विश्वास व्यक्त गर्दै उहाँले यो कुरालाई अगामी वजेट तथा नीति तथा कार्यक्रममा राख्ने प्रतिवद्धता जनाउनुभयो ।

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण आयोजनामा प्राविधिकको व्यवस्था गरिएको छ, त्यसमा अझै थप गर्दै कृषि ज्ञान केन्द्रसम्म प्राविधकहरु राख्ने तयारी मन्त्रालयले गरिरहेको उहाँले जानकारी दिनुभयो । कृषिमा यान्त्रिकीकरण गरेर नै हरेक वस्तुमा आत्मनिर्भर हुने लक्ष्य रहेको छ, कृषिमा आधुनिकीकरण र यान्त्रिकीकरण नगरेसम्म आत्मनिर्भर हुन नसकिने उहाँले बताउनुभयो । एक पालिका एक नर्सरी नारा लगाएर उत्पादनमा वृद्धि गर्ने नीति रहेको बताउँदै उहाँले उच्च स्तरका सिकाइका लागि इजराइलको प्रविधि नेपाल ल्याउने सम्झौता भइसकेको जानकारी दिनुभयो ।

अहिले पुरुषभन्दा बढी महिलाहरु कृषिमा आवद्ध छन्, उनीहरुलाई उपयुक्त हुने औजारको व्यवस्था गर्नुपर्ने उहँले बताउनुभयो ।
वाणिज्य, आपूर्ती तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागका महानिर्देशक प्रकाश पौडेल उत्पादनमा वृद्धि र लागत घटाउनका लागि कृषिमा यान्त्रिकीकरण गर्नुपर्छ ।

यान्त्रिकीकरणको क्षेत्रमा अनुसन्धान गर्ने काम नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (नार्क) ले काम गरिरहेको बताउँदै उहाँले सानादेखि ठूला खालका अनुसन्धान नार्कबाट भइरहेको बताउनुभयो । कृषिमा यान्त्रिकीकरणका लागि नीजि क्षेत्रको पनि ठूलो भूमिका रहेको बताउँदै उहाँले नीजि क्षेत्रले प्रसंसनीय कार्य गरेको र कृषि मन्त्रालयले हातोमालो गरेर काम गर्न चाहेको प्रतिवद्धता जनाउनुभयो । महिलामैत्री कृषि औजारमा अनुसन्धान गर्न आवश्यक रहेको छ, अहिले पुरुषभन्दा बढी महिलाहरु कृषिमा आवद्ध छन्, उनीहरुलाई उपयुक्त हुने औजारको व्यवस्था गर्नुपर्ने उहँले बताउनुभयो ।

वाणिज्य, आपूर्ती तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागका महानिर्देशक प्रकाश पौडेल उत्पादनमा वृद्धि र लागत घटाउनका लागि कृषिमा यान्त्रिकीकरण गर्नुपर्छ, उत्पादनमा वृद्धि गराउनका लागि यान्त्रिकीकरणमा जोड दिनुपर्ने बताउनुभयो । अर्कोतिर उत्पादन गरेर मात्र हुँदैन त्यसको वजार व्यवस्थापन पनि जोड दिनुपर्ने र त्यसका लागि कृषि आधुनिकीकरण र यान्त्रिकीकरणमा जोड दिनुपर्ने उहाँले बताउनुभयो । झापा धानको सुपरजोन हो, तर त्यहाँ धान उत्पादन भएपछि सुकाउन तथा राख्ने व्यवस्था नहुँदा सस्तोमा बेच्न बाध्य हुन्छ त्यसैले उत्पादनदेखि विक्रि वितरण र उपभोगसम्म आधुनिकीकरण र यान्त्रिकीकरणमा जोड दिनुपर्ने उहाँले बताउनुभयो ।

नार्कका श्रीमत श्रेष्ठले नेपालमा कृषि प्रविधि र उपकरणको लामो इतिहास नरहेको बताउँदै उहाँले जब कृषिबाट युवाहरु पलायन हुन थालेपछि प्रविधि र उपकरणमा ध्यान दिन थालेको बताउनुभयो । पछिल्लो समयमा कृषि यान्त्रिकरणमा नीजि क्षेत्रमा पनि भूमिका रहेको बताउँदै श्रेष्ठले कृषिमा उत्पादन बढाउँछ र लागत घटाउँछ भने त्यो नै कृषि यान्त्रिकीकरण रहेको बताउनुभयो ।

कृषिमा सबभन्दा बढी तराई मेधशमा प्रविधि र उपकरण प्रयोग भइरहेको उहाँले बताउनुभयो । अहिले कृषिमा सबभन्दा बढी साना ठूला ट्याक्टर, धान, गहुँ दाँइ गर्ने मेसिन, धान रोप्ने मेसिन अत्याधिक प्रयोगमा आइरहेको छ । माछा पालन, दुध क्षेत्रमा पनि यन्त्रको प्रयोग हुन थालेको छ । कृषिमा यन्त्रको प्रयोग हुन थालेपछि मूल्यको अनुगमन तथा नियमन नरहेको बताउँदै उहाँले सबै किसानले यन्त्र किन्न सकिदैन, त्यसको लागि सरकारले यन्त्रहरु भाडामा दिनुपर्ने व्यवस्था पनि गर्नुपर्ने बताउनुभयो ।

अहिले कृषि यन्त्रहरु भाडामा दिइने व्यवसाय पनि सुरु भएको छ त्यसलाई पनि व्यवस्थित गर्नुपर्ने उहाँले सुझाव दिनुभयो । महिला मैत्री कृषि यन्त्रको प्रवर्द्धन, स्थानीय कृषि यन्त्र र पाटपूर्जा उत्पादनलाई बढावा दिन सहुलियत दिने नीति, उपयुक्त भूउपयोग नीति, स्थानीय आरनहरुको आधुनिकीकरणमा विशेष जोड दिनुपर्ने उहाँले बताउनुभयो ।

नामियाको अध्यक्ष खोजराज कट्वालले नेपालको कृषि क्षेत्र अझै पनि परम्परागत रुपमा खेती भइरहेको बताउनुभयो । परम्पारगत खेतीलाई हटाउने कृषिलाई आधुनिकीकरण तथा यान्त्रीकरणमा लैजाने सरकारले नीति लिएको छ तर त्यसमा खासै लगानी नगरेको उहाँले दावी गर्नुभयो । नेपालमा कृषि औजारको क्षेत्रमा नीजि क्षेत्रले पनि लगानी लगाउन चाहन्छ त्यसमा सरकारले धेरै सहयोग नगरेपनि विजुलीलगायतमा सुविधा दिनुपर्ने उहाँले बताउनुभयो । कृषिका हरेक क्षेत्रमा प्रविधि तथा उपकारणको आवश्यकता पर्छ सरकारले राम्रो नीति बनायो भने यसमा नेपाल आत्मनिर्भर हुन सक्ने उहाँले बताउनुभयो । कृषिको साना उपकारणमा अहिले पनि नेपाल आत्मनिर्भर रहेको छ तर सरकारले त्यतातिर ध्यान नदिएको गुनासो गर्नुभयो ।

नेप्लिज सोसाइटी अफ एग्रीकल्चलरका इन्जिनियर देवराज निरौलाले कृषिसँग इन्जिनियरिङ जोडिएन भने त्यसको दिगो विकास गर्न नसकिने बताउनुभयो । सरकारले कृषिमा किसान तथा उद्योगीहरुलाई विभिन्न औजार तथा यन्त्रहरु अनुदान तथा सहुलियतमा दिन्छन् तर त्यो कहाँ कसरी प्रयोग भइरहेको छ त्यसको लेखाजोखा नरहेको उहाँले टिप्पणी गर्नुभयो ।

किसानलाई प्रविधि तथा औजार दिएर हुँदैन त्यसलाई सञ्चालन गर्ने तालिम र प्रशिक्षण दिनुपर्ने सुझाव दिँदै उहाँले कृषि प्रविधिमा रहेका जनशक्तिले काम गर्ने अवसर पाउनुपर्ने बताउनुभयो । यदि जनशक्ति छैन भने जनशक्तिको व्यवस्था गर्न आग्रह गर्दै उहाँले कृषि मन्त्रालय विभिन्न आयोजनाहरु सञ्चालन गरिरहेको तर त्यहाँ प्रविधि जनशक्तिको अभाव रहेको दावी गर्नुभयो । अनाजको अध्यक्ष किरण आचार्यले कृषि क्षेत्रको विकासको लागि कृषि पत्रकारहरूले कलम चलाउँदै आएछ । र लेख्न सके यस क्षेत्रमा पनि टिकन सकिने बताउनु भयो । राजेन्द्र अधिकारी, कुमार कजसु श्रेष्ठ, अनिलचन्द्र न्यौपानेलगायतको उपस्थिति थियो

कृषिमा आत्मनिर्भर उन्मूख :मन्त्री

प्रदेश १ कृषि उत्पादन तथा कार्यक्रम आत्मनिर्भर केन्द्रीत रहेको छ-मन्त्री लामा

काठमाडौं जेठ ६ गते । प्रदेश १ का भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्री रामबहादुर मगरले साना किसान मैत्री वजेटको तयारी भइरहेको बताउनुभयो । प्रदेश १ धेरै उत्पादनमा आत्मनिर्भर रहेको र बाँकी रहेका उत्पादनमा पनि आत्मनिर्भर हुने अवस्थामा रहेको उहाँले बताउनुभयो ।

एशोसिएशन अफ नेपाली एग्रीकल्चलर जर्नालिस्ट (अनाज)ले विहिवार आयोजना गरेको “कोरोना महामारी र प्रदेश १ कृषि वजेटका सवालहरु” विषयक भर्चुअल वहस कार्यक्रम उहाँले कृषिलाई व्यवसायीकरण र मर्यादाको क्षेत्र बनाउने काम पनि भईरहेको बताउनुभयो । उहाँले कृषिमा ठूला घराना

दूध उत्पादन वृद्धि भएर त्यो बिक्री नहुँदा त्यसलाई धुलो बनाईरहेको हुनाले अब दूधमा पनि विविधिकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको उहाँले बताउनुभयो । बीउ व्यवस्थापन पनि महत्वपूर्ण काम रहेको र त्यसका लागि सरकारले वजेटको व्यवस्थापन गर्न लागेको जानकारी दिनुभयो ।

उद्योगीहरु पनि हात हालेको कारण साना किसानहरुलाई पनि हौसला प्रदान गरेको बताउनुभयो ।

उहाँले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बीचमा केही कामका लागि क्षेत्र विभाजन गरिएको जानकारी गराउँदै पकेट स्थानीय, ब्लक समूहलाई प्रदेश र जोन, सुपर जोनलाई केन्द्रीय सरकारलाई हेर्ने स्तर निर्धारण भएको छ तर त्यो अनुसार काम नभएको बताउनुभयो ।

स्थानीय तथा केन्द्रीय सरकारसँग छलफल गरेर काम गरेपनि सोचे जस्तो समन्वय नभएको कुरा सही रहेको बताउँदै उहाँले त्यसलाई सुधार गर्ने प्रयास हुने बताउनुभयो ।

प्रदेश सरकारले कृषिको यान्त्रिकीकरण, उत्पदान, अनुदान जस्ता क्षेत्रमा काम गरिरहेको छ तर व्यक्ति व्यक्तिको घरमा नपुगेपनि सहकारीस्तरमा पुगेको उहाँले बताउनुभयो ।

भूमी बैंकलाई व्यवहारिक रुपमा अगाडि बढाउने कार्यलाई अगाडि बढाएको बताउँदै

उहाँले त्यसका लागि भूमी आयोगले काम गरिरहेको जानकारी दिनुभयो । भूमी बैंकको स्थापना भयो भने कृषिमा केही गर्न चाहनेलाई सहयोग पुग्ने बताउँदै मन्त्री मगरले यस्तो बेलामा सहकारीमार्फत जमीनहरु भेला गरेर चकलावन्दी प्रणालीमा खेती गर्ने सोँच बनि रहेको बताउनुभयो ।

प्रदेश १ कतिपय उत्पादनमा आत्मनिर्भर रहेको बताउँदै उहाँले चिया, अदुवा, छुर्पीलगायतमा आत्मनिर्भर रहेको कतिपय क्षेत्रमा आत्मनिर्भरको नजिक पुगेको बताउनुभयो । धान तथा तरकारी उत्पादनले पनि पुगिरहेको छ तर अयातमा कमी आएको छैन । यसमा के गर्न सकिन्छ त्यसको बारेमा छलफललाई अगाडि बढाएको उहाँले धारणा राख्नुभयो ।

दूध उत्पादन वृद्धि भएर त्यो बिक्री नहुँदा त्यसलाई धुलो बनाईरहेको हुनाले अब दूधमा पनि विविधिकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको उहाँले बताउनुभयो । बीउ व्यवस्थापन पनि महत्वपूर्ण काम रहेको र त्यसका लागि सरकारले वजेटको व्यवस्थापन गर्न लागेको जानकारी दिनुभयो । माछा, दूध, मासु उत्पादनदेखि लिएर विदेशबाट फर्केका युवालाई कृषिमा कसरी लगाउने कार्यक्रम पनि वजेटमा राखेको बताउनुभयो । कोरोनाको कारण भएको क्षतिलाई कसरी अगाडि बढाउन सकिन्छ, उत्पादनमा कसरी जोड दिन सकिन्छ त्यसलाई केन्द्रमा राखेर वजेटको तयारी भईरहेको उहाँले बताउनुभयो ।

प्रदेश १ का नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्ष सुवोध प्याकुरेलले कोरोनाका कारण हरेक कामलाई महाव्याधी, महाविपत्तिको रुपमा बुझेर कामलाई अगाडि बढाउनुपर्ने बताउनुभयो । कोरोनालाई विपत्तिको रुपमा नलिएर एउटा अवसरको रुपमा लिएर उत्पादनमा जोड दिनुपर्ने बताउँदै उहाँले कोरोनलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर वजेटलाई अगाडि **बाँकी …….. २४ पृष्ठ**

प्रदेश २, कृषि उद्योग र पर्यटन उच्च प्राथमिकता

काठमाडौं, ८ जेठ प्रदेश २ का भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारीमन्त्री शैलेन्द्र शाहले आफ्नो प्रदेशले कोरोना, कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकता दिएर आगामी नीति, कार्यक्रम र वजेट निर्माण गरिरहेको बताउनु भएको छ । प्रदेश सरकारको पहिलो प्राथमिकता नागरिकको जीवन रक्षा भएका र दोस्रो प्राथमिकता कृषि नै रहेको उहाँको भनाई छ ।

एसोसिएसन अफ नेपाली एग्रीकल्चरल जर्नालिष्ट (अनाज)द्वारा शनिबार आयोजित प्रदेश २ मा कोरोना महामारी कृषि वजेटका सवाल विषय भर्चुअल कार्यक्रममा मन्त्री शाहले प्रदेश २ लाई नेपालकै अन्नभण्डारका रुपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना हुँदा-हुँदै पनि कृषि पूर्वाधारको अभावमा अपेक्षा अनुसार काम गर्न नसकिएको उहाँले बताउनु भयो । कृषि युवाको आकर्षण क्षेत्र वन्न नसक्नु, प्रविधि र प्राविधिक कमी, सिँचाई अभाव लगायतका कृषि क्षेत्रले गति लिन नसकेको पनि उहाँले बताउनु भयो । मन्त्री शाहका अनुसार प्रदेश २ मा कुल कृषियोग्य भूमिमध्ये २७ प्रतिशत जमीनमा मात्रै सिँचाई सुविधा पुगेको छ । उहाँले कृषि क्षेत्रको विकासका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकार्य र समन्वयमा जोड दिनुभयो । प्रदेश २ लाई अन्न भण्डारका रुपमा विकास गर्न प्रदेशको एकल प्रयासले मात्रै सम्भव नहुने भन्दै संघले पनि विशेष कार्यक्रम ल्याउनुपर्ने बताउनु भयो । कृषिको व्यवसायिकीकरण लागि प्रविधि, प्राविधिक, पूँजी र बजारीकरण आवश्यक रहेको भन्दै कृषि प्रदेश २ मन्त्रालय सोही अनुसारको वजेट तथा कार्यक्रममा केन्द्रित रहेको पनि उहाँले जानकारी गराउनु भयो । विगतमा प्रदेशले महत्वकांक्षी नीति तथा कार्यक्रम ल्याएका कारण कार्यान्वयनमा समस्या देखिएको भन्दै आगामी आवमा भने कार्यान्वयन गर्न सकिने नीति तथा कार्यक्रम ल्याइने शाहले बताउनु भयो । तथापी कर्मचारी लगायत आवश्यक अभाव, नीतिगत समस्या लगायतका कारण कार्यान्वयनमा अझै पनि चुनौती रहेको उहाँको भनाई छ ।

प्रदेश २ कृषि मन्त्रालयको योजना महाशाखा प्रमुख ललनकुमार सिंहले विगतका कमी-कमी कमजोरीबाट शिक्षा लिँदै आगामी नीति कार्यक्रम र वजेट तर्जुमा गरिने बताउनु भयो । उहाँले भन्नुभयो "विगत ३ वर्षको अनुभव र सिकाइले महत्वकांक्षी कार्यक्रमभन्दा पनि कार्यान्वयन गर्न सकिने कार्यक्रममा जोड दिनुपर्ने कुराको महसुस भएको छ ।"

राजनीतिक विश्लेषक चन्द्रकिशोरले कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धनका लागि सबैभन्दा पहिले बीउमा आत्मनिर्भरता जोड दिँदै सरकारले दिने अनुदान र सहुलियत वास्तविक किसानको पहुँचमा हुनुपर्ने बताउनुभयो । उहाँले भन्नुभयो "विगतमा किसानसँग रहेको बीउको स्वामित्व ठूला करपोरेट हाउसको नियन्त्रणमा छ, जमीन पनि उनीहरुले ओगटेर राखेका छन् । किसानले पाउनु अनुदान विभिन्न दलका दलाहरुको कब्जामा छ, हाम्रा पौष्टिक रैथाले वालीहरु लोप भएका छन् ।" चन्द्रकिशोरले प्रदेश सरकारले कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिका लागि कार्यक्रम ल्याउन नसकेको आरोप लगाउनुभयो । प्रदेश सरकारले कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धनका लागि तत्कालिन र दीर्घकालिन योजना ल्याउनु पर्नेमा संघ सरकारकै कार्यक्रमलाई कपि पेष्ट गरेको उहाँको भनाई छ । चन्द्रकिशोरका अनुसार प्रदेश २ नेपालकै अन्न भण्डार बन्न सक्ने भएपनि पछिल्लो समय आयातित खाद्यन्नमा निर्भर छ ।

प्रदेश २ का नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्ष भोगेन्द्र झाले नीति कार्यक्रमभन्दा पनि कार्यान्वयन पक्ष एकदमै कमजोर रहेका कारण प्रदेश २ खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुन नसकेको बताउनुभयो । झाका अनुसार मुख्यमन्त्री कृषि उत्थान कार्यक्रम, नव प्रर्वतन जस्ता राम्रा कार्यक्रम आएका थिए तर कार्यान्वयन हुन सकेन । कृषि क्षेत्रको विकासविना प्रदेश समृद्ध हुन नसक्ने भन्दै उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिसँगै मूल्य श्रृँखलामा पनि जोड दिनुपर्ने उहाँको भनाई थियो ।

कृषि विज्ञ डा.हरिवंश झाले विगतमा प्रदेशमा २ बाट खाद्यन्न निर्यात हुने गरेको जानकारी गराउँदै अहिले आयातको अवस्थामा पुगेको बताउनुभयो । झाले भन्नुभयो प्रदेश २ समग्र मुलुककै खाद्यन्नको आवश्यकता पूर्ति गर्ने क्षमता राख्छ, पहिले निर्यात पनि हुन्थ्यो तर अहिले अधिकांश कृषि उपज आयात् हुने गरेको छ । युवालाई कृषिमा आकर्षित गर्ने कार्यक्रम छैन, कृषि लागत बढी छ, त्यही भएर कृषिमा कोही लाग्न चाहँदैन । किसानलाई दिएको अनुदानबाट पनि खासै उपलब्धी नदेखिएको यहाँको भनाई छ । अब प्रदेश सरकार संघीय सरकारलाई मात्रै दोष दिएर उम्किने ठाउँ नरहेको पनि उहाँले बताउनुभयो । सरकारले कृषि उपजको बजारको ग्यारेन्टी गर्न सकेमा भने कृषि आकर्षण बढाउन सकिने उहाँले बताउनुभएको छ ।

प्रदेश २ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाका प्रमुख उदय ठाकुरले प्रदेश २ मा समग्र मुलुकलाई खाद्यन्न लगायतका कृषि वस्तुमा आत्मनिर्भर बनाउन सक्ने क्षमता भएपनि प्रदेश २ बाटै सबैभन्दा युवाहरु वैदेशिक रोजगारी जाने गरेका कारणले कृषिमा परनिर्भरता बढ्दै गएको बताउनुभयो । उहाँले सरकारले उपलव्ध गराउने अनुदानको गलत प्रयोग हुने गरेका कारण पनि वास्तविक किसान निरुत्साहित हुँदै गएको उहाँको भनाई छ । अनुदानको समानुपातिक वितरणका लागि सबैभन्दा पहिले किसानको सूचीकरणको व्यवस्था हुनुपर्ने पनि उहाँले बताउनुभयो ।

प्रदेश २ का पत्रकार तथा कृषि उद्यमी मनोज यादवले किसानका लागि विद्यमान अनुदान प्रक्रिया निकै झञ्जटिलो रहेका कारण अधिकांश वास्तविक किसान अनुदानबाट वञ्चित रहेको बताउनुभयो । साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले कृषि उत्पादनलाई धितो स्वीकार नगर्ने प्रवृत्तिका कारण अधिकांश किसान सहुलियत कर्जाबाट समेत वञ्चित रहेको उहाँको भनाई छ ।

कार्यक्रममा खाद्यका लागि कृषि अभियानका संयोजक उद्धव अधिकारी, राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघ प्रदेश २ का अध्यक्ष मुक्तिनारायण यादव, वाराका कृषि उद्यमी दीपक घिमिरे लगायतले पनि साना किसानका समस्या र चुनौतीका बारेमा जानकारी गराउनु भएको थियो ।

कृषि लागि वजेट न्यून्, कार्यान्वयनमा कमजोर :विज्ञ

काठमाडौं । जेष्ठ १७ कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रका विज्ञ तथा सरोकारवालाहरूले आगामी आर्थिक वर्ष ०७८/७९ को वजेटमा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रलाई न्यून् वजेट विनियोजन गरिएको आरोप लगाएका छन् । देशको कुल ग्राह्यस्थ उत्पादनमा झण्डै २७ प्रतिशत योगदान दिए पनि वजेटमा तिन प्रतिशत भन्दा कम वजेट विनियोजन हुनु दुखद भएको उनीहरुको भनाई छ । नेपाल पाराभेटेरीनरी एण्ड लाईभष्टक एसोशिएशनले आयोजना

गरेको कृषि तथा पशु सेवा क्षेत्रको अगामी आ.व. ०७८/०७९ को वजेट तथा कार्यान्वयनका आधार विषयक भर्चुयल बैठकमा सहभागी सरोकारवालाहरुले कृषि क्षेत्र सरकारको प्राथमिकतामा नपरेको प्रति गुनासो गरेका छन ।

गोष्ठीमा संक्षिप्त कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै एसोशिएशनका अध्यक्ष राम प्रसाद मेहताले ६२ प्रतिशत जनता कृषिमा संलग्न हुने, देशको कुल ग्रहस्थ उत्पादनमा २८ प्रतिशत योगदान गरिरहेको कृषि क्षेत्रमा २.७३ प्रतिशत मात्र वजेट विनियोजन गर्नु न्यायोजित नभएको बताएका छन् साथै उनले छुटयाएको न्यून् वजेटको समेत कार्यान्वयन पक्ष कमजोर हुँदा आधा वजेट मात्र खर्च हुने गरेकोले कार्यक्रम निर्माणमा नै त्रुटी रहेको उल्लेख गरेका छन ।

आर्थिक वर्ष ०७८/०७९ को कृषि वजेट र कार्यान्वयनका आधार सम्बन्धी विशेष कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय पशुपन्छी तर्फका निमित्त सचिव डा.विमल कुमार निर्मलले जनशक्तिको अभाव मुख्य समस्या रहेको उल्लेख गरेका छन । कृषि तथा वन विश्वविद्यालयका उपकुलपति प्रा.डा पुण्य रेग्मीले नवप्रवर्तनतर्फ ध्यान नदिई

राजनीतिक कार्यकर्ता पोस्ने गरी कार्यान्वयनको संरचनाविनै वजेट ल्याइएकाले उनले यसको प्रभावकारितामा आशंका व्यक्त गरे । चुरे दोहनको योजनाले ठूलो नोक्सान पुऱ्याउनेतर्फ पनि उनले सचेत गराए ।

परम्परागत ढंगले वजेट ल्याइएको टिप्पणी गरे । यसबाट कृषि क्षेत्रको उन्नयन नहुने उनले ठोकुवा गरे । ''नवप्रवर्तनलाई जोड दिएर वजेट ल्याउनुपर्नेमा परम्परागत ढंगले ल्याइएको छ,' प्रा.डा. रेग्मीले भने, 'यसबाट केही होला भनेर आशा गर्न सकिन्न ।'' अनुसन्धानले अगाडि बढ्न टेवा दिने भए पनि यसतर्फ कन्जुस्याइँ गरिएको उनको भनाई छ । उनले अध्ययन र अनुसन्धानलाई जोड दिएर विविधताको संरक्षण गर्दै अघि बढ्न सुझाव दिए । अष्टज अभियानका अध्यक्ष लोककृष्ण भट्टराईले किसानलाई नभएर दलाल पुँजीवादलाई पोस्नेगरी वजेट ल्याइएको भन्दै आक्रोस व्यक्त गरे ।

''कृषिको विकास नभई देश उभोलाग्न नसक्ने उल्लेख गर्दै उनले अमेरिका र भारतको उदाहरण पस्तुत गरे । अरबका खाडीमा युवा बेचेर रेमिट्यान्सबाट अघाएका नेताले कृषि र किसानको उपेक्षा गरेकाले आन्दोलनको विकल्प नभएको उनले बताए । नेपाल किसान संघको अध्यक्ष भानु सिग्देलले सरकारले मुखमा कृषिलाई प्राथमिकतामा राखे पनि व्यवहारमा त्यसको गुन्जायस नदेखिएको टिप्पणी गरे । झण्डै ६५ प्रतिशत जनता निर्भर रहेको, जीडीपीमा २७ प्रतिशत योगदान दिएको कृषिलाई ३ प्रतिशत वजेट विनियोजन निकै कम भएको उनको भनाई छ । 'पूरानै ट्रेन्डबाट वजेट आयो । ३ प्रतिशत वजेटले कृषि क्षेत्रलाई पुग्दैन,'' ''मुखमा होइन, अब व्यवहारमा नै कृषि क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राख्न जरुरी छ ।'' अखिल नेपाल किसान महासंघको महासचिव बलराम बाँस्कोटाले सरकारले ल्याएको बजेट ६५-७० वर्षका वृद्धवृद्धालाई बेहुला बेहुली बनाएजस्तो भएको टिप्पणी गरे । जनताको आँखामा छारो हाल्ने गरी वजेट ल्याइएकाले कृषिमा यसबाट ठोस योगदानको आशा गर्न नसकिने उनको मत छ । वजेटले चुरे उत्खननको योजना अघि सारेकाले सचेत हुन सबैलाई आग्रह पनि गरे । ''६५-७० वर्षका वृद्धवृद्धालाई बेहुलाबेहुली बनाएजस्तो नाटकीय ढंगले यस वर्षको वजेट आएको छ,'' बाँस्कोटाले टिप्पणी गरे । सरकारले कृषि र किसानलाई उपेक्षा गरेकाले एकीकृत र जुझारु संघर्षको विकल्प नभएको उनको भनाई छ । अखिल नेपाल किसान महासंघ अप्पाका अध्यक्ष भैरवराज रेग्मीले सरकारले ल्याएको वजेटको वैधानिकतामाथि नै प्रश्न उठेको बताए । सरोकारवालासँग नबसी परम्परागत ढंगले वजेट ल्याइएकाले यसबाट केही आश गर्न नसकिने उनले बताए । हावादारी ढंगले कृषिको वजेट आउने गरेको उल्लेख गर्दै उनले गुरुयोजना बनाएर अघि बढे मात्र कृषि क्षेत्र आत्मनिर्भरको बाटोमा अघि बढ्ने बताए । प्राध्यापक डा.वाईबी थापाले सतही ढंगले वजेट ल्याइएको भन्दै असन्तोष व्यक्त गरे । थापाका अनुसार कृषि वजेट कार्यान्वयनको संरचना नै हाम्रोमा कमजोर छ । यसतर्फ ध्यान दिएर वजेट ल्याउनुपर्नेमा सरकार चुकेको उनले बताए ।

राजनीतिक कार्यकर्ता पोस्ने गरी कार्यान्वयनको संरचनाविनै वजेट ल्याइएकाले उनले यसको प्रभावकारितामा आशंका व्यक्त गरे । चुरे दोहनको योजनाले ठूलो नोक्सान पुऱ्याउनेतर्फ पनि उनले सचेत गराए । भेटरीनरी एशोसिएसनका पूर्व अध्यक्ष डा.शीतलकाजी श्रेष्ठले वजेट विगतकै वर्षको निरन्तरता भएको बताए । विभिन्न महत्वपूर्ण विषय बजेटमा छुटाइएको गुनासो उनको थियो । ''वजेट कपी एण्ड पेस्टको अवधारणामा आयो । खाकाविहीन ढंगले ल्याइएको वजेटमा फिटिक्कै नवीनता छैन,'' श्रेष्ठले भने । सन् २०३० सम्ममा देशलाई रेविज मुक्त गर्ने प्रतिवद्धता जनाएको सरकारले त्यसतर्फ ठोस कार्यक्रम नल्याएकोमा उनले आश्चर्य व्यक्त गरे । एक स्वास्थ्य अवधारणालाई पनि सम्बोधन गर्ने काम सरकारबाट नभएको उनले बताए । पशुपन्छीको एम्वुलेन्समा लगाइएको

करलगायत विषयमा पनि उनले असन्तुष्टि जनाए । अखिल नेपाल किसान महासंघ क्रान्तिकारीका सचिव नगेन्द्र खड्काले आयात गरेर कमिसन खाने ढंगबाट वजेट ल्याइएको भन्दै सरकारको योग्यतामाथि नै प्रश्न उब्जाए । उनले किसानलाई उपेक्षा गरेर वजेट ल्याइएकाले यो टिप्पणीलायक नभएको बताए । राष्ट्रिय किसान आयोगका अध्यक्ष डा.प्रेम दंगालले वजेटको मात्र नभएर सिंगो सरकारको नै बचाउ गरे । विगत सरकारका तुलनामा केपी शर्मा ओली नेतृत्वको सरकारले विकास निर्माणमा उल्लेख्य काम गरेको दाबी गर्दै उनले तथ्याङ्कहरू नै प्रस्तुत गरे । कोरोना महामारी नियन्त्रणमा पनि सरकार सफल भएको उनको तर्क थियो । भर्चुयल बैठकमा ३ सयभन्दा बढिको सहभागीता रहेको कार्यक्रममा उठेका विषयहरुको जवाफ दिदै कृषि मन्त्रालयका कायम मुकायम सचिव विमलकुमार निर्मलले वजेटलाई सकेसम्म राम्रो बनाउने प्रयास भएको बताए । कतिपय कार्यक्रम नमिलेका भए त्यसलाई संशोधन गर्न सकिने उल्लेख गर्दै उनले सुझाव दिन आग्रह गरे ।

२१औं विश्व दूध दिवस, दुई वर्षमा दूधमा आत्मनिर्भर हुने दाबी

राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्डले २१ औं विश्व दुध दिवस मनाएको छ । "दूध तथा दुग्ध पदार्थको नियमित सेवन, कोरोना भाइरस विरुद्ध दीर्घ जीवन" मुल नाराका साथ जेठ १४ गतेदेखि बोर्डले विभिन्न कार्यक्रम मनाउँदै आएको छ ।

राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्डले विश्व दूध दिवसको अवसरमा वृहत अन्तरक्रिया कार्यक्रमको आयोजना समेत गरेको थियो । बोर्डका कार्यकारी निर्देशकको अध्यक्षतामा भएको कार्यक्रममा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री पद्मारी अर्याल, कृषि मन्त्रालयका सचिव डा.योगेन्द्र कुमार कार्की, पशु सेवा विभागका महानिर्देशन, नेपाल डेरी एशोसिएशनका पदाधकारीलगायत विभिन्न सरोकारवाला संघ-संस्थाका प्रतिनिधिको उपस्थितिमा दिवस मनाइएको हो ।

कोरोना महामारीका भर्चुअल कार्यक्रमको मार्फत दिवसलाई सम्वोधन गर्दै कृषि तथा पशुपन्छी मन्त्री पद्माकुमारी अर्यालले अबको दुई वर्षभित्रै मुलुक दूध उत्पादनमा आत्मनिर्भर बन्ने दावी गर्नु भएको छ । मन्त्री अर्यालले "अबको दुई वर्षभित्रमै हामी दूधमा आत्मनिर्भर बन्छौं । प्रति व्यक्ति ११ लिटर दूध अपुगको अहिलेको अवस्थालाई दुई वर्षभित्र पूरा गर्नेछौं ।"

मन्त्री अर्यालले दूग्ध र डेरी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने गरी वजेट ल्याएको समेत बताउनुभयो । दूग्ध क्षेत्रमा रहेको समस्या समाधानका लागि मन्त्रालयले प्रभावकारी काम गरिरहेको भन्दै उहाँले दूध उत्पादन बढाउने र बजारीकरण गर्ने कार्यतर्फ मन्त्रालय लागिपरेको समेत बताउनुभयो । उहाँले भन्नुभयो, "दूग्ध क्षेत्रमा भएका समस्या समाधानतर्फ हामी लागिरहेका छौ । ती समस्या समाधान भएनन् भने दूध दिवस मनाएको कुनै औचित्य नहुने तर्क गर्नु भएको छ ।"

मानव जीवनमा दूधको ठूलो महत्व रहेको भन्दै मन्त्री अर्यालले दूग्ध क्षेत्रको सम्वर्द्धनमा सबैको संकल्प जरुरी रहेको समेत बताउनुभयो । कोभिड-१९ महामारीले दूग्ध क्षेत्रमा समस्या सिर्जना गरेको भन्दै उहाँले यस विषयमा मन्त्रीपरिषद्को बैठकमा समेत छलफल भएको र बजारसँग जोडिएका कुरालाई सहजीकरण गर्ने दिशातर्फ सरकार अगाडि बढेको बताउनुभयो । मन्त्री अर्यालले सरकारले दूध नीति अगाडी बढाएको भन्दै अहिलेको असहज परिस्थतीलाई विशेष अवस्थाको रुपमा बुझेर धैर्यता गर्न समेत किसानहरुलाई आग्रह गर्नुभयो ।

"हामी सामाजिक दूरी कायम राखेर आफ्ना गतिविधी सञ्चालन गर्ने ठाउँमा छौं । असहजतालाई विशेष अवस्थाको रुपमा बुझेर धैर्यता गर्नुपर्छ । किसान दाजु-भाईले पनि हेक्का राख्नुपर्छ", मन्त्री अर्यालले भन्नुभयो, "व्यवसायबाटै पछि हट्ने सोँच बनाउनु हुँदैन । डिडिसीबाट प्रस्ताव गएको छ । भुक्तानीसँग सम्बन्धित निर्णय हुन्छ । हामीले दूध नीति अगाडि बढाएका छौं । संस्थानमा पनि नयाँ पदाधिकारी नियुक्ती गरेका छौं । नयाँ कार्यक्रम अगाडि बढाईरहेको अवस्था छ ।'

वर्तमान अवस्थामा डिडिसीले दैनिक एक लाख लिटर दुध सङ्कल गर्नुपर्ने अवस्था भएपनि अहिलेको अवस्थामा ९० हजार लिटर दैनिक दूध सङ्कलन गर्दै आएको भन्दै उहाँले बजार

कृषिमा आत्मनिर्भर ......

बढाउनुपर्ने बताउनुभयो ।

प्रदेशमा जनशक्तिको अभाव छ, त्यो अभावलाई पूरा गर्नका लागि करारमा लिएर भएपनि काम अगाडि बढाउनुपर्ने उहाँको सुझाव थियो । कृषिका थुप्रै जनशक्तिहरु अवकाश प्राप्त गरी त्यतिकै बरिरहेका छन्, सरकारले उनीहरुलाई पनि प्रयोग गर्नुपर्ने सुझाव दिँदै उहाँले कोभिडका कारण विदेशबाट फर्केका जनशक्तिलाई पनि प्रयोगमा ल्याउनुपर्ने बताउनुभयो । नेपालमा उत्पादनको कमी छैन तर त्यसको भण्डारण गर्ने अवस्था राम्रो नरहेको कारण खाद्यान्नमा अरु देशको भर पर्नुपरेको बताउँदै उहाँले उत्पादित वस्तुलाई व्यवस्थित तरिकाले राख्ने भण्डारण राम्रो भयो भने आयात आफै कम हुँदै जाने बताउनुभयो । कृषि उद्यमी पवन गोल्यानले एक नम्बर प्रदेशमा सबभन्दा बढी धान उत्पादन हुन्छ तर त्यहाँ बीउको समस्या रहेको बताउनुभयो । उहाँले भन्नुभयो, त्यहाँका किसानले मोटो धान उत्पादन गर्छन् तर मसिना धानको चामल खान्छन्, नार्कमा पनि विभिन्न जातका बीउहरु छन् तर किसानसम्म पुगेको छैन ।'

पर्ती भूमीलाई पनि प्रयोगमा ल्याउनुपर्ने कुरामा जोड दिँदै उहाँले जसले भूमी पर्ती राखेका छन् त्यसलाई कारवाही गर्नुपर्छ, त्यस्ता भूमीमा पनि करा लगाउनुपर्ने बताउनुभयो । एक नम्बर प्रदेशलाई हराभारा बनाएर देशको ६० प्रतिशत

[illegible] भन्नुभयो, मजस्ता ठूला किसानलाई अनुदान नदिएर साना किसानलाई अनुदान दिएर कृषिमा लगाउनुपर्छ र उत्पादनमा वृद्धि गर्नुपर्छ । प्रदेशमा कृषि खेती गर्नका लागि जमिनको निकै अभाव रहेको बताउँदै उहाँले त्यहाँ ठूलो मात्रामा कृषिको फर्म सञ्चालन गरेपनि समस्याहरु पनि ठूलै रहेको बताउनुभयो ।

कृषिको समग्र विकासका लागि तथ्याङ्क हुनु आवश्यक छ, तर कृषिको विषयमा सरकारसँग कुनै तथ्याङ्क नरहेको बताउँदै उहाँले तथ्याङ्क नहुँदा ठीक ढंगले काम अगाडि नबढेको बताउनुभयो । कार्यक्रममा अरिहन्त एग्रोफार्मका सञ्चालक, सोमनाथ अधिकारी र राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघका अध्यक्ष नवराज वस्नेतले कोरोना महामारीलाई केन्द्रीत गर्दै वजेट विनियोजन गर्न सुझाव दिनुभयो । त्यसैगरी, खाद्यका लागि कृषि अभियानका संयोजक उद्धव अधिकारीले साना किसानप्रति ध्यान दिन ध्यानाकर्षण गराउनुभयो । प्रदेश १ को किसानको तर्फबाट धारणा राख्दै यानु न्यौपानेले कोरोनाका कारण किसानहरु निकै पीडित भएको र सोही त्यसमा विशेष ध्यान दिएर विगतको भन्दा वजेटमा वृद्धि गर्नुपर्ने सुझाव दिनुएको थियो । कार्यक्रम अनाजका अध्यक्ष किरण आचार्यको सभापतित्वमा भएको थियो ।

कोभिड–१९ बिच विश्व दूध दिवस

काठमाडौं जेष्ठ १७ गते विश्व दूध दिवस, "दिवस दूध तथा दुग्ध पदार्थको नियमित सेवन, कोरोना "भाइरस विरुद्ध दीर्घ जीवन भन्ने मूल नाराका साथ विश्व दूध दिवस २०७८ मनाउने भएको छ ।

आयोजक राष्ट्रिय दूध विकास बोर्ड, पशु सेवा विभाग, राष्ट्रिय पशुपन्छी स्रोत व्यवस्थापन तथा पवर्द्धन कार्यालय, दुग्ध विकास संस्थान, डेरी उद्योग संघ, केन्द्रीय दुग्ध सहकारी संघ लि, केन्द्रीय पशुपन्छी सहकारी संघ लि, नेपाल डेरी एशोसिएसन, नेपाल डेरी साइन्स एशोसिएसनको सहभागीतामा दूग्ध दिवस २०७८ भर्चुयल माध्यमबाट मनाउने भएको छ । उक्त कुरा राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्डका कार्यकारी निर्देशक बाबुकाजी पन्तले पत्रकार सम्मेलनमा वितरित प्रेस विज्ञाप्ति मार्फत जानकारी गराउनु भएको छ । प्रेस विज्ञाप्तिमा कोभिड १९ को वर्तमान परिवेशमा देशमा उत्पादन भइरहेको दूध र दुग्ध जन्य पदार्थको उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरणको विषय उल्लेख छन् ।

प्रेस विज्ञाप्ती पूर्णपाठ :

१. परिचयः

कृषि/पशुपालन क्षेत्र अन्तरगतको दुग्ध क्षेत्रले नेपाली अर्थ व्यवस्थामा महत्वपूर्ण योगदान दिँदै आईरहेको छ। नेपालको कूल ग्रार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान करिब एक तिहाई (३१.६९ प्रतिशत) रहेको छ। कूल ग्रार्हस्थ्य उत्पादनमा दुग्ध क्षेत्रले लगभग ९५ योगदान दिएकोछ। यसले भोजन र पोषण सुरक्षा कायम गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ। यस क्षेत्रले ग्रामीण रोजगारी सिर्जना गर्नुका साथै शहरको रकम ग्रामीण क्षेत्रमा प्रवाह गर्ने एवं राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको बिकासमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको पाइन्छ ।

दूध मानव जीवनको लागि अति उत्तम खाद्यपदार्थ हो । बच्चा जन्मे पश्चात आमाले दूध सेवन गराउने सर्व विदित्तै छ। दूधमा चिल्लोपदार्थ, प्रोटिन, कार्बोहाइड्रेड, खनिज पदार्थ र भिटामिन जस्ता शरीरलाई चाहिने अति आवश्यक तत्वहरु पाइने हुनाले दूध एक सम्पूर्ण खाद्य पदार्थ ९ऋयmउभितभ ाययम० हो। शरीर बृद्धिको लागि आवश्यक पर्ने क्यालसियम, फस्फोरस, म्यागनेसियम, क्लोरिन, पोटासियम, सोडियम आदि खनिज पदार्थहरु समेत दूधमा पाईन्छन्। दूधले शारीरिक क्रियाकलाप, दैनिक कार्य, शारीरिक बृद्धि विकास गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपालको खाद्य नियमावली अनुसार क्तबलमबचमष्भम एबकतभगचष्भम (मानक प्रशोधित) दूधमा हुने ३.०५ चिल्लो, ४.७५ ल्याक्टोज र ३.५५ प्रोटिनको गणना गर्दा प्रति १०० ग्राम प्रशोधित दूधबाट करिब ६० क्यालोरी शक्ति प्राप्त हुन्छ।

हाल विश्वमा महामारीको रुपमा फैलिएको कोरोना भाइरस ९ऋइख्क्ष्म(ज्ञढ० को उपचारको लागि कुनै औषधी बन्न नसकेको सन्दर्भमा रोगसंग लड्ने तथा शारीरिक तन्द्रुरुस्त बनाई राख्न दूध तथा दुग्ध पदार्थको नियमित सेवन गर्नु एक उत्तम विकल्प हो। विश्वमा दुग्ध क्षेत्रले पोषण तथा खाद्य सुरक्षण एवं जिविकोपार्जनमा पुऱ्याएको योगदानको मनन गर्दै दूध माथिको पहुच बढाउन खाद्य तथा कृषि संगठन (FAO) ले जुन १, २००१ बाट विश्व दूध दिवस मनाउन शुरु गरी एकाइसो अन्तराष्ट्रिय विश्व दूध दिवस, ब्यालभ ज्ञ, द्दण्द्दज्ञ विश्वभर विभिन्न कार्यक्रमहरु गरी मनाइने भएको छ। विश्को कूल जनसंख्या ७.६ अरव मध्ये ६ अरवले दूधको सेवन गरी राखेको हुदा दूध विश्व व्यापी खाद्यपदार्थ ९:षिप बक ब नयिदबा ाययम० को रुपमा स्थापित भै सकेको छ। आम जनसुमदायमा दूधको उपभोगमा वृद्धि गर्न चेतना फैलाउने उद्देश्यले नेपालमा पनि सन् २०११ बाट केन्द्रिय दुग्ध सहकारी संघ लि. ले विश्व दूध दिवस मनाउन शुरु गरेकोमा सन् २०१२ बाट राष्ट्रिय दग्ध बिकास बोर्डले सरोकारवालाहरुलाई सहभागी गराई विश्व दूध दिवस कार्यक्रम आयोजना गर्दै आईरहेको छ।

विश्वभर महामारीको रुपमा फैलिएको ऋइख्क्ष्म (ज्ञढ को दोश्रो लहरको जोखिम न्युनीकरणका लागि सामाजिक दुरी बनाई राख्न एक मात्र विकल्प भएकोले गत बैशाख १६ देखी देश बन्दाबन्दी ९ीयअपमयधल० अवस्थामा रहेको छ। यस बन्दाबन्दीको प्रभाव दूध क्षेत्रको सम्पूर्ण संृखलामा परेको हुंदा पशुलाई दाना चोकर उपलब्ध नहुने, पशुपालन व्यवस्थापनमा असर पर्ने, दैनिक दूध संकलन तथा विक्री नहुने, दूध उत्पादन घट्ने, पशु पालनमा असहजता आउनुका साथै आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक क्षेत्रमा प्रत्यक्ष असर परेको छ। हालको असहज अवस्थाले औपचारिक क्षेत्र तर्फ दूध संकलनमा करिव ५०५ ले कमी आई बजारमा गिरावट आएको तथा कृषकहरुले महीनौदेखीको बिक्री गरेको दूधको भुक्तानी नपाएको अवस्था छ।

केन्द्रियस्तरमा विश्व दूध दिवस, २०२१ राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्डको संयोजकत्वमा सरोकारवाला निकायहरु पशु सेवा विभाग, दुग्ध विकास संस्थान, केन्द्रिय दुग्ध सहकारी संघ लि, नेपाल डेरी एशोशिएसन, डेरी उद्योग संघ, केन्द्रिय पशुपन्छी पालन सहकारी संघ लि. तथा नेपाल डेरी साईन्स एशोशिएसनको सहयोगमा बन्दाबन्दीलाई ध्यानमा राख्दै

भर्चुअल माध्यमबाट कार्यक्रम गर्ने तय गरिएको छ। त्यस्तै सातै प्रदेशका भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, प्रादेशिक दुग्ध विकास बोर्ड, पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, जिल्ला दुग्ध उत्पादक सहकारी संघ, दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था, दुग्ध उद्योग लगायतका सरोकारवाला निकायहरुले विश्व दूध दिवस मनाउने कार्यक्रम रहेको छ।

२. उद्देश्य :

- पोषणयुक्त दूध तथा दुग्ध पदार्थको उपभोग बृद्धि गर्न प्रचार प्रसार गर्ने।
- दूध तथा दुग्ध पदार्थको गुणस्तर कायम गर्न चेतना जागृत गराउन प्रचार प्रसार गर्ने/गराउने।
- दूध तथा दुग्ध पदार्थको उपभोगमा सबैको पहुंच पुऱ्याउन पहल गर्ने।
- दूध तथा दुग्ध पदार्थको उपभोग मार्फत खाद्य पोषण सुरक्षणमा सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउने।

३. कार्यक्रम :

जेठ १४ देखि २३ गते सम्म पत्रपत्रिका, एफ.एम, विद्युतीय माध्यम आदि मार्फत प्रचार प्रसार।

जेठ १७ गते सरोकारवालाहरुबाट सञ्चारकर्मीहरुसंग भर्चुअल बैठक मार्फत मिडिया ब्रिफिङ्ग।

जेठ १८ गते सरोकारवाला निकायहरु वीच भर्चुअल बैठक मार्फत दूधको महत्व वारे प्रकाश पार्नुका साथै दुग्ध क्षेत्रको वर्तमान अवस्था एवं दूध एक पोषण विषयक कार्यपत्र प्रस्तुति।

४. दूधको महत्व :

दूध प्रोटिन, चिल्लोपदार्थ, ल्याक्टोज, खनिजपदार्थ, भिटामिन तथा पानी मिली बनेको हुन्छ। शरीरलाई अत्यावश्यक यी पौष्टिक तत्वहरुको महत्व निम्न अनुसार रहेको छ।

खाद्य पोषण: शरीरिक वृद्धि विकास, दैनिक क्रियाकलाप, मेटावोलिक क्रियाकलाप, उत्पादन एवं प्रजजन क्षमताको विकास गर्न अत्यावश्यक प्रोटिन, ल्याक्टोज, चिल्लो पदार्थ, खनिजपदार्थ तथा भिटामिन दूधमा पाइन्छ। खाद्य पोषणको अभावमा बाल बालिकाको शारीरिक वृद्धि नहुने, उमेर अनुसारको तौल नपुग्ने, प्रजनन क्षमतामा ह्रसा आउने जस्ता लक्षणहरु देखिन्छन्। ३.०५ चिल्लो पदार्थ, ४.७५ ल्याक्टोज र ३.५५ प्रोटिनको गणना गर्दा प्रति १०० ग्राम प्रशोधित दूधबाट करिब ६० क्यालोरी शक्ति प्राप्त हुन्छ।

स्वास्थ्य उपचार : उचित खानपानको अभावका कारण शरीरमा प्राय: क्यालसियमको कमी भई हाड कमजोर हुने गरेको पाइएको छ। चिकित्सकहरुले क्यालसियम युक्त औषधिको सेवन गर्ने सिफारीसका साथै नियन्त्रणका लागि नियमित दूधको सेवन गर्ने समेत सल्लाह दिन्छन्।

स्वादिष्ट भोजन : शाकाहारीहरुको भोजनमा माछा मासुको ठाउँमा दूधको सेवन उत्तम भोजान मानिएको छ। दूधले पोषण प्रदान गर्नुका साथै चिल्लो पदार्थले खाद्यपदार्थलाई सुगन्धीत एवं वास्नादार बनाउदछ।

प्रतिरक्षा प्रणालीको विकास : जिवाणु, विषाणु तथा शरीरलाई हानी गर्ने कारकतत्वको विरुद्ध लड्न शरीरको प्रतिरक्षा प्रणालीले गर्दछ। प्रतिरक्षा प्रणालीले एन्टिजेनको विरुद्ध लड्नुका साथै शरीरलाई रक्षा गर्दछ। दूधको सेवनले रोग विरुद्ध लड्ने शक्ति प्रदान गर्दछ। हाल महामारीको रुपमा फैलिएको ऋइखक्ष्म(ज्ञढ खष्चगभिलत (दोश्रो लहरको संक्रमण) नियन्त्रण गर्न दूधको सेवन गर्नु फाइदाकारी हुने पोषणविद लगायत चिकित्सा विज्ञ समेतको एउटै मत रहेको छ।

सन्तुलित आहार : नवजात शिशु (६ महीनासम्म) को लागि आमाको दूध एक सन्तुलित एवं पूर्ण खाद्यपदार्थ हो। निजहरुको शारीरिक वृद्धि विकासमा आमाको दूध पर्याप्त हुन्छ। यस अतिरिक्त हरेक उमेर, तह र तप्काकाहरुलाई दूध एक उत्तम खाद्यपदार्थ हो। हालको बिषम परिस्थितिमा बोर्डले दूध तथा दुग्ध पदार्थको नियमित सेवन, कोरोना भाइरस विरुद्ध दीर्घ जीवनू यस विश्व दूध दिवसको नारा हो।

खडेरी सहने धानको जात

खुमल१०

मध्य पहाडी क्षेत्रमा कृषकहरु प्राय : मध्ये जेठ महिनामा धानको ब्याड राखेर मध्य असाढ महिनामा रोपी सक्दछन्। तर बदलिंदो मौसमी प्रतिकूलताले गर्दा समयमै पानी नपर्नाले र खण्डवृष्टिले गर्दा यस क्षेत्रका कृषकहरुले ५०/६० दिनको वेर्ना रोप्नु पर्ने हुँदा धानको उत्पादनमा कमी भै नोक्सानी हनु पर्ने हुन्छ। यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्को कृषि वनस्पति महाशाखा, खुमलटारबाट खुमल-१० धानको जात सिफारिस गरिएको हो। यस जातको विकास गर्ने क्रममा खुमल-५ र आई.आर. ३६ जातको क्रसबाट विकसित गरिएको जात हो। खुमल-५ जात पोखरेली मसिनोबाट विकास गरिएकाले खुमल-१० जातमा आई.आर. ३६को जस्तो रोग सहने क्षमता र पोखरेली मसिनोको जस्तो बोट, धान र चामल हुने गुण समावेश भएको छ।

विशेषता : यसको बोट र धान पोखरेली मसिनो जस्तो तर चाँडो पाक्ने, बोट दह्रो हुने भएकाले नढल्ने, बढी गाँज हाल्ने, बढी फल्ने, चामल पर्ने, मसिनो र स्वादिलो छ। अनुसन्धानको क्रममा यस जातको धान ६० दनसम्म बुढो वेर्ना रोप्दा पनि प्रचलित जात खुमल-४ भन्दा राम्रो उत्पादन दिएकाले बदलिँदो मौसमी प्रतिकुलतामा मध्ये पहाडी असिंचित क्षेत्रहरुका लागि उपयुक्त हुन्छ। खुमल-१०लाई खेत जमीनमा छरुवा धानको रुपमा पनि खेती गर्न सकिन्छ। सिँचित र असिँचित दुबै क्षेत्रमा समयमै तथा ढिलो (श्रावण पहिलो हप्तासम्म) रोप्दा पनि प्रचलित जात खुमलभन्दा बढी उत्पादन दिन्छ। यसको बोट दह्रो भएकाले नढल्ने चाँडै पाक्ने, बढी फल्ने, चामल पर्ने, पोखरेली जस्तै मसिनो र खान स्वादिलो हुनुको साथै पराल पनि बढी हुने र गाईभैंसीले मन पराउँछन्।

आलुबखडा खेती प्रविधि

परिचय :
आलुबखडाको उत्पत्ती चीन, अमेरिका र जापानमा भएको भनी वैज्ञानिकको भनाई छ। भने यसको वानस्पतिक नाम Prunus हो र यो Rosaceae परिवारको हो। अङ्ग्रेजीमा यसलाई plum भन्दछन्। नेपालमा यसको खेती भए पनि यसको बजार व्यवस्था नहुनुमा यातायातको राम्रो व्यवस्था नहुनुको कारणले हो। जाम बनाउन आवश्यक पर्ने जाम बनाउन आवश्यक केमीकल र औजारको व्यवस्था भएको खण्डमा यसको खेती नेपालमा पनि राम्रो फस्टाउने थिथो यो फललाई केही दिनमात्र स्टोर गर्न सकिने

आलुबखडामा प्रत्येक वर्ष फल लाग्ने भएकाले जात अनुसार उत्पादन हुने भएकाले मैथली जातमा प्रति बोटमा ६५-८० किलोग्रामसम्म फल्दछ। बोटको बढी काँटछाँट भएमा फल कम लाग्छ। बोट बढी भएमा फल कम लाग्छ। फल लाग्नुको सट्टा हाँगाहरु बढी लगाउने हुन्छ। त्यस कारण काटछाँट गर्दा साधारण तरिकाबाट गरेमा राम्रो हुन्छ।

भएकाले यसलाई माथि उल्लेख भएको सामानको व्यव्था गर्न सकेमा जाम बनाई विदेश निर्यात गरेमा कृषकहरुको आर्थिक लाभ प्रशस्त हुने देखिन्छ। यो फलमा प्रशस्त चिनी, क्यारोटिन, भिटाभिन र खनिज पदार्थ पाइन्छ।

उचाई :
यसको समद्रीसतहबाट १,२००-२,००० मिटरसम्म गर्न सकिन्छ। यो भन्दामाथि यस फलका बिरुवा लगाउन उपयुक्त हुँदैन।

माटो :
आलुबखडाको लागि पिएच ५-६, ६-५ हुन्छ भने मलिलोपन भएको माटोमा बिरुवा लगाउन सकेमा राम्रो फस्टाई बढी उत्पादन हुनमा मद्दत हुन्छ। साथै यो बिरुवा कम चिसो तुषारो सहन सक्ने तर सुख्खा सहन नसक्ने जात हो।

पानीको निकास :
यसको खती गर्नुभन्दा पहिले जग्गाको चारैतर्फ लम्बाई ३०-३५ सेमी गहिराई ३० सेमीको कुलेसो बनाउने र बीचमा पनि एउटा कुलेसो बनाउन अति जरुरी हुन्छ जसले गर्दा पानीको निकास राम्रो हुन्छ।

जातहरु :
आलु बखडाका जात धेरै छन्। जसमध्ये अगौटे, मैथली, ग्रिनगेज र फर्मोसा हुन्, मध्यजातमा मेरिपोसा, व्यूटी र पछौटे जातमा सत्सुमा र सान्तारोजा छन्। र यी मध्ये बढी उत्पादन हुने मैथली र ग्रिनगेज हुन्।

लगाउने समय र रेखाङ्कन गर्ने :
पतझड बिरुवा सबै पुस र माघमा रोपिन्छ। त्यस कारण आलु बखडालाई पनि पुस र माघमा लगाउन सकिन्छ। यो बिरुवा लगाउनु भन्दा अगाडि लेआउट गरी खाल्डो तयार गर्नु पर्छ प्रत्येक खाल्डोको दूरी ५-६ मिटर फरक गरी १-१ मिटर लम्वाई चौडाई खन्नुपर्छ। त्यसरी तयार गरिराखेकोमा पाकेको कम्पोष्ट मल या पाकेको गोबर मल १ डोको राखी मल र माटो मिलाई त्यही खाल्डोमा राख्ने र प्लान्टिङ्ग १ डोको राखी मल र माटो मिलाई त्यही खाल्डोमा राख्ने र प्लान्ट बोर्डको सहायताबाट बिरुवा लगाएमा बिरुवा जताबाट हेरे पनि सोझो देख्न र बगैंचाको आधार राम्रो देखिन्छ। यसरी बिरुवा रोपिसकेपछि १०-१५ सेमि फरकमा लठ्ठी गाडी एक्स तरिकाबाट सुतलीले बिरुवालाई बाध्नु पर्छ जसले गर्दा बोट हावाबाट बाङ्गो नहुने र चाँडै सर्नमा मद्दत गर्छ भने पानी दिँदा बोटको नजिक ढुंगा या बाक्लो कागज राखी त्यसमा पानी दिएमा माटो बगेर खाल्डो हुनबाट बचावत हुन्छ। आलु बखडाको बगैँचा भित्र अन्तरबाली लगाउन पनि सकिन्छ। फापर, तरकारी, कोसेबाली अन्तरबालीको रुपमा लगाउन उपयुक्त हुन्छ।

काटछाँट गर्ने समय :
पतझड बिरुवालाई प्रत्येक वर्ष पुस र माघमा काटछाँट गर्न अति जरुरी हुन्छ। बिरुवा रोपेको वर्षनै बिरुवाको टुप्पो १० सेमी सिकेचरको सहायताले काटीदिनु पर्छ अर्को वर्ष आएका हाँगाहरु मध्येबाट ३-४ वटा भाग राखी अरु निकालिदिनु पर्छ जसले गर्दा बोटको आकार कचौराजस्तो देखिने वा, बोट हेर्दा खेरी गोलाकार हुने, फल टिप्न पनि रुख चढ्न नपर्ने भएकाले प्रत्येक वर्ष काटछाँट गर्दा सुकेका हाँगाहरु र जोडिएको हाँगा झिकिदिने सूर्यको ताप र हावा समेत राम्रो तरिकाबाट सबै हाँगाहरुमा परी फल फल्नमा धेरै मद्दत मिल्छ।

फल उत्पादन :
आलुबखडामा प्रत्येक वर्ष फल लाग्ने भएकाले जात अनुसार उत्पादन हुने भएकाले मैथली जातमा प्रति बोटमा ६५-८० किलोग्रामसम्म फल्दछ। बोटको बढी काँटछाँट भएमा फल कम लाग्छ। बोट बढी भएमा फल कम लाग्छ। फल लाग्नुको सट्टा हाँगाहरु बढी लगाउने हुन्छ। त्यस कारण काटछाँट गर्दा साधारण तरिकाबाट गरेमा राम्रो हुन्छ।

रोग र कीरा :
आलु बखडाको केही भागमा कालो ढुसी लाग्ने भएकाले वर्षको एक पटक इण्डोफिल विषादी छरेमा नियन्त्रण हुन्छ। कीराबाट हाँगाहरुमा लाग्ने गवारोलाई तारले घोची वा मट्टीतेलमा कपास डुवाई प्वालमा राखिदिए मट्टीतेलको ग्याँसबाट कीरा नियन्त्रण गर्न सकिन्छ।

लेखक : वासुदेव कर्माचार्य

How to boost agriculture business

Shifting from risk to development – responsible business conduct is more important than ever for agriculture

A fairer agriculture sector is possible – with the right business approach. ©Xesai/Volkan Sezai Suda

04/05/2021

Imagine an agricultural sector without child labour. A fair wage for farm workers and a fair income for farmers and food producers. Food grown with respect for the environment, and water pollution a distant memory. Reaching these goals is possible with the right business approach.

Responsible business conduct is a hot topic of global conversation, and FAO has been at the centre of this discourse in agriculture for several years. In 2016, FAO and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) launched the OECD-FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains, a global standard for addressing risk and development in the agricultural sector. A growing number of governments around the world have since been incorporating the OECD-FAO Guidance into their corporate sustainability policies, linking together investment, enterprise, agriculture and development.

Due diligence: a gateway to development?

The OECD-FAO Guidance recommends that businesses implement due diligence to address the most significant environmental and social risks associated with their agricultural supply chains.

Due diligence is the process through which enterprises can identify, assess, mitigate, prevent and account for how they address the actual and potential adverse impacts of their activities as an integral part of business decision-making and risk management systems. In a rising number of countries, governments have introduced legislation that makes due diligence mandatory for companies. The due diligence process helps businesses identify issues and come up with solutions to the adverse impacts of their actions.

This is not just good for the planet but for businesses' bottom lines too. Doing business responsibly can improve workers' rights or livelihoods in sourcing communities, but it can also strengthen business processes. In recent years, there has been growing media scrutiny on and consumer interest in supply chains and working conditions. Obtaining more in-depth information on suppliers builds trust and reduces reputational risks from potential problems. By preventing negative impacts, a company will avoid bearing the costs of litigation and remedial actions. Likewise, actions that protect the environment can also bring financial benefits: for example, using renewable energy sources can actually be more economical in the long term and help hedge against the volatile markets of fossil fuels.

The OECD-FAO Guidance illustrates how conducting due diligence and addressing issues in supply chains has the power to boost businesses themselves and many key areas of development, including labour rights, animal welfare, land tenure rights, environmental protection and food security.

But how does it really work?

Let's start with a simple fact: over 70 percent of child labour takes place in the agricultural sector. By incorporating due diligence into their business models, large companies can contribute to eliminating child labour by conducting reviews to understand the probability of how and at what point in their supply chain this can occur.

Just carrying out audits is not enough to detect risks in supply chains, as audits can be faked or falsified on their own. However, by combining auditing with due diligence and working together with suppliers and outsourced partners along the supply chain, as well as with civil society organizations and other actors, structural problems like child labour can be addressed.

The OECD-FAO Guidance helps explain how companies can tackle issues like this by making them relevant to their operational environments. By doing this, companies not only improve their own supply chains but help contribute to the Sustainable Development Goals, creating change on a larger scale.

Agriculture is critical for humankind, but it can also have severe impacts on our planet. By conducting due diligence, we can

mitigate negative effects on water sources, land use, forests and other natural resources. Left/top: ©FAO/Veejay Villafranca Right/bottom: ©FAO/Luis Tato

Better for the environment

Agriculture, forestry and other agricultural land use accounts for up to 25 percent of all greenhouse gas emissions. In most regions of the world, over 70 percent of freshwater is used for agriculture. Significant efforts are required to improve sustainability and reduce agriculture's impact on the planet. Upon introducing due diligence, one company that participated in a pilot project testing the practical application of the OECD-FAO Guidance increased its awareness of its impact on the local environment by using satellite technology and Geographic Information System analysis to track land cover changes. By monitoring deforestation, the company could assess vulnerable areas and understand the effects it was having on them. The company realised that it needed to do more to tackle deforestation and engaged with suppliers to address this issue.

Boosting food security :

In 2019, nearly 750 million people suffered from severe food insecurity. Agriculture can itself have a negative impact on food access for local communities. For example, when large amounts of land and time are devoted to farming 'cash crops', there is less space and fewer people available to grow nutritious food for the local community. One company taking part in the pilot carried out environmental and social impact assessments before starting new projects on previously unused land. With this issue in mind, the company reserved some land for food farming, giving space to the local community to grow crops that could then be sold or used for their own consumption.

FAO's World Banana Forum promotes responsible business for sustainable production and trade. ©FAO/Fredrik Lerneryd

FAO's World Banana Forum also promotes the key messages of the OECD-FAO Guidance to improve collaboration and boost sustainable production and trade in the banana sector. Another FAO project is working with stakeholders in the pineapple and avocado supply chains to introduce risk-based due diligence systems and encourage responsible sourcing of these fruits.

So how can the agriculture sector boost responsible business conduct going forward?

The short answer? By integrating the OECD-FAO recommendations on due diligence into regulatory frameworks, industry standards and policies. To create a more inclusive and sustainable agriculture sector for our future, governments, businesses and individuals need to take a look at the way they work. Due diligence processes can turn risks into development results, including greater food security, stronger labour rights and better environmental protection. To help companies perform due diligence systematically, the FAO-OECD Guidance proposes a model policy and five-step framework for companies to follow. By promoting it across the agricultural sector, we can support development and ensure that agriculture contributes to a sustainable future.

FAO "walks the talk" on climate

24 May 2021, Rome – The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations launched a new Corporate Environmental Responsibility Strategy that aims to reduce the Organization's total Greenhouse Gas Emissions (GHG) by 45 percent by 2030.

The ambitious new emissions reduction strategy focuses on improving the sustainability of daily operations, including the introduction of energy efficiency measures in facilities, updating travel policies to reduce travel-related emissions, and improving water use and recycling schemes.

"As we look at the current state of our planet, at the loss of biodiversity, rising sea levels, ecosystem degradation, and the negative effects of climate change, it is clear that the time for action is now," said FAO Director-General QU Dongyu, in his opening address at the launch event today. "FAO has decided to play its part and respond by developing an ambitious action plan to reduce emissions and foster the internal sustainability of its operations and programs".

He added that the new Strategy "marks a turning point" for FAO and is an opportunity to lead by good example and show reverence to nature, allowing FAO to "continue to walk the talk".

Concrete actions in the new Strategy include promoting the increased use of renewables and avoiding the use of diesel generators, increasing waste separation and improving recycling schemes, phasing out single-use plastics, and encouraging flexible working practices to reduce commuting.

Also speaking at today's event, Ambassador Céline Jurgensen,

Continue .... 31 page

Morocco is a unique, biodiverse system based on the argan tree

The Moroccan landscape, traditions and communities behind argan and its oil

Celebrating argan trees as part of a remarkable agricultural heritage

Ait Souab-Ait Mansour in Morocco is a unique, biodiverse system based on the argan tree, providing livelihoods and farming opportunities for communities in the local area. ©Argan Oil Presidium project/Oliver Migliore

Since the 1990s, when the food, cosmetic and therapeutic virtues of argan oil became more well known, this hidden treasure from the depths of Morocco has made waves

10/05/2021

Just south of the busy city of Agadir lies the rural Chtouka Ait Baha region of Morocco. Despite its proximity to several spots along Morocco's tourist trail, Chtouka Ait Baha's empty desert mountainscapes are worlds away from the colourful, bustling streets of the country's cities. However, the relatively remote area is home to the incredible argan tree. A treasure of Morocco, the argan tree not only provides one of the country's most valuable exports, argan oil, but is also endemic to the region and only grows naturally in and around Morocco!

These drought- and heat-resistant trees have been cultivated for centuries in the Ait Souab-Ait Mansour area of the Chtouka Ait Baha region. Argan trees can withstand temperatures of up to 50 degrees and play an irreplaceable role in the lives of the region's communities. Local people living in these arid and semi-arid lands have created an incredible production system based on the argan tree. These local communities make oil and other products from the argan trees, farm on the land around the trees and rear goats who scale the short trees and eat argan nuts. For this reason, it is known as an agro (farming)-sylvo (trees)- pastoral (goats) system.

FAO designated Ait Souab-Ait Mansour a Globally Important Agricultural Heritage System (GIAHS) in 2018 to recognize the communities' unique and resilient agricultural practices and valuable cultural heritage that have preserved this outstanding landscape and biodiversity. This argan-based, agro-sylvo-pastoral system is just one of the 62 innovative GIAHS sites.

Left/Top: Goats scale these short argan trees to reach leaves, fruits and nuts for their meals! ©Nadiia Zamedianska/shutterstock.com

Right/Bottom: The making of argan oil is a staple livelihood in the region, especially for local women. ©Argan Oil Presidium project/Oliver Migliore

So what is argan used for?

Argan oil is the main product of the argan tree and perhaps its most well-known product globally. It is made from the nut of the fruit on the Argan tree and is used both in cooking, in a similar way to olive oil, and cosmetics, for nourishing both skin and hair. Extracting the oil is a lengthy business-in fact, 50 kilos of fruit are needed to produce just half a litre of oil, which is why argan's market price is usually much higher than that of olive oil. Since the 1990s, when the food, cosmetic and therapeutic virtues of argan oil became more well known, this hidden treasure from the depths of Morocco has made waves on the international market too.

Argan products are a key source of income for communities in the area, and for centuries argan oil has been prepared at home by rural women in the argan grove areas using family recipes. The women break down the hard shells of the

pits with a stone, and extract and chop the kernel, before adding some warm water to help extract the oil. The making of argan oil is also a social occasion for the women get together.

The argan tree also produces excellent quality wood and charcoal, which is highly valued throughout the region and has long supplied most of the big cities in Morocco.

Biodiversity hotspot :

The area is a biodiversity hotspot where argan trees are grown together with more than 50 cultivated plant species with 102 local varieties, all endemic to the region, and 16 local breeds of cows, sheep, goats, camel, equines, poultry and honey bees. The livelihoods of local communities are tightly linked to this biodiversity, which provides food, animal feed, seeds and income. Argan trees are the pillar of this traditional agricultural system, playing a key role in the ecological stability of the region and providing most of the farmers' income. However, the integrated system also provides the communities with other food and material such as staple crops, cereals, firewood, meat and wool. Local communities have found clever ways to farm this arid, water-scarce land, conserving water and earning an income. ©Abderrahmane Aitlhaj

Ingenious agricultural practices

Local communities have developed many clever ways of using the land, including agro-forestry practices that are highly resilient to the arid, water-scarce environment and poor soils. For example, given that arable land is limited and the area is mountainous, farmers have shaped flat, terraced areas on which to grow their food. The stone terraces help the soils retain water and reduce erosion so that the crops can be grown under rainfed conditions. Water is critical in such a dry, arid climate and local farmers have developed a water management system that has been passed down over the centuries. In addition to the long canals built along the slopes of mountains, agro-pastoralists have carved large rain-water reservoirs, called *Matifiya*, into rock underneath the ground. These large underground caverns catch and filter water from the land above and are so effective at collecting water that locals can continue their livelihoods despite long dry periods.

It is not just the collection of water that is so impressive, but also the way it is managed. The management of water resources is organised through local *Jmaa* – a 'committee of wise persons'. The Jmaa organises collective goods like water and solves disputes between village members. The Jmaa's decisions go undisputed, as they have built up respect over many generations and are a key part of society.

International Day of Argania :

The United Nations has designated 10 May as the International Day of Argania, a chance to recognise this valuable resource and the local communities that process and farm it. On this day, we celebrate argan, the Ait Souab-Ait Mansour GIAHS site and the traditional communities worldwide whose innovative farming techniques increase resilience to climate change and boost food security.

FAO walk .....

Permanent Representative of France to FAO, Ambassador GUANG Defu, Permanent Representative of China, and Jennifer Harhigh, Charge d'Affaires of the United States, all praised FAO for adopting a new strategy and taking firm steps to reduce GHG emissions.

We have made progress, but we must do more :

FAO has had a Corporate Environmental Responsibility Strategy in place for its operations and facilities since 2016 and is one of the first UN entities to do so. Great efforts have already been made at FAO headquarters and main regional and country offices to improve environmental sustainability, and a solid trend of emissions reduction is already visible.

Solar energy systems have been installed at headquarters, at the FAO Regional Office for Africa in Accra, Ghana, and at FAO country offices in Djibouti, Mauritania, Nepal, and Uganda. All the travel- and building-related carbon dioxide emissions have been offset since 2014. Plastic is currently being phased out at headquarters and the FAO Regional Office for Asia and the Pacific in Bangkok, Thailand. FAO projects must undergo mandatory environmental and social screening, including introducing certification for environmental and social risks into the FAO project approval process. Since 2008, FAO projects have resulted in a cumulative reduction of over 27 million kg of carbon dioxide equivalent, and cumulative savings of over USD 4 million.

However, up until now there have been separate environmental sustainability processes for facilities and operations, and for FAO programmes and projects. The new Corporate Environmental Responsibility Strategy will boost environmental sustainability throughout the Organization's entire programme of work, targeting all projects and offices across the world.

Capitalizing on idle land

26 May 2021

Every year after the rice harvest in South Asia, a vast area of over 15 million hectares lies idle (fallow) until the next rice planting season several months later. The region's food needs are fast accelerating along with burgeoning populations, so scientists in countries like Bangladesh, India and Nepal think the fallow land could, and should, be used for additional crops that increase farmer incomes and food security.

IFAD turned to ICARDA of the CGIAR network to carry this out. With four decades of agricultural research-for-development (R4D) experience in the region, we have built strong, trusted networks with countries and farming communities so that the science can be we thoroughly field-tested before we ask farmers to adopt it.

In 2016 IFAD launched the *Enhancing food and nutritional security, and improved livelihoods through intensification of rice-fallow system with pulse crops in South Asia (Bangladesh, India and Nepal* project, to research and implement the growing of winter and summer pulse crops between the standard rice crops. The project was implemented by ICARDA through its South Asia & China Regional Program (SACRP) in New Delhi, India for a period of four years (2016-17 to 2019-20) in partnership with a number of national institutions.

ICARDA R4D for better farmer incomes.

At the ICARDA Research Platform in India, the genetic materials of lentils, grasspea and chickpea were introduced from Morocco and Lebanon through ICARDA's International nursery network. The materials then went through improved breeding and yield trials to test their productivity and suitability to the South Asia environment at an ICARDA field test site. Once the evaluations proved successful and the national programs released the new crop varieties, farmers associations comprising of 10-15 farmers were formed at village level to participate in Village Seed Hubs (VSH) to train farmers on quality seed production. Seventy-six VSH were established during the four years period across the three countries, producing over 117 tons of certified seeds.

The next step was to distribute the improved pulse varieties of lentil, grass pea, chickpea, mungbean and blackgram and their recommended production technologies through cluster demonstrations. A total of 23,845 smallholder farmers were directly involved in this stage of the program receiving quality seeds and inputs, far exceeding the projected attendance of 15,000 farmers. It is estimated that an additional 150,000 farmers indirectly benefitted through farmer-to-farmer seeds and knowledge sharing. While IFAD targeted farmers under the Tejaswini MP Project were beneficiaries of project outputs.

During supervisory field visits to Tikamgarh district in India, IFAD representatives were delighted to meet nearly 600 farmers in the area to whom ICARDA had provided not just improved lentil seeds but also participatory training platforms and field visits at which they learn and share about the new technologies and associated agricultural approaches. They reported yield nearly five times higher than previously, while reducing water consumption, and a shorter growing period. The new variety of lentil are larger than those grown previously so farmers achieve higher prices at market.

During the last four years, the project partner and ICARDA organized events attracted a total of 12,513 farmers who up-graded their knowledge and skills on improved pulse production technologies. The farmer field days showed immense response and attracted a huge number of enthusiastic farmers keen to grow new pulse varieties in fallow lands. Simultaneously, 7,355 women were also trained on value addition, processing and packaging, most of them are associated with Self-Help Groups (SHG).

Scaling up for wider benefits:

The project has proved immensely successful. Not only did farmer collaborator numbers far outstrip expectation, but so did the yields when the new approach was correctly executed. Ensuring availability of all required technological and policy options and a viable input supply chain, a conservative estimate of rice-

fallow lands Bangladesh could produce 219,000 tons of bonus pulses where previously nothing was gron, Nepal an additional 100,000 tons of pulses, and India could gain an extra production of 1.05 million tons of pulses.

In short, the region can significantly reduce imports from external markets and support the national economy, while the increased availability of pulses in daily diets would be highly beneficial to the local communities. As well as this, the extra income has gone towards other essential requirements such as buying medicines, cloths, schooling, and better housing.

Farmers doing it for themselves

The program was implemented with long-term continuation of the activities in mind. Inputs, technology, and knowledge sharing are key to this long-term sustainability, acting as a bridge between the farmers and the technology out-scaling where farmers will continue to have access to the solutions to their problems. Most importantly, farmers are now aware that a bonus crop as well as rice is possible.

Fallow land is a clear profit-making resource of millions of hectares lying unused for farmers worldwide. Traditional agriculture, in the face of intensifying climate change, is at best allowing farmers in vulnerable regions to scrape by, while at worst, it is failing and putting unsustainable pressure on whole regions. With little concerted global action on climate and population issues that have been predicted for decades, agriculture must urgently turn to sustainable and effective approaches that ICARDA, and its umbrella organization CGIAR advocate. Why? Because they work.

Embedding biodiversity

25 May 2021, Rome - Conserving biodiversity is a central part of making peace with nature, and every person, sector and institution has a role to play, global leaders concurred at a United Nations (UN) virtual event today.

"We are all part of the solution and you can count on the food and agriculture sector to play its part," QU Dongyu, Director-General of the Food and Agriculture Organization of the UN (FAO), said in a panel discussion with the heads of other UN agencies.

The event was held by the UN System Chief Executives Board for Coordination (CEB) to consolidate support for the Global Biodiversity Agenda, with the aim of "reimagining of the human relationship to nature as a symbiotic one."

Tagged "We are part of the solution", it followed on the CEB endorsement of a common approach to mainstreaming biodiversity and nature-based solutions for sustainable development across UN policy and programme planning and delivery.

Participants in the meeting included Yasmine Fouad, Egypt's Environment Minister and NING Liu, senior official in the Ministry of Ecology and Environment of the People's Republic of China. China will host the 15th Conference of Parties (CoP) for the Convention on Biological Diversity later this year in Kunming, where international leaders are expected to agree on a post-2020 global biodiversity framework.

Agriculture sectors, including forestry and fisheries, are the largest land user globally, and "biodiversity provides sustainable solutions to multiple challenges by agri-food systems," Qu said. Tapping that potential "will not happen without the farmers, fisherfolks, livestock keepers and foresters," he added.

FAO at work

FAO has a broad approach to biodiversity, ranging from important knowledge products such as The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture, to instruments such as the International Plant Protection Convention (IPPC) and policies such as the Code of Conduct on Responsible Fisheries to field activities such as the Sustainable Wildlife Management programme, the International Pollinator Initiative, or the upcoming UN Decade on Ecosystem Restoration. FAO also hosts the Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture, the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, and the programme on Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS).

Biodiversity and ecosystem services for food and agriculture are also a priority action area in FAO's 2022-2031 Strategic Framework, expected to be

Contineu ...... 35 pages

Indigenous people live Mau Forest in Kenya

20 May 2021

The Ogiek are indigenous people who live in and around the Mau Forest on the south-western side of the Kenyan Rift Valley and in the forests around Mt. Elgon along Kenya's north-western border with Uganda. The entire Ogiek belief system and livelihood relies on the forest and its resources, with honey being the most important product and a staple food for Ogiek families. Honey has always played a key role in various Ogiek cultural practices, is traded with neighbouring communities and was used to pay the dowry. In the past, Ogiek honey was so precious that only certain people could handle it. Traditional fermented beverages are also made from pure raw honey, used during social events and initiation ceremonies.

The Ogiek hung traditional hives from tall forest trees that the men climb using vines or with their bare hands, dry moss is burnt in the meanwhile to smoke the hives prior to harvesting the honey. This technique shows the great connection and symbiosis that Ogiek have established with both honey and the forest. Indeed, the Ogiek Honey Slow Food Presidium was launched in 2015 to protect the Mau Forest ecosystem, raise awareness on the challenges that this forest and its peoples are facing, and promote the value of the Ogiek people's ancestral culture through honey. The Presidium is managed by Macodev (Mariashoni Community Development) cooperative, an Ogiek community-based organization that brings together 12 groups of beekeepers.

Within the framework of the Slow Food's IFAD-funded project, the Presidium has been very active in the improvement of the honey value chain since 2018, (setting production volumes, differentiating the various types of honey, packaging, and marketing) as well as in the involvement of youth and women in the very Presidium and in wider Slow Food and Indigenous Terra Madre networks. A pilot Participatory Guarantee System (PGS) initiative was launched to increase Presidia traceability and the level of quality guarantee according to Slow Food standards (good products, produced cleanly and fairly) of this indigenous Presidium a with the goal to promote "beekeeping" as a traditional indigenous peoples' practice that might provide an alternative economic option for indigenous youth. The objectives of the PGS were to strengthen the Ogiek community, preserve and promote indigenous traditional techniques, guarantee the production process for high-quality honey, supply the market with guaranteed high-quality honey and preserve the environment and the forest, in particular.

Slow Food asked Clare Rono, treasurer of Macodev and Ogiek Honey Presidium, some questions about the Slow Food IFAD-funded project.

What was your community like 10 or 20 years ago?

The Ogiek community lived a very different life 20 years ago, compared to present times. The Ogiek people enjoyed a unique way of life inside the forest, in traditional houses, protecting the forest itself. We could be referred to as 'Bee keepers and preservers of Mau Forest'. Which is to say that every member of the community practised bee keeping; families got honey for themselves and to barter it for other products from neighbouring communities such as 'the Maasai people' (we exchanged honey for animals like cattle, sheep and goats). My people used to build traditional log-beehives, and honey harvesting and collecting was traditionally considered a man's activity. Honey was a staple food and had great symbolic value to us. We used honey to brew traditional beer (rotiikaap gomeek) too. Meat was another traditional source of food for us. We hunted and trapped wild animals e.g hyrax and antelopes, using tools such as clubs, spears, bows and arrows. The father was the head of the family and was involved in all major decisions concerning his family. The mother assumed authority in the absence of the father.. On the other hand, the man's duty was to provide food, leadership, protect his family and teach the boy child about specific man's dutiesin our society such as hunting and bee keeping among others . A woman's place was at home. Her duty was to bear children and look after her home, which meant collecting firewood, fetching water, and cooking the

food that her husband brought home. On the other hand, women, carried the traditional log hives to the forest and took the harvested honey home and also made the leather bags to collect honey from the hives. Few people from my community attended school back then. and fewer girls than boys. Girls were married off very young. generally from 14 years of age. We believed in one Supreme Being (Tororet) and offered prayers seeking help and good fortune from Him. As a consequence, there were no churches in the forest, except for the caves where rituals used to take place.

What is the most important change or changes for the community that this project has brought?

There is a good number of changes that have occured, thanks to IFAD project. Although Slow Food PGS (Participatory Gurantee System) is not official yet, during the data collection exercise, non-members happened to listen to the questions and answers and got interested, some even joined the groups near them, eventually. This clearly showed that, once PGS is established, it will strengthen the Presidium and give further credit to MACODEV and raise its profile, to become a more attractive driver of income generation within the community. Secondly, the number of groups and members, especially women and youth, increased too, thanks to Ogiek honey presidium . This was achieved through MACODEV mobilization and the new members' awareness that being a groups is key (members in groups benefit more than those not in groups).

Having more groups and members also means a stronger CBO and with time, honey quality will also improve, hence more sales. The community has seen economic empowerment especially with the involvement of youth and women. This process developed and was finally internalized through trainings, exchanges and events/workshops prepared and organized by Slow Food Kenya. Thirdly, women have easier access to modern beehives, now located in the farms where control and management are easier. Taboos about women harvesting from modern hives seem to be less oppressive now, opening the way for women to venture more in bee keeping. Additionally, capacity development activities, carried out by Slow Food and through Baraka Agricultural College, addressed various aspects of beehive management, including modern beehive construction techniques for eight young Ogiek beekeepers.

Embeding ....

endorsed by its Members next month. The Director-General noted that the Organization is one of the first UN agencies to have adopted an internal strategy endorsed also by its Members: FAO Strategy on Mainstreaming Biodiversity across Agriculture Sectors and the 2021-23 Action Plan to implement it.

Biodiversity and agri-food systems depend on each other

The panel discussion on channeling accountability and engagement for change to halt the loss of and restore biodiversity featured FAO's Director-General; UNEP Executive Director Inger Andersen; Michelle Bachelet, UN High Commissioner for Human Rights; UNESCO Assistant Director-General Shamila Nair Bedouelle and Samba Thiam, Senior Development Policy Advisor to the Administrator, United Nations Development Programme.

"We collectively have the opportunity to truly scale up action for greater coherence and ambitions for biodiversity," Qu said. "Embracing and building on this positive interaction is the role of each one of us."

That extends to smallholders and rural residents around the world, as their livelihoods often depend on biodiversity.

Emphasizing the interdependence of agri-food systems and biodiversity, Qu said that FAO's strategic action plans aim to "conserve, enhance, preserve, restore and sustainably use biodiversity across agricultural sectors, within productive landscapes and seascapes."

How innovation is helping tea growers

21 May 2021

Sri Lanka has been a global supplier of tea since the plant was first imported to the island about a hundred and fifty years ago. Since then, tea estates have often been passed down from generation to generation, weathering good times and bad. Although Sri Lankan tea remains one of the most appreciated in the world, the amount of land dedicated to tea production has been slowly declining since its peak in the early seventies. Almost half of the tea lands in Sri Lanka are more than 20 years old and need to be replanted to improve yields and productivity. However, smallholders do not have the capacity to do this, as it takes three to four years from the time the work starts on an old estate to the first sale of new tea - three to four years during which the owner sees no income.

© IFAD / STaRR

Enter IFAD and the Smallholder Tea and Rubber Revitalization (STaRR) project.

With the financial assistance from IFAD and the Government of Sri Lanka, STaRR works with with the Tea Small Holdings Development Authority (TSHDA) and the Tea Research Institute of Sri Lanka (TRI) to replant 4,500 hectares of unproductive tea lands. The ultimate goal is to ensure smallholders' economic activities in tea and rubber become more productive, profitable and resilient. It helps both tea and rubber smallholders to be better organized, effectively and sustainably produce and market their products, and facilitates their access to credit.

To achieve these objectives, STaRR has supported the development of innovations addressing one of the biggest bottlenecks of the entire process: the long time it takes from the initial investment to market. A major factor in this three to four-year interval is a soil rehabilitation period that lasts between 18 to 24 months. Soil in old tea estates is often affected by several problems at once, such as parasites (nematodes), lack of nutrients, poor soil quality and high acidity. Any one of these is severe enough for the soil to need rehabilitation, where old tea plants are uprooted, and a plant locally known as mana grass (Cymbopogun Confertiflorus) is grown in their place and cut. The cut grass is then added to the soil in three-month cycles.

© IFAD / STaRR

In 2020, STaRR introduced two innovations that enable smallholders to reduce the soil rehabilitation to one year, or even to bypass it completely, depending on the soil's conditions. This has a massive impact on the time to market for the smallholder, reducing it on average from four to two years.

The first innovation is the introduction of CO3 grass, also known as Hybrid Napier grass. It was developed in the late '90s as cattle fodder, but it can also be used to rehabilitate soil, just like mana grass, over which it has one advantage - it can do the same job in half the time. STaRR introduced this in 2020, and raising awareness of the reduced rehabilitation time – convinced higher numbers of smallholders to participate in the project.

Following this, another innovation was introduced to shorten the rehabilitation time even further, known as direct tea replanting under Soil Quality Testing (SQI). If the soil has not been recently disturbed at depth (for example, if the old tea plants have already been uprooted this makes the field ineligible, due to the inability of measuring physical properties for SQI), a sample can be taken and analyzed at TRI, which now has advanced soil testing facilities thanks to STaRR.

The first innovation is the introduction of CO3 grass, also known as Hybrid Napier grass. It was developed in the late '90s as cattle fodder, but it can also be used to rehabilitate soil, just like mana grass, over which it has one advantage - it can do the same job in half the time.